

KODEKS POSTĘPOWANIA CYWILNEGO

Komentarz

Tom II

Artykuły 367–505³⁹

redakcja naukowa Tadeusz Wiśniewski

Dariusz Dończyk, Józef Iwulski, Grzegorz Jędrejek
Iwona Koper, Grzegorz Misiurek, Marcin Orecki
Piotr Pogonowski, Stanisław Sołtysik, Tadeusz Wiśniewski
Dariusz Zawistowski, Tadeusz Zembrzuski

KOMENTARZE

Dariusz Dończyk – sędzia Sądu Najwyższego, przewodniczący Wydziału w Izbie Cywilnej.

Józef Iwulski – sędzia Sądu Najwyższego, od 2016 r. Prezes SN kierujący Izbą Pracy i Ubezpieczeń Społecznych, autor wielu publikacji z zakresu prawa pracy oraz postępowania cywilnego.

Grzegorz Jędrejek (1973–2020) – doktor habilitowany nauk prawnych, profesor Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, kierownik Katedry Postępowania Cywilnego na Wydziale Prawa i Administracji UKSW, specjalista z zakresu postępowania cywilnego, autor ponad 200 opracowań poświęconych tej dziedzinie.

Iwona Koper – sędzia Sądu Najwyższego w stanie spoczynku.

Grzegorz Misiurek – sędzia Sądu Najwyższego, przewodniczący Wydziału w Izbie Cywilnej.

Marcin Orecki – doktor nauk prawnych, adwokat, autor publikacji z zakresu postępowania cywilnego, prawa prywatnego międzynarodowego, arbitrażu handlowego i inwestycyjnego, a także prawa cywilnego i budowlanego.

Piotr Pogonowski – profesor doktor habilitowany nauk prawnych, członek zarządu Narodowego Banku Polskiego, autor monografii i artykułów z zakresu postępowania cywilnego.

Stanisław Sołtysik – doktor nauk prawnych, adwokat, autor publikacji z zakresu arbitrażu oraz postępowania cywilnego.

Tadeusz Wiśniewski – profesor doktor habilitowany nauk prawnych, sędzia Sądu Najwyższego w stanie spoczynku (w czynnej służbie tego Sądu w latach 1990–2016), profesor zwyczajny w Kolegium Prawa Akademii Leona Koźmińskiego w Warszawie, członek Rady Naukowej Instytutu Nauk Prawnych PAN.

Dariusz Zawistowski – sędzia Sądu Najwyższego, od 2016 r. Prezes SN kierujący Izbą Cywilną, specjalista w dziedzinie postępowania zabezpieczającego i egzekucyjnego.

Tadeusz Zembrzuski – doktor habilitowany nauk prawnych, adiunkt w Katedrze Postępowania Cywilnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, radca prawny.

KODEKS POSTĘPOWANIA CYWILNEGO

Komentarz

Tom II

Artykuły 367–505³⁹

redakcja naukowa Tadeusz Wiśniewski

Dariusz Dończyk, Józef Iwulski, Grzegorz Jędrejek
Iwona Koper, Grzegorz Misiurek, Marcin Orecki
Piotr Pogonowski, Stanisław Sołtysik, Tadeusz Wiśniewski
Dariusz Zawistowski, Tadeusz Zembrzuski

KOMENTARZE

Stan prawny na 1 stycznia 2021 r.

Recenzent

Prof. dr hab. Łukasz Błaszczak

Wydawca

Magdalena Stojek-Siwińska

Redaktor prowadzący

Adam Choiński

Opracowanie redakcyjne

JustLuk

Projekt okładek serii

Wojtek Kwiecień-Janikowski, Przemek Dębowski

Komentarze do poszczególnych artykułów przygotowali:

Art. 367–398²⁴ – Tadeusz Wiśniewski

Art. 399–416¹ – Dariusz Zawistowski

Art. 424¹–424¹² – Tadeusz Wiśniewski

Art. 425–458 – Iwona Koper, aktualizacja Dariusz Dończyk

Art. 458¹–458¹³ – Tadeusz Wiśniewski

Art. 459–477^{14a} – Józef Iwulski

Art. 478, 479 – Grzegorz Misiurek

Art. 479²⁸–479⁷⁸ – Grzegorz Jędrejek, aktualizacja Marcin Orecki

Art. 479⁷⁹–479¹²⁹ – Marcin Orecki

Art. 480¹–505 – Tadeusz Zembrzusiński

Art. 505¹–505¹⁴ – Piotr Pogonowski

Art. 505¹⁵–505²⁰ – Dariusz Zawistowski, aktualizacja Stanisław Sołtysik

Art. 505²¹–505^{27a} – Piotr Pogonowski

Art. 505²⁸–505³⁹ – Dariusz Zawistowski, aktualizacja Stanisław Sołtysik

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2021

ISBN 978-83-8187-884-5

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Wykaz skrótów	17
Ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2020 r. poz. 1575 ze zm.)	23
CZĘŚĆ PIERWSZA. POSTĘPOWANIE ROZPOZNAWCZE	25
KSIĘGA PIERWSZA. PROCES	25
TYTUŁ VI. Postępowanie	25
Dział V. Środki odwoławcze	25
Rozdział 1. Apelacja	33
Art. 367. [Dopuszczalność apelacji; skład orzekający]	36
Art. 368. [Wymagania apelacji]	51
Art. 369. [Właściwość sądu; termin wniesienia apelacji]	68
Art. 370. (uchylony)	72
Art. 370 ¹ . (utracił moc)	73
Art. 371. [Przedstawienie akt sądowi drugiej instancji]	73
Art. 372. (uchylony)	73
Art. 373. [Odrzucenie apelacji przez sąd drugiej instancji]	73
Art. 373 ¹ . [Doręczenie odpisów apelacji pozostałym stronom; termin wniesienia odpowiedzi na apelację]	77
Art. 374. [Rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym]	81
Art. 375. [Wyznaczenie rozprawy]	81
Art. 376. [Brak obowiązku stawienia stron na rozprawie]	87
Art. 377. [Sprawozdanie]	88
Art. 378. [Granice zaskarżenia]	92
Art. 379. [Nieważność]	104
Art. 380. [Rozszerzenie zakresu rozpoznania]	112
Art. 381. [Prekluzja dowodowa]	116
Art. 382. [Podstawa orzeczenia sądu drugiej instancji]	128
Art. 383. [Rozszerzenie żądania]	138
Art. 384. [Zakaz reformationis in peius]	143
Art. 385. [Oddalenie apelacji]	146
Art. 386. [Inne rozstrzygnięcia]	148

Art. 387.	[Uzasadnienie]	166
Art. 387 ¹ .	[Obowiązek zawiadamiania o zmianie miejsca zamieszkania]	172
Art. 388.	[Wstrzymanie wykonania zaskarżonego orzeczenia]	173
Art. 389.	[Zwrot akt sądowi pierwszej instancji]	177
Art. 390.	[Przedstawienie zagadnienia prawnego Sądowi Najwyższemu]	177
Art. 391.	[Odpowiednie stosowanie]	181
Art. 391 ¹ .	[Apelacja od wyroku stwierdzającego oczywistą bezzasadność powództwa]	184
Rozdział 1 ¹ . (uchylony)		191
Art. 392–393 ²⁰ . (uchylone)		191
Rozdział 2. Zażalenie		191
Art. 394.	[Dopuszczalność zażalenia]	192
Art. 394 ¹ .	[Zażalenie do Sądu Najwyższego]	199
Art. 394 ^{1a} .	[Zażalenie do innego składu sądu pierwszej instancji]	210
Art. 394 ^{1b} .	[Sąd właściwy do rozpoznania zażalenia złożonego do sądu drugiej instancji oraz do innego składu sądu pierwszej instancji]	211
Art. 394 ² .	[Zażalenie do innego składu sądu drugiej instancji]	214
Art. 394 ³ .	[Zażalenie wniesione jedynie dla zwłoki w postępowaniu]	219
Art. 395.	[Przedstawienie zażalenia sądowi właściwemu do jego rozpoznania]	222
Art. 396.	[Wstrzymanie wykonania zaskarżonego postanowienia]	226
Art. 397.	[Skład sądu rozpoznającego zażalenie; sporządzenie uzasadnienia postanowienia kończącego postępowanie; odpowiednie stosowanie przepisów o postępowaniu apelacyjnym]	227
Art. 397 ¹ .	(uchylony)	229
Art. 398.	[Odpowiednie stosowanie przepisów do zarządzeń przewodniczącego]	229
Dział Va. Skarga kasacyjna		230
Art. 398 ¹ .	[Dopuszczalność skargi kasacyjnej]	236
Art. 398 ² .	[Niedopuszczalność skargi kasacyjnej]	240
Art. 398 ³ .	[Podstawy skargi kasacyjnej]	256
Art. 398 ⁴ .	[Wymagania skargi kasacyjnej]	284
Art. 398 ⁵ .	[Termin do wniesienia skargi kasacyjnej]	295
Art. 398 ⁶ .	[Odrzucenie skargi kasacyjnej]	300
Art. 398 ⁷ .	[Odpowiedź na skargę kasacyjną]	309
Art. 398 ⁸ .	[Stanowisko Prokuratora Generalnego]	311
Art. 398 ⁹ .	[Przyjęcie do rozpoznania]	312
Art. 398 ¹⁰ .	[Skład Sądu Najwyższego]	320
Art. 398 ¹¹ .	[Rozpoznanie skargi kasacyjnej]	320
Art. 398 ¹² .	[Zawieszenie postępowania przed Sądem Najwyższym]	323
Art. 398 ¹³ .	[Granice rozpoznania skargi kasacyjnej]	323

Art. 398 ¹⁴ .	[Oddalenie skargi kasacyjnej]	328
Art. 398 ¹⁵ .	[Uwzględnienie skargi kasacyjnej]	330
Art. 398 ¹⁶ .	[Orzeczenie co do istoty sprawy]	332
Art. 398 ¹⁷ .	[Zagadnienie prawne]	336
Art. 398 ¹⁸ .	[Koszty procesu]	338
Art. 398 ¹⁹ .	[Odrzucenie pozwu, umorzenie postępowania]	339
Art. 398 ²⁰ .	[Związanie wykładnią]	340
Art. 398 ²¹ .	[Odpowiednie stosowanie przepisów o apelacji]	341
Dział Vb. Skarga na orzeczenie referendarza sądowego		344
Art. 398 ²² .	[Wniesienie skargi na orzeczenie referendarza]	344
Art. 398 ²³ .	[Rozpoznanie skargi na orzeczenie referendarza]	358
Art. 398 ²⁴ .	[Odpowiednie stosowanie przepisów o zażaleniu]	360
Dział VI. Wznowienie postępowania		361
Art. 399.	[Dopuszczalność wznowienia postępowania]	362
Art. 400.	[Niedopuszczalność skargi o wznowienie postępowania]	372
Art. 401.	[Nieważność]	373
Art. 401 ¹ .	[Niezgoda aktu normatywnego z Konstytucją]	379
Art. 402.	(uchylony)	383
Art. 403.	[Inne podstawy]	384
Art. 404.	[Przestępstwo]	390
Art. 405.	[Właściwość sądu]	392
Art. 406.	[Odpowiednie stosowanie przepisów o postępowaniu pierwszoinstancyjnym]	395
Art. 407.	[Termin do wniesienia skargi o wznowienie postępowania]	397
Art. 408.	[Prekluzja]	402
Art. 409.	[Wymagania skargi o wznowienie postępowania]	404
Art. 410.	[Odrzucenie skargi o wznowienie postępowania]	408
Art. 411.	(uchylony)	417
Art. 412.	[Ponowne rozpoznanie sprawy]	417
Art. 413.	[Wyłączenie sędziego]	427
Art. 414.	[Wstrzymanie wykonania wyroku]	428
Art. 415.	[Zwrot spełnionego lub wyegzekwowanego świadczenia, przywrócenie stanu poprzedniego]	430
Art. 416.	[Niedopuszczalność dalszego wznowienia]	433
Art. 416 ¹ .	[Postanowienia niekończące postępowania w sprawie]	434
Dział VII. (uchylony)		437
Art. 417–424. (uchylone)		437
Dział VIII. Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia		438
Art. 424 ¹ .	[Dopuszczalność skargi]	439
Art. 424 ^{1a} .	[Wyłączenie skargi]	461
Art. 424 ^{1b} .	[Odszkodowanie]	462
Art. 424 ² .	[Legitymacja Prokuratora Generalnego i Rzecznika Praw Obywatelskich]	463
Art. 424 ³ .	[Ograniczenie wielokrotności skargi]	465
Art. 424 ⁴ .	[Podstawy skargi]	466

Art. 424 ⁵ .	[Treść skargi]	467
Art. 424 ⁶ .	[Termin wniesienia]	474
Art. 424 ⁷ .	[Przedstawienie akt Sądowi Najwyższemu]	476
Art. 424 ⁸ .	[Odrzucenie skargi]	477
Art. 424 ⁹ .	[Odmowa przyjęcia skargi]	481
Art. 424 ¹⁰ .	[Granice rozpoznania]	483
Art. 424 ¹¹ .	[Rozstrzygnięcia]	485
Art. 424 ¹² .	[Odpowiednie stosowanie przepisów o skardze kasacyjnej]	488
TYTUŁ VII. Postępowania odrębne		489
Dział I. Postępowanie w sprawach małżeńskich		489
Rozdział 1. Przepisy ogólne		500
Art. 425.	[Rodzaje spraw]	500
Art. 426.	[Pełnomocnictwo szczególne]	509
Art. 427.	[Wyłączenie jawności]	511
Art. 428.	[Skutki nieusprawiedliwionego niestawienia strony]	512
Art. 429.	[Środki przymusu wobec strony]	517
Art. 430.	[Zakaz przesłuchiwania]	518
Art. 431.	[Czynności dyspozytywne strony; podstawy wydania wyroku zaocznego]	520
Art. 432.	[Obligatoryjne przesłuchanie stron]	521
Art. 433.	[Treść protokołu]	522
Art. 434.	[Wywiad środowiskowy]	522
Art. 434 ¹ .	(uchylony)	523
Art. 435.	[Skuteczność wyroku]	523
Rozdział 2. Sprawy o rozwód i o separację		527
Art. 436.	[Skierowanie do mediacji]	527
Art. 437–438.	(uchylone)	528
Art. 439.	[Niedopuszczalność powództwa wzajemnego i odrębnej sprawy]	528
Art. 440.	[Zawieszenie postępowania]	532
Art. 441.	[Postępowanie dowodowe]	534
Art. 442.	[Uznanie żądania pozwu]	537
Art. 443.	(uchylony)	538
Art. 444.	[Roszczenia alimentacyjne małżonka]	539
Art. 445.	[Niedopuszczalność wszczęcia sprawy o alimenty]	541
Art. 445 ¹ .	[Niedopuszczalność wszczęcia sprawy dotyczącej władzy rodzicielskiej]	549
Art. 445 ² .	[Skierowanie do mediacji]	553
Art. 445 ³ .	[Odpowiednie stosowanie przepisów o kontaktach z dzieckiem]	554
Art. 446.	[Umorzenie]	554
Rozdział 3. Inne sprawy		557
Art. 447.	[Kurator w sprawie o unieważnienie małżeństwa]	557
Art. 448.	[Powództwo prokuratora o unieważnienie małżeństwa]	558
Art. 449.	[Pozycja prokuratora]	559
Art. 450.	[Postępowanie w razie śmierci jednego z małżonków]	560

Art. 451.	[Odpowiednie stosowanie]	561
Art. 452.	[Zniesienie wspólności majątkowej]	562
Dział II. Postępowanie w sprawach ze stosunków		
między rodzicami a dziećmi		565
Art. 453.	[Rodzaje spraw]	565
Art. 453 ¹ .	[Zdolność procesowa rodziców]	570
Art. 454.	[Powództwo prokuratora]	570
Art. 454 ¹ .	[Wyjątki w sprawach o ustalenie lub zaprzeczenie ojcostwa, macierzyństwa, o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa]	576
Art. 455.	[Niestawiennictwo strony]	578
Art. 456.	[Postępowanie w razie śmierci jednej ze stron]	579
Art. 456 ¹ .	[Zawiadomienie mężczyzny]	582
Art. 457.	[Pozycja prokuratora]	582
Art. 458.	[Odpowiednie stosowanie; wyjątki]	583
Dział IIa. Postępowanie w sprawach gospodarczych		585
Art. 458 ¹ .	[Zakres stosowania przepisów o postępowaniu w sprawach gospodarczych; stosowanie przepisów o innych postępowaniach]	594
Art. 458 ² .	[Sprawy gospodarcze]	607
Art. 458 ³ .	[Obowiązek wskazania adresu poczty elektronicznej powoda]	657
Art. 458 ⁴ .	[Udzielanie pouczeń stronie niezastępowanej przez profesjonalnego pełnomocnika procesowego]	659
Art. 458 ⁵ .	[Obowiązek powołania wszystkich twierdzeń i dowodów w pozwie lub odpowiedzi na pozew]	664
Art. 458 ⁶ .	[Rozpoznanie sprawy z pominięciem przepisów o postępowaniu w sprawach gospodarczych]	687
Art. 458 ⁷ .	[Przekazanie sprawy innemu właściwemu sądowi]	689
Art. 458 ⁸ .	[Zmiana przedmiotu roszczenia w toku postępowania]	695
Art. 458 ⁹ .	[Umowa dowodowa]	698
Art. 458 ¹⁰ .	[Dopuszczenie dowodu z zeznań świadków]	716
Art. 458 ¹¹ .	[Ograniczenie możliwości wykazywania czynności strony w inny sposób niż dokumentem]	717
Art. 458 ¹² .	[Obciążenie kosztami procesu w następstwie zaniechania próby dobrowolnego rozwiązania sporu]	719
Art. 458 ¹³ .	[Tytuł zabezpieczenia]	720
Dział III. Postępowanie w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych		722
Rozdział 1. Przepisy ogólne		728
Art. 459.	[Rodzaje spraw]	728
Art. 460.	[Zdolność sądowa i procesowa]	758
Art. 461.	[Właściwość sądu]	761
Art. 462.	[Organizacje pozarządowe, inspektorzy pracy]	765
Art. 463.	[uchylony]	767
Art. 464.	[Niedopuszczalność odrzucenia pozwu]	767
Art. 465.	[Pełnomocnik pracownika lub ubezpieczonego]	772
Art. 466.	[Zgłoszenie powództwa do protokołu]	774

Art. 467.	[Wezwanie do usunięcia braków pisma wszczynającego postępowanie]	775
Art. 468.	(uchylony)	782
Art. 469.	[Czynności dyspozytywne stron]	782
Art. 470.	[Reprezentacja pozwanego]	786
Art. 471.	[Termin posiedzenia]	787
Art. 472.	[Wezwanie do przedstawienia dokumentów]	787
Art. 473.	[Wyłączenie stosowania ograniczeń dowodowych]	788
Art. 474.	(uchylony)	789
Art. 475.	[Grzywna]	789
Art. 475 ¹ .	[Wyłączenie stosowania]	790
Art. 476.	[Definicje]	790
Rozdział 2.	Postępowanie w sprawach z zakresu prawa pracy	808
Art. 477.	[Wezwanie z urzędu do udziału w sprawie]	808
Art. 477 ¹ .	[Roszczenia alternatywne]	810
Art. 477 ^{1a} .	[Rozpoznanie żądania zobowiązania pracodawcy do wydania świadectwa pracy jako żądanie ustalenia uprawnienia do otrzymania świadectwa pracy]	812
Art. 477 ^{1b} .	[Treść i znaczenie prawne wyroku uwzględniającego żądanie zobowiązania pracodawcy do wydania lub sprostowania świadectwa pracy]	812
Art. 477 ² .	[Rygor natychmiastowej wykonalności; obowiązek dalszego zatrudnienia]	813
Art. 477 ³ –477 ⁵ .	(uchylone)	815
Art. 477 ⁶ .	[Natychmiastowa wykonalność wyroku zasądającego świadczenie]	815
Art. 477 ⁷ .	[Wyłączenie stosowania]	816
Art. 477 ^{7a} .	[Wyłączenie możliwości zawieszenia postępowania na wniosek Bankowego Funduszu Gwarancyjnego]	817
Rozdział 3.	Postępowanie w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych	817
Art. 477 ⁸ .	[Właściwość sądu]	817
Art. 477 ⁹ .	[Odwołanie od decyzji organów rentowych]	820
Art. 477 ¹⁰ .	[Wymagania formalne]	827
Art. 477 ¹¹ .	[Strony]	828
Art. 477 ¹² .	[Niedopuszczalność zawarcia ugody ani poddania sporu pod rozstrzygnięcie sądu polubownego]	831
Art. 477 ¹³ .	[Zmiana decyzji przez organ rentowy]	831
Art. 477 ¹⁴ .	[Rozstrzygnięcia sądu]	832
Art. 477 ^{14a} .	[Przekazanie do ponownego rozpoznania bezpośrednio organowi rentowemu]	836
Art. 477 ¹⁵ –477 ¹⁶ .	(uchylone)	837
Dział IV.	Postępowanie w sprawach o naruszenie posiadania	838
Art. 478.	[Zakres badania]	838
Art. 479.	[Niedopuszczalność powództwa wzajemnego]	846

Dział IVa. Postępowanie w sprawach z zakresu ochrony konkurencji i konsumentów oraz w sprawie praktyk nieuczciwie wykorzystujących przewagę kontraktową	848
Rozdział 1. (uchylony)	848
Art. 479 ¹ –479 ²⁷ . (uchylone)	848
Rozdział 2. (uchylony)	849
Art. 479 ²⁸ . [Sąd ochrony konkurencji i konsumentów]	849
Art. 479 ²⁹ . [Strony; uczestnicy; pełnomocnicy]	873
Art. 479 ^{29a} . (uchylony)	877
Art. 479 ³⁰ . [Wstrzymanie wykonania decyzji]	878
Art. 479 ^{30a} . [Możliwość zawarcia ugody w sprawie odwołania do sądu ochrony konkurencji i konsumentów; elementy ugody]	879
Art. 479 ^{30b} . [Zawieszenie postępowania przez sąd ochrony konkurencji i konsumentów]	882
Art. 479 ^{30c} . [Zatwierdzenie ugody w sprawie odwołania do sądu ochrony konkurencji i konsumentów]	883
Art. 479 ^{30d} . [Umorzenie postępowania w zakresie objętym zatwierdzoną ugodą w sprawie odwołania do sądu ochrony konkurencji i konsumentów]	884
Art. 479 ^{30e} . [Zniesienie kosztów postępowania zatwierdzającego ugodę w sprawie odwołania do sądu ochrony konkurencji i konsumentów]	884
Art. 479 ^{30f} . [Stosowanie w postępowaniu apelacyjnym przepisów dotyczących ugody w sprawie odwołania do sądu ochrony konkurencji i konsumentów]	885
Art. 479 ³¹ . (utracił moc)	885
Art. 479 ^{31a} . [Rozstrzygnięcia]	885
Art. 479 ³² . [Zażalenie na postanowienie Prezesa Urzędu]	889
Art. 479 ³³ . [Ochrona tajemnicy przedsiębiorstwa]	890
Art. 479 ³⁴ .	894
Art. 479 ³⁵ . [Skarga kasacyjna]	894
Dział IVb. (uchylony)	900
Art. 479 ³⁶ –479 ⁴⁴ . (uchylone)	900
Art. 479 ⁴⁵ . [Rejestr klauzul niedozwolonych]	900
Dział IVc. Postępowanie w sprawach z zakresu regulacji energetyki	903
Art. 479 ⁴⁶ . [Właściwość sądu]	903
Art. 479 ⁴⁷ . [Odwołanie]	907
Art. 479 ⁴⁸ . [Czynności Prezesa Urzędu]	908
Art. 479 ⁴⁹ . [Wymogi odwołania]	908
Art. 479 ⁵⁰ . [Strony]	909
Art. 479 ⁵¹ . [Pełnomocnik Prezesa Urzędu]	909
Art. 479 ⁵² . [Wstrzymanie wykonania decyzji]	910
Art. 479 ^{52a} . [Dopuszczalność zawarcia ugody w sprawie odwołania do sądu ochrony konkurencji i konsumentów]	910
Art. 479 ⁵³ . [Rozstrzygnięcia]	910
Art. 479 ⁵⁴ . (uchylony)	911

Art. 479 ⁵⁵ .	[Odpowiednie stosowanie]	911
Art. 479 ⁵⁶ .	[Skarga kasacyjna]	912
Dział IVd. Postępowanie w sprawach z zakresu regulacji telekomunikacji i poczty		913
Art. 479 ⁵⁷ .	[Właściwość sądu]	913
Art. 479 ⁵⁸ .	[Odwołanie]	914
Art. 479 ⁵⁹ .	[Czynności Prezesa Urzędu]	915
Art. 479 ⁶⁰ .	[Wymogi odwołania]	917
Art. 479 ⁶¹ .	[Strony]	918
Art. 479 ⁶² .	[Pełnomocnik Prezesa Urzędu]	918
Art. 479 ⁶³ .	[Wstrzymanie wykonania decyzji]	919
Art. 479 ^{63a} .	[Dopuszczalność zawarcia ugody w sprawie odwołania do sądu ochrony konkurencji i konsumentów]	919
Art. 479 ⁶⁴ .	[Rozstrzygnięcia]	919
Art. 479 ⁶⁵ .	(uchylony)	921
Art. 479 ⁶⁶ .	[Zastosowanie przepisów do zażaleń]	921
Art. 479 ^{66a} .	[Odpowiednie stosowanie]	923
Art. 479 ⁶⁷ .	[Skarga kasacyjna]	924
Dział IVe. Postępowanie w sprawach z zakresu regulacji transportu kolejowego		925
Art. 479 ⁶⁸ .	[Właściwość sądu]	925
Art. 479 ⁶⁹ .	[Odwołanie]	926
Art. 479 ⁷⁰ .	[Czynności Prezesa Urzędu]	926
Art. 479 ⁷¹ .	[Wymogi odwołania]	927
Art. 479 ⁷² .	[Strony]	927
Art. 479 ⁷³ .	[Pełnomocnik Prezesa Urzędu]	927
Art. 479 ⁷⁴ .	[Wstrzymanie wykonania decyzji]	927
Art. 479 ^{74a} .	[Dopuszczalność zawarcia ugody w sprawie odwołania do sądu ochrony konkurencji i konsumentów]	928
Art. 479 ⁷⁵ .	[Rozstrzygnięcia]	928
Art. 479 ⁷⁶ .	(uchylony)	928
Art. 479 ⁷⁷ .	[Zastosowanie przepisów do zażaleń]	928
Art. 479 ^{77a} .	[Ochrona tajemnicy przedsiębiorstwa w postępowaniach w sprawach z zakresu regulacji transportu kolejowego]	929
Art. 479 ⁷⁸ .	[Skarga kasacyjna]	929
Dział IVf. Postępowanie w sprawach z zakresu regulacji rynku wodno-kanalizacyjnego		930
Art. 479 ⁷⁹ .	[Właściwość sądu ochrony konkurencji i konsumentów]	930
Art. 479 ⁸⁰ .	[Wniesienie odwołania od decyzji organu regulacyjnego; odrzucenie odwołania]	931
Art. 479 ⁸¹ .	[Przekazanie odwołania sądowi; uwzględnienie odwołania przez organ regulacyjny przed przekazaniem odwołania sądowi]	931
Art. 479 ⁸² .	[Wymagania dla odwołania od decyzji organu regulacyjnego]	931
Art. 479 ⁸³ .	[Strony postępowania]	932
Art. 479 ⁸⁴ .	[Pełnomocnik organu regulacyjnego]	932

Art. 479 ⁸⁵ .	[Wstrzymanie wykonania decyzji]	932
Art. 479 ^{85a} .	[Dopuszczalność zawarcia ugody w sprawie odwołania do sądu ochrony konkurencji i konsumentów]	933
Art. 479 ⁸⁶ .	[Rozstrzygnięcia sądu]	933
Art. 479 ⁸⁷ .	[Zażalenie na postanowienie organu regulacyjnego]	933
Art. 479 ⁸⁸ .	[Dopuszczalność wniesienia skargi kasacyjnej]	934
Dział IVg. Postępowanie w sprawach własności intelektualnej		935
Rozdział 1. Przepisy ogólne		935
Art. 479 ⁸⁹ .	[Sprawy własności intelektualnej]	935
Art. 479 ⁹⁰ .	[Sądy właściwe w sprawach własności intelektualnej] ...	940
Art. 479 ⁹¹ .	[Uzupełniające stosowanie przepisów o innych postępowaniach odrębnych]	942
Art. 479 ⁹² .	[Przekazanie sprawy innemu sądowi]	943
Art. 479 ⁹³ .	[Zasądzenie odpowiedniej sumy]	945
Art. 479 ⁹⁴ .	[Naruszenie i zagrożenie naruszeniem]	947
Art. 479 ⁹⁵ .	[Zasada proporcjonalności]	948
Rozdział 2. Zabezpieczenie środka dowodowego		949
Art. 479 ⁹⁶ .	[Zakres podmiotowy stosowania przepisów]	949
Art. 479 ⁹⁷ .	[Moment udzielenia zabezpieczenia środka dowodowego; termin rozpoznania wniosku o zabezpieczenie środka dowodowego]	950
Art. 479 ⁹⁸ .	[Przesłanki udzielenia zabezpieczenia środka dowodowego]	953
Art. 479 ⁹⁹ .	[Wniosek o zabezpieczenie środka dowodowego]	956
Art. 479 ¹⁰⁰ .	[Postanowienie w przedmiocie zabezpieczenia środka dowodowego; zażalenie]	957
Art. 479 ¹⁰¹ .	[Określenie sposobu zabezpieczenia środka dowodowego]	960
Art. 479 ¹⁰² .	[Udzielenie zabezpieczenia środka dowodowego przed wszczęciem postępowania]	961
Art. 479 ¹⁰³ .	[Wykonanie postanowienia o zabezpieczeniu środka dowodowego]	962
Art. 479 ¹⁰⁴ .	[Kaucja na zabezpieczenie roszczeń]	962
Art. 479 ¹⁰⁵ .	[Uzupełniające stosowanie przepisów o postępowaniu zabezpieczającym]	963
Rozdział 3. Wyjawienie lub wydanie środka dowodowego		963
Art. 479 ¹⁰⁶ .	[Możliwość żądania przez powoda wyjawienia lub wydania środka dowodowego]	963
Art. 479 ¹⁰⁷ .	[Wniosek o wyjawienie lub wydanie środka dowodowego]	965
Art. 479 ¹⁰⁸ .	[Odpowiedź pozwanego na żądanie wyjawienia lub wydania środka dowodowego]	966
Art. 479 ¹⁰⁹ .	[Uwzględnienie żądania wyjawienia lub wydania środka dowodowego]	966
Art. 479 ¹¹⁰ .	[Zażalenie na postanowienie w przedmiocie wyjawienia lub wydania środka dowodowego]	968
Art. 479 ¹¹¹ .	[Przejrzenie dokumentów bankowych, handlowych lub finansowych na miejscu]	968

Rozdział 4. Wezwanie do udzielenia informacji	968
Art. 479 ¹¹² . [Zakres podmiotowy stosowania przepisów]	968
Art. 479 ¹¹³ . [Przesłanki wezwania naruszającego do udzielenia informacji]	969
Art. 479 ¹¹⁴ . [Wezwanie do udzielenia informacji przez podmiot inny niż naruszający]	973
Art. 479 ¹¹⁵ . [Zakres wezwania do udzielenia informacji]	975
Art. 479 ¹¹⁶ . [Wniosek o udzielenie informacji]	976
Art. 479 ¹¹⁷ . [Odpowiedź na wezwanie do udzielenia informacji; odmowa udzielenia informacji]	978
Art. 479 ¹¹⁸ . [Uwzględnienie wniosku o udzielenie informacji]	979
Art. 479 ¹¹⁹ . [Zażalenie na postanowienie w przedmiocie udzielenia informacji]	981
Art. 479 ¹²⁰ . [Wyznaczenie posiedzenia w celu wyjaśnienia udzielonych informacji]	982
Art. 479 ¹²¹ . [Zwrot kosztów i wydatków poniesionych w związku z udzieleniem informacji]	982
Rozdział 5. Powództwa szczególne	983
Art. 479 ¹²² . [Warunki dopuszczalności powództwa wzajemnego w sprawach o naruszenie prawa do znaku towarowego lub wzoru przemysłowego]	983
Art. 479 ¹²³ . [Dodatkowe wymagania wobec pozwu wzajemnego]	984
Art. 479 ¹²⁴ . [Związaną wskazaną przez powoda wzajemnego podstawą prawną unieważnienia lub stwierdzenia wygaśnięcia prawa]	985
Art. 479 ¹²⁵ . [Uzupełniające stosowanie przepisów ustawy – Prawo własności przemysłowej]	985
Art. 479 ¹²⁶ . [Zawieszenie postępowania w przypadku toczącego się postępowania przed Urzędem Patentowym; odrzucenie pozwu wzajemnego]	985
Art. 479 ¹²⁷ . [Zawieszenie postępowania z urzędu]	986
Art. 479 ¹²⁸ . [Przesłanie Urzędowi Patentowemu odpisu wyroku unieważniającego lub stwierdzającego wygaśnięcie prawa]	987
Art. 479 ¹²⁹ . [Powództwo o ustalenie, że podjęte czynności nie stanowią naruszenia patentu, prawa ochronnego lub prawa z rejestracji]	988
Dział V. Postępowanie nakazowe i upominawcze	990
Rozdział 1. Przepisy ogólne	992
Art. 480. (uchylony)	992
Art. 480 ¹ . [Przesłanki wydania nakazu zapłaty]	992
Art. 480 ² . [Treść nakazu zapłaty; termin zaspokojenia roszczenia; doręczenie nakazu zapłaty]	997
Art. 480 ³ . [Wniesienie środka zaskarżenia od nakazu zapłaty]	1001
Art. 480 ⁴ . [Wydanie nakazu zapłaty]	1004
Art. 481–484. (uchylone)	1006
Rozdział 2. Postępowanie nakazowe	1006
Art. 484 ¹ . [Wniosek o wydanie nakazu zapłaty]	1006

Art. 485.	[Podstawy wydania nakazu zapłaty]	1008
Art. 486.	[Termin pierwszego posiedzenia w sprawie wydania nakazu zapłaty]	1016
Art. 487–491.	(uchylone)	1017
Art. 492.	[Tytuł zabezpieczenia i tytuł wykonawczy]	1017
Art. 492 ¹ .	(uchylony)	1020
Art. 493.	[Zarzuty; rozstrzygnięcia sądu]	1020
Art. 494–496.	(uchylone)	1024
Art. 497.	[Cofnięcie zarzutów]	1025
Rozdział 3.	Postępowanie upominawcze	1026
Art. 497 ¹ –498.	(uchylone)	1026
Art. 499.	[Negatywne przesłanki wydania nakazu zapłaty]	1026
Art. 500–504.	(uchylone)	1031
Art. 505.	[Sprzeciw od nakazu zapłaty]	1031
Dział VI.	Postępowanie uproszczone	1035
Art. 505 ¹ .	[Zakres stosowania]	1035
Art. 505 ² .	[Posiedzenie przygotowawcze]	1041
Art. 505 ³ .	[Zakaz kumulacji i rozdrabniania roszczeń]	1041
Art. 505 ⁴ .	[Zmiana powództwa; powództwo wzajemne; zarzut potrącenia]	1043
Art. 505 ⁵ .	(uchylony)	1045
Art. 505 ⁶ .	[Zasądzenie odpowiedniej sumy]	1045
Art. 505 ⁷ .	[Zasięgnięcie opinii biegłego]	1045
Art. 505 ⁸ .	[Zrzeczenie się prawa do wniesienia apelacji; uzasadnienie wyroku]	1047
Art. 505 ⁹ .	[Zarzuty apelacji]	1048
Art. 505 ¹⁰ .	[Rozpoznanie apelacji]	1049
Art. 505 ¹¹ .	(uchylony)	1049
Art. 505 ¹² .	[Rozstrzygnięcia]	1050
Art. 505 ¹³ .	[Uzasadnienie wyroku sądu drugiej instancji]	1050
Art. 505 ^{13a} .	[Uzasadnienie postanowienia sądu drugiej instancji]	1051
Art. 505 ¹⁴ .	[Sprawy z zakresu prawa pracy]	1051
Dział VII.	Europejskie postępowania w sprawach transgranicznych	1053
Rozdział 1.	Europejskie postępowanie nakazowe	1053
Art. 505 ¹⁵ .	[Przesłanki]	1053
Art. 505 ¹⁶ .	[Właściwość sądu]	1058
Art. 505 ¹⁷ .	[Posiedzenie niejawne]	1061
Art. 505 ¹⁸ .	[Nakaz dotyczący części roszczenia]	1061
Art. 505 ¹⁹ .	[Skutki wniesienia sprzeciwu]	1063
Art. 505 ^{19a} .	[Odrzucenie sprzeciwu]	1066
Art. 505 ²⁰ .	[Uchylenie europejskiego nakazu zapłaty]	1067
Rozdział 2.	Europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń	1071
Art. 505 ²¹ .	[Przesłanki]	1071
Art. 505 ²² .	[Właściwość sądu]	1074
Art. 505 ²³ .	[Posiedzenie niejawne]	1074
Art. 505 ²⁴ .	[Zwrot pozwu – postanowienie]	1075
Art. 505 ²⁵ .	[Zeznania pisemne]	1076
Art. 505 ²⁶ .	[Chwila związania wyrokiem]	1076

Art. 505 ²⁷ .	[Postępowanie apelacyjne]	1076
Art. 505 ^{27a} .	[Uchylenie wyroku]	1077
Dział VIII. Postępowania elektroniczne		1079
Rozdział 1. Elektroniczne postępowanie upominawcze		1079
Art. 505 ²⁸ .	[Stosowanie przepisów o postępowaniu upominawczym; negatywne przesłanki wydania nakazu zapłaty]	1079
Art. 505 ²⁹ .	[Wyłączenie stosowania przepisów o postępowaniach odrębnych; zaskarżanie i doręczanie postanowień]	1084
Art. 505 ^{29a} .	[Termin do wniesienia pozwu]	1088
Art. 505 ³⁰ .	[Utrwalanie czynności w postępowaniu]	1091
Art. 505 ³¹ .	[Wnoszenie pism za pośrednictwem systemu teleinformatycznego]	1093
Art. 505 ³² .	[Treść pozwu; wskazanie dowodów]	1096
Art. 505 ³³ .	[Umorzenie postępowania]	1101
Art. 505 ³⁴ .	[Uznanie nakazu zapłaty za doręczony; uchylenie nakazu zapłaty w przypadku niemożliwości jego doręczenia]	1105
Art. 505 ³⁵ .	[Treść sprzeciwu]	1107
Art. 505 ³⁶ .	[Skutki wniesienia sprzeciwu]	1109
Art. 505 ³⁷ .	[Koszty procesu w przypadku umorzenia postępowania; wniesienie pozwu o to samo roszczenie w innym postępowaniu]	1113
Art. 505 ³⁸ .	[Rozpoznanie zażalenia]	1119
Art. 505 ³⁹ .	[Wznowienie postępowania – właściwość sądu]	1121
Skorowidz rzeczowy		1123

Wykaz skrótów

Źródła prawa

- d.k.p.c. – Kodeks postępowania cywilnego powstały z połączenia rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 29.11.1930 r. (Dz.U. Nr 83, poz. 651) i z 27.10.1932 r. (Dz.U. Nr 93, poz. 803), ogłoszonych jako tekst jednolity w obwieszczeniu Ministra Sprawiedliwości z 25.08.1950 r. (Dz.U. Nr 43, poz. 394)
- EKPC – Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzona w Rzymie 4.11.1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.)
- k.c. – ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2020 r. poz. 1740 ze zm.)
- k.k. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2020 r. poz. 1444 ze zm.)
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
- k.p. – ustawa z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2020 r. poz. 1320 ze zm.)
- k.p.a. – ustawa z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2020 r. poz. 256 ze zm.)
- k.p.c. – ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2020 r. poz. 1575 ze zm.)
- k.p.k. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2020 r. poz. 30 ze zm.)
- k.r.o. – ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2020 r. poz. 1359)
- k.s.h. – ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2020 r. poz. 1526 ze zm.)

k.w.	– ustawa z 20.05.1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2019 r. poz. 821 ze zm.)
nowelizacja z 2011 r.	– ustawa z 16.09.2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 233, poz. 1381)
nowelizacja z 2019 r.	– ustawa z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1469 ze zm.)
p.a.s.c.	– ustawa z 28.11.2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz.U. z 2020 r. poz. 463 ze zm.)
pr. aut.	– ustawa z 4.02.1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. z 2019 r. poz. 1231 ze zm.)
pr. bank.	– ustawa z 29.08.1997 r. – Prawo bankowe (Dz.U. z 2020 r. poz. 1896 ze zm.)
pr. pras.	– ustawa z 26.01.1984 r. – Prawo prasowe (Dz.U. z 2018 r. poz. 1914)
pr. przeds.	– ustawa z 6.03.2018 r. – Prawo przedsiębiorców (Dz.U. z 2019 r. poz. 1292 ze zm.)
pr. spółdz.	– ustawa z 16.09.1982 r. – Prawo spółdzielcze (Dz.U. z 2020 r. poz. 275 ze zm.)
pr. tel.	– ustawa z 16.07.2004 r. – Prawo telekomunikacyjne (Dz.U. z 2019 r. poz. 2460 ze zm.)
p.u.	– ustawa z 28.02.2003 r. – Prawo upadłościowe (Dz.U. z 2020 r. poz. 1228 ze zm.)
p.u.s.p.	– ustawa z 27.07.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2020 r. poz. 2072)
p.w.p.	– ustawa z 30.06.2000 r. – Prawo własności przemysłowej (Dz.U. z 2020 r. poz. 286 ze zm.)
reg. sąd.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 18.06.2019 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. poz. 1141 ze zm.)
rozporządzenie nr 1215/2012	– rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z 12.12.2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (wersja przekształcona) (Dz.Urz. UE L 351, s. 1, ze zm.)
TFUE	– Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 47)
u.d.r.p.g.	– ustawa z 17.12.2009 r. o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym (Dz.U. z 2020 r. poz. 446)

u.k.s.c.	– ustawa z 28.07.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2020 r. poz. 755 ze zm.)
u.k.w.h.	– ustawa z 6.07.1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (Dz.U. z 2019 r. poz. 2204)
u.o.k.k.	– ustawa z 16.02.2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (Dz.U. z 2020 r. poz. 1076 ze zm.)
u.PGRP	– ustawa z 15.12.2016 r. o Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2020 r. poz. 762 ze zm.)
u.p.p.m.	– ustawa z 24.02.1990 r. o przeciwdziałaniu praktykom monopolistycznym i ochronie interesów konsumentów (Dz.U. z 1999 r. Nr 52, poz. 547 ze zm.) – nie obowiązuje
u.r.s.s.g.	– ustawa z 24.05.1989 r. o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych (Dz.U. z 2016 r. poz. 723) – akt uchylony
u.s.d.g.	– ustawa z 2.07.2004 o swobodzie działalności gospodarczej (Dz. U. z 2017 r. poz. 2168 ze zm.) – nie obowiązuje
u.SN	– ustawa z 8.12.2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. z 2019 r. poz. 825 ze zm.)

Czasopisma i publikatory

AUW	– Acta Universitatis Wratislaviensis
Gł. Pr.	– Głos Prawa
GSP	– Gdańskie Studia Prawnicze
GSP-Prz. Orz.	– Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa
EP	– Edukacja Prawnicza
EPS	– Europejski Przegląd Sądowy
KPP	– Kwartalnik Prawa Prywatnego
KSP	– Krakowskie Studia Prawnicze
Kwartalnik KSSiP	– Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury
M.P.Pr.	– Monitor Prawa Pracy
M.P.Pr.-wkł.	– Monitor Prawa Pracy – wkładka
M.Praw.-wkł.	– Monitor Prawniczy – wkładka
NP	– Nowe Prawo
OSN	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego
OSNAPIUS	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNC	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNC-ZD	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna – Zbiór Dodatkowy
OSNCK	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna i Izba Karna

OSNP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPika	– Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego; zbiór urzędowy, Seria A
OTK-B	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego; zbiór urzędowy, Seria B
PiZS	– Praca i Zabezpieczenie Społeczne
PL	– Przegląd Legislacyjny
PN	– Przegląd Notarialny
PP	– Prawo Pracy
PPE	– Przegląd Prawno-Ekonomiczny
PPH	– Przegląd Prawa Handlowego
PPiPS	– Prawo Pracy i Prawo Socjalne
PPP	– Przegląd Prawa Publicznego
P.Pr.Cyw.	– Polski Proces Cywilny
Pr. i Pr.	– Pracownik i Pracodawca
Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo
Prz. Leg.	– Przegląd Legislacyjny
Prz.Pr.Egz.	– Przegląd Prawa Egzekucyjnego
Prz.Pr.Konst.	– Przegląd Prawa Konstytucyjnego
Prz. Sejm.	– Przegląd Sejmowy
PS	– Przegląd Sądowy
PUG	– Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
RiP	– Rodzina i Prawo
RPEiS	– Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
R. Pr.	– Radca Prawny
Sam. Teryt.	– Samorząd Terytorialny
SC	– Studia Cywilistyczne
SIL	– Studia Iuridica Lubliniensia
SP	– Służba Pracownicza
SPiA	– Studia Prawnicze i Administracyjne
SPP	– Studia Prawa Prywatnego
St. Iur.	– Studia Iuridica
St. Praw.	– Studia Prawnicze
SZPPiPS	– Studia z Zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej
TPP	– Transformacje Prawa Prywatnego
Zb. Orz.	– Zbiór Orzeczeń
Zb. Urz.	– Zbiór Urzędowy

ZNSA	– Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego
ZNUJ	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego
ZNUJ PIPWI	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Instytutu Prawa Własności Intelektualnej
ZNUŁ	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego
ZNUMK	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu
ZNUR	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego
ZPBAS	– Zeszyty Prawnicze Biura Analiz Sejmowych
ZPUKSW	– Zeszyty Prawnicze Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego

Inne

KAS	– Kolegium Arbitrażu Społecznego
NSA	– Naczelny Sąd Administracyjny
SN	– Sąd Najwyższy
SO	– Sąd Okręgowy
SOKiK	– Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów
TK	– Trybunał Konstytucyjny
TS	– Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej
UOKiK	– Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów
WSA	– Wojewódzki Sąd Administracyjny

USTAWA

z 17.11.1964 r.

Kodeks postępowania cywilnego

(Dz.U. z 2020 r. poz. 1575; zm.: Dz.U. z 2020 r. poz. 1578)

CZĘŚĆ PIERWSZA

Postępowanie rozpoznawcze

KSIĘGA PIERWSZA

Proces

TYTUŁ VI

Postępowanie

DZIAŁ V

Środki odwoławcze

Literatura: R. Belczącki, *Skarga nadzwyczajna* [w:] *Skarga nadzwyczajna w świetle systemu środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2019; T. Ereciński, *System zaskarżania orzeczeń* [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. T. Ereciński, t. 3, cz. 1, *Środki zaskarżenia*, red. J. Gudowski, Warszawa 2013; P. Grzegorzczuk, *Geneza i charakterystyka wniosku o unieważnienie orzeczenia* [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. T. Ereciński, t. 3, cz. 2, *Środki zaskarżenia*, red. J. Gudowski, Warszawa 2013; A. Torbus, *Modele apelacji* [w:] *System prawa pracy*, t. 6, *Procesowe prawo pracy*, red. K.W. Baran, Warszawa 2016; T. Wiśniewski, *Istota i modele apelacji* [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. T. Ereciński, t. 3, cz. 1, *Środki zaskarżenia*, red. J. Gudowski, Warszawa 2013; T. Wiśniewski, *Ogólna charakterystyka systemu zaskarżania orzeczeń sądowych* [w:] T. Wiśniewski, *Przebieg procesu cywilnego*, Warszawa 2013; T. Wiśniewski, *System zaskarżania orzeczeń w postępowaniu cywilnym* [w:] *Skarga nadzwyczajna w świetle systemu środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2019.

Uwagi wstępne

W dziale zatytułowanym „Środki odwoławcze” ustawodawca unormował instytucję środków odwoławczych od orzeczeń wydawanych w procesie. Zakres tego unormowania jest jednak szerszy, gdyż – zgodnie z art. 13 § 2 – stosuje się je odpowiednio w razie wniesienia tych środków w pozostałych postępowaniach uregulowanych w kodeksie.

Na podstawie art. 363 § 1 można wnioskować, że na gruncie Kodeksu postępowania cywilnego należy rozróżniać środki odwoławcze i inne środki zaskarżenia. W niniejszym dziale do środków odwoławczych zaliczono jedynie apelację i zażalenie. Regulacja tych środków nie jest przy tym wyczerpująca; apelację w postępowaniu uproszczonym oraz w europejskim postępowaniu w sprawach drobnych roszczeń uregulowano w pewnych zakresach odrębnie (art. 505⁸–505¹³ i 505²⁷). Pewną modyfikację postępowania apelacyjnego wprowadza też art. 479^{30f}. Uwzględnić poza tym trzeba art. 52 ust. 5–7 pr. pras. Przepisy te bowiem modyfikują przepisy kodeksowe w zakresie terminu do wniesienia apelacji (7 dni od dnia doręczenia stronie skarżącej wyroku z uzasadnieniem) i terminu do złożenia odpowiedzi na apelację (7 dni od dnia doręczenia apelacji).

Należy też zaznaczyć, że zażalenie – w odróżnieniu od apelacji – przysługuje nie tylko na określone postanowienia sądów pierwszej instancji (art. 394), lecz także na niektóre postanowienia sądów drugiej instancji, przy czym w konsekwencji ustawy z 28.04.2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 138, poz. 806) oraz ustawy z 16.09.2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 233, poz. 1381) adresowane ono może być albo do innego składu tego sądu (art. 394²), albo do Sądu Najwyższego (art. 394¹). Nowością legislacyjną jest wprowadzenie, zresztą uzasadnione, zażalenia do Sądu Najwyższego nawet na postanowienie sądu pierwszej instancji. Jest to zażalenie na postanowienie sądu pierwszej instancji o odrzuceniu skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia (art. 394¹ § 1 *in fine*). Inne *novum* to możliwość wniesienia zażalenia do Sądu Najwyższego w razie uchylenia przez sąd drugiej instancji wyroku sądu pierwszej instancji i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania (art. 394¹ § 1¹). Jego wprowadzenie do systemu postępowania cywilnego podyktowane zostało, jak twierdzi ustawodawca (uzasadnienie rządowego projektu o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, VI kadencja, druk sejm. nr 4332, s. 22), potrzebą kontrolowania praktyki sądów drugiej instancji związanej z orzekaniem o charakterze kasatoryjnym. W wyniku noweli procesowej w postaci ustawy z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1469 ze zm.) regulacja większości wskazanych

postępowań zażaleniowych została znacząco zmodyfikowana, a do Kodeksu postępowania cywilnego wprowadzono kolejną postać zażalenia, a mianowicie zażalenie do innego składu sądu pierwszej instancji (art. 394^{1a}). Szerzej na ten temat zob. uwagi do art. 394 i n.

Przepisy dotyczące „innych” środków zaskarżenia na ogół są zgrupowane z przepisami, które normują problematykę orzeczeń zaskarżalnych tymi środkami (wskazać tu należy w szczególności sprzeciw od wyroku zaocznego, zarzuty od nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym, sprzeciw od nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym, skargę na orzeczenie referendarza sądowego). Samoistnie natomiast i zarazem ogólnie oraz kompleksowo, chociaż jednak niewyczerpująco, potraktowane zostały środki zaskarżenia zmierzające do wzruszenia prawomocnych orzeczeń sądowych, a zatem środki zaskarżenia nadzwyczajne. Stwierdzenie to odnosi się do skargi kasacyjnej (art. 398¹ i n.), skargi o wznowienie postępowania (art. 399 i n.) i skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia (art. 424¹ i n.). Również odrębnie i zarazem ogólnie uregulowana została kwestia dopuszczalności skargi na orzeczenie referendarza sądowego (art. 398²² i n.). Szerzej na ten temat: T. Ereciński, *System zaskarżania orzeczeń* [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. T. Ereciński, t. 3, cz. 1, *Środki zaskarżenia*, red. J. Gudowski, Warszawa 2013, s. 49 i n.; A. Torbus, *Modele apelacji* [w:] *System prawa pracy*, t. 6, *Procesowe prawo pracy*, red. K.W. Baran, Warszawa 2016, s. 714 i n.; T. Wiśniewski, *Istota i modele apelacji* [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. T. Ereciński, t. 3, cz. 1, *Środki zaskarżenia*, red. J. Gudowski, Warszawa 2013, s. 119 i n.; T. Wiśniewski, *Ogólna charakterystyka systemu zaskarżania orzeczeń sądowych* [w:] T. Wiśniewski, *Przebieg procesu cywilnego*, Warszawa 2013, s. 308 i n.; T. Wiśniewski, *System zaskarżania orzeczeń w postępowaniu cywilnym* [w:] *Skarga nadzwyczajna w świetle systemu środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2019, s. 13 i n.

Należy także wspomnieć o dwóch nadzwyczajnych środkach zaskarżenia, które uregulowane zostały poza Kodeksem postępowania cywilnego. Chodzi o skargę nadzwyczajną, która do polskiego systemu prawnego wprowadzona została z dniem 3.04.2018 r. na podstawie ustawy z 8.12.2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. z 2019 r. poz. 825 ze zm.; art. 89–95 u.SN; zob. R. Bełczącki, *Skarga nadzwyczajna* [w:] *Skarga nadzwyczajna w świetle systemu środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2019, s. 223 i n.), oraz o instytucję wniosku o unieważnienie prawomocnego orzeczenia przez Sąd Najwyższy (art. 96 u.SN; zob. P. Grzegorzcyk, *Geneza i charakterystyka wniosku o unieważnienie orzeczenia* [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. T. Ereciński, t. 3, cz. 2, *Środki zaskarżenia*, red. J. Gudowski, Warszawa 2013, s. 1635 i n.).

Swoistym środkiem zaskarżenia jest natomiast skarga na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (tzw. skarga na przewlekłość; zob. ustawa z 17.06.2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki, Dz.U. z 2018 r. poz. 75 ze zm.). Specyfiką tego środka jest to, że substratem zaskarżenia nie jest orzeczenie sądowe, gdyż jest on ukierunkowany na bieg – toczącego się w sposób przewlekły – postępowania w określonej sprawie cywilnej.

Obowiązujący system zaskarzania orzeczeń sądowych w postępowaniu cywilnym w znacznym stopniu ukształtowany został pod wpływem konstytucyjnej zasady co najmniej dwuinstancyjnego postępowania sądowego. Zasadnicze jego zręby zostały jednak wprowadzone jeszcze przed wejściem w życie art. 176 ust. 1 Konstytucji RP. Zmiany wprowadzone ustawą z 1.03.1996 r. o zmianie Kodeksu postępowania cywilnego, rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej – Prawo upadłościowe i Prawo o postępowaniu układowym, Kodeksu postępowania administracyjnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 43, poz. 189 ze zm.) doprowadziły bowiem do zastąpienia dotychczasowego głównego środka odwoławczego w postaci rewizji oraz nadzwyczajnego środka zaskarżenia w postaci rewizji nadzwyczajnej dwoma nowymi zwykłymi środkami odwoławczymi – apelacją i kasacją. Rozszerzony został także zakres przedmiotowy instytucji zażalenia przez dopuszczenie zażalenia do Sądu Najwyższego na postanowienie sądu drugiej instancji odrzucające kasację. Ubocznym rezultatem noweli z 1.03.1996 r. było dostosowanie modelu środków odwoławczych do obowiązującej od 1.10.1990 r. trójszczeblowej struktury sądownictwa powszechnego oraz przywrócenie Sądowi Najwyższemu możliwości orzekania w trybie instancyjnym z inicjatywy samych stron. Rewizja nadzwyczajna wszakże nie była instrumentem dostępnym dla stron, gdyż przysługiwała tylko określonym podmiotom (m.in. Ministrowi Sprawiedliwości, Prokuratorowi Generalnemu, Pierwszemu Prezesowi Sądu Najwyższego).

Stosunkowo szybko okazało się, że niektóre z przyjętych rozwiązań dalece odbiegały od oczekiwań legislatora, a niekiedy nawet przyniosły skutki nie do zaakceptowania. Chodziło zwłaszcza o drastyczne przeciążenie Sądu Najwyższego wpływem spraw kasacyjnych, co utrudniało prawidłowe funkcjonowanie i skoncentrowanie się przez ten sąd na realizacji zadań wynikających z jego ustrojowej funkcji: sprawowania nadzoru nad działalnością wszystkich innych sądów oraz zapewnienia prawidłowej i jednolitej wykładni prawa i praktyki sądowej. Zalew kasacji pozbawionych stosownego ciężaru jurydycznego, a przy tym w zdecydowanej większości o niskiej jakości merytorycznej i chybionych z punktu widzenia proceduralnego, wymagał zatem pilnej interwencji ustawodawcy.

W konsekwencji ustawodawca zdecydował się na kolejną nowelizację kodeksu, w wyniku której zmodyfikował wiele podstawowych rozwiązań odnoszących się do ówczesnych środków odwoławczych.

Najistotniejsze ze zmian wprowadzonych ustawą z 24.05.2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz ustawy o komornikach sądowych i egzekucji (Dz.U. Nr 48, poz. 554 ze zm.), które weszły w życie z dniem 1.07.2000 r., dotyczyły instytucji kasacji. Podstawowe znaczenie miało przyznanie Sądowi Najwyższemu uprawnienia do dokonywania wstępnej, z uwzględnieniem interesu publicznego, merytorycznej oceny wywiedzionych kasacji. Zgodnie z nowym ujęciem modelu kasacji sąd ten uzyskał możliwość odmowy przyjęcia kasacji do rozpoznania. Instytucja tzw. przedsądu stała się podstawowym instrumentem Sądu Najwyższego regulującym liczbę rozpoznawanych kasacji.

Kolejne zmiany, także niebagatelne dla kształtu polskiego procesu cywilnego, wprowadzono ustawą z 22.12.2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2005 r. Nr 13, poz. 98). W jej następstwie z dniem 6.02.2005 r. przekształcono dotychczasową instytucję kasacji w instytucję skargi kasacyjnej, nadając jej zarazem – co stanowiło sedno noweli – wyraźny charakter nadzwyczajnego środka zaskarżenia. Dotychczasowa kasacja bowiem formalnie stanowiła środek odwoławczy od nieprawomocnych orzeczeń sądów drugiej instancji, kierowany do Sądu Najwyższego jako swego rodzaju sądu trzeciej instancji, aczkolwiek w istocie rzeczy ze względu na charakter podstaw kasacyjnych była środkiem odwoławczym – w jakimś stopniu – nadzwyczajnym. Podstawy te wszakże zawężyły kontrolę jurysdykcyjną wyłącznie do kwestii legalności zaskarżonego orzeczenia. Formalnie jednak w Kodeksie postępowania cywilnego kasacja wraz z apelacją i zażaleniem zaliczona była do zwyczajnych środków odwoławczych, co oznaczało, że do 5.02.2005 r. kontrola orzeczeń sądów drugiej instancji przez Sąd Najwyższy miała charakter instancyjny. Po tej dacie prawnoustrojowa pozycja Sądu Najwyższego została wydatnie wzmocniona, gdyż sąd ten został zwolniony z rozpoznawania zwykłych środków odwoławczych i obecnie dokonuje kontroli legalności merytorycznych orzeczeń sądów drugiej poza tokiem instancji. Skarga kasacyjna bowiem, będąc nadzwyczajnym i pozainstancyjnym środkiem zaskarżenia, przysługuje od prawomocnych orzeczeń sądów drugiej instancji kończących postępowanie w sprawie. Odmienne przedstawia się natomiast, co już zaznaczono, unormowanie dotyczące zażalenia kierowanego do Sądu Najwyższego.

Jeżeli chodzi o instytucję apelacji, to pod rządem Kodeksu postępowania cywilnego jest ona ukierunkowana na wieloaspektową kontrolę prawidłowości orzeczenia sądu

pierwszej instancji. Kontroli dokonuje się z punktu widzenia zasadności i legalności zaskarżonego orzeczenia.

W związku z takim charakterem postępowania odwoławczego trzeba podkreślić, że patrząc przez pryzmat podstaw zaskarżenia, odróżnia się dwa zasadnicze systemy zaskarżania: system pełnego zaskarżenia, w ramach którego skarżący, wnosząc środek zaskarżenia, oświadcza jedynie, że nie godzi się z zaskarżonym orzeczeniem, oraz system ograniczonego zaskarżenia, w ramach którego skarżący musi wskazać konkretne przyczyny, dla których wnosi środek zaskarżenia (skarżący musi uzasadnić zaskarżenie). Pierwszy z tych systemów realizuje koncepcję, że postępowanie przed sądem drugiej instancji jest kontynuacją postępowania przeprowadzonego przez sąd pierwszej instancji, co oznacza, że istnieją dwie instancje merytoryczne. Sąd trzeciej instancji, jeżeli dany system go przewiduje, jest wyłącznie sądem kontrolnym. Zamiast kontroli w toku instancji można też przewidzieć kontrolę o charakterze nadzwyczajnym. W takim wypadku zaskarżane orzeczenie sądu drugiej instancji cechuje się prawomocnością. Omawiany system określa się mianem systemu apelacyjnego lub systemu apelacyjno-kasacyjnego. W razie obowiązywania drugiego systemu postępowanie przed sądem drugiej instancji ogranicza się do skontrolowania skonkretyzowanych przez skarżącego podstaw zaskarżenia, z tym że sąd pewne okoliczności może uwzględnić z urzędu. W systemie tym, zwanym systemem rewizyjnym, z reguły nie ma już sądu trzeciego szczebla.

Sformułowanie „apelacja” pochodzi od łacińskiego słowa *apellare*, tj. „odwoływać się do kogoś”. Środki zaskarżenia o charakterze apelacyjnym przede wszystkim zmierzają do zmiany zaskarżonego orzeczenia, ewentualnie zastąpienia go nowym orzeczeniem. Uwzględnienie apelacji prowadzi do wydania orzeczenia reformatoryjnego i tylko wyjątkowo do uchylenia orzeczenia sądu pierwszej instancji z przekazaniem sprawy do ponownego rozpoznania albo uchylenia tego orzeczenia z jednoczesnym odrzuceniem pozwu lub umorzeniem postępowania w sprawie.

W literaturze zazwyczaj przyjmuje się, że apelacja polega na merytorycznym rozpoznaniu sprawy przez sąd drugiej instancji na skutek skargi strony i w granicach tej skargi. W klasycznym postępowaniu apelacyjnym chodzi więc nie tylko o przeprowadzenie kontroli zaskarżonego orzeczenia w aspekcie merytorycznym i prawnym, lecz także o poczynienie przez sąd odwoławczy własnych ustaleń faktycznych, i to również na podstawie materiału zgromadzonego przez sąd pierwszej instancji. W konsekwencji postępowanie apelacyjne jest kontynuacją postępowania merytorycznego w sprawie.

Zakres postępowania apelacyjnego zależy od tego, jak ustawodawca określił granice kontroli i jakie uprawnienia funkcjonalne przyznał sądowi drugiej instancji. Pierwszo-

planowym problemem jest sposób uregulowania *ius novorum*. W zależności od sposobu uregulowania wszystkich tych problemów mówi się o apelacji:

- 1) pełnej (*cum beneficio bonorum*) i
- 2) ograniczonej (*sine beneficio bonorum*).

W systemie apelacji pełnej sąd drugiej instancji rozpoznaje sprawę po raz wtóry. Dominuje element merytoryczny, natomiast kontrolny jest drugorzędny. System apelacji bez jakichkolwiek ograniczeń prowadzi jednak do przewlekłości postępowania, dlatego też ustawodawca polski przyjął zmodyfikowany model apelacji pełnej. W rezultacie chociaż samo wnoszenie apelacji nie jest uzależnione od powołania się na ściśle określone ustawowo podstawy, to jednak wprowadzanie do postępowania przed sądem drugiej instancji nowego materiału dowodowego i faktycznego zostało w pewnym stopniu ograniczone. Dopuszczanie tego materiału odbywa się w ramach swobodnego uznania sędziowskiego.

Zasadniczym celem postępowania apelacyjnego pozostaje ponowne i wszechstronne wyjaśnienie sprawy z punktu widzenia prawa i faktów. Inaczej więc niż w razie środka zaskarżenia typu rewizyjnego, do uchylenia zaskarżonego orzeczenia i przekazania sprawy sądowi pierwszej instancji może dojść tylko wyjątkowo. Kierując się intencją wzmocnienia realizacji tego założenia w praktyce, ustawodawca zdecydował się na możliwość poddania kontroli orzeczeń sądów drugiej instancji, mocą których zaskarżone wyroki sądów pierwszej instancji zostały uchylone i sprawa została przekazana do ponownego rozpoznania. Nowelizacją z 2011 r. wprowadzono bowiem w tym przedmiocie do Kodeksu postępowania cywilnego, z dniem 3.05.2012 r., zażalenie do Sądu Najwyższego (art. 394¹ § 1¹).

Celem środka zaskarżenia w postaci skargi kasacyjnej jest natomiast sprawdzenie oceny prawnej sądu drugiej instancji oraz zachowania przez niego form postępowania. Kontrola nie obejmuje wadliwości w zakresie ustalenia podstawy faktycznej. Środki o charakterze kasacyjnym prowadzą zatem do sprawdzenia legalności orzeczenia sądu drugiej instancji, a więc ustalenia, czy zaskarżone orzeczenie zostało wydane zgodnie z prawem (procesowym i materialnym). W następstwie uwzględnienia skargi kasacyjnej dochodzi do uchylenia (skasowania) zaskarżonego orzeczenia i – w zależności od sytuacji procesowej – przekazania sprawy do ponownego rozpoznania przez sąd drugiej instancji albo odrzucenia pozwu, względnie umorzenia postępowania. Może też dojść – wyjątkowo – do zmiany zaskarżonego orzeczenia.

W aktualnym systemie zaskarzania orzeczeń sądowych szczególną pozycję zajmuje skarga nadzwyczajna. Jej cechą charakterystyczną jest subsydiarność. Z przepisu art. 89 § 1 u.SN wynika bowiem, że skarga ta jest dopuszczalna, jeżeli orzeczenie nie może zostać uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia.

Skarga nadzwyczajna przysługuje od prawomocnych orzeczeń kończących postępowanie w sprawie niezależnie od tego, czy wydane zostały przez sąd pierwszej instancji, czy przez sąd drugiej instancji, a jej podstawę może stanowić (art. 89 § 1 u.SN):

- 1) naruszenie zasad lub wolności i praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji;
- 2) rażące naruszenie prawa przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie;
- 3) oczywista sprzeczność istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego.

Na podstawie art. 89 § 2 u.SN legitymacja do wniesienia skargi nadzwyczajnej – w każdej sprawie cywilnej – przysługuje wyłącznie Prokuratorowi Generalnemu i Rzecznikowi Praw Obywatelskich, a w sprawach wchodzących w zakres ich ustawowej właściwości także Prezesowi Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, Rzecznikowi Praw Dziecka, Rzecznikowi Praw Pacjenta, Przewodniczącemu Komisji Nadzoru Finansowego, Rzecznikowi Finansowemu, Rzecznikowi Małych i Średnich Przedsiębiorców oraz Prezesowi Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów. Strona postępowania zakończona prawomocnym orzeczeniem jest zaś pozbawiona uprawnienia do wniesienia skargi nadzwyczajnej. Należy podzielić zapatrywanie, że kształt i charakter prawny współcześnie obowiązującej skargi nadzwyczajnej w znacznym stopniu zbliżone są do dawnej rewizji nadzwyczajnej (bliżej na ten temat T. Wiśniewski, *System zaskarżania orzeczeń w postępowaniu cywilnym* [w:] *Skarga nadzwyczajna w świetle systemu środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2019, s. 47–53 oraz powołana tam literatura, a także R. Bełczącki, *Skarga nadzwyczajna* [w:] *Skarga nadzwyczajna...*, red. T. Wiśniewski, s. 223–299 i powołana przez niego literatura).

W ustawie o Sądzie Najwyższym z 2018 r. znajdujemy również uregulowanie instytucji wniosku o unieważnienie prawomocnego orzeczenia przez Sąd Najwyższy. Zgodnie z art. 96 ust. 1 tej ustawy Sąd Najwyższy na wniosek Prokuratora Generalnego unieważnia prawomocne orzeczenie wydane w sprawie, która w chwili orzekania ze względu na osobę nie podlegała orzecznictwu sądów polskich lub w której w chwili orzekania droga sądowa była niedopuszczalna, jeżeli orzeczenie to nie może być wzruszone w trybie przewidzianym w ustawach o postępowaniach sądowych. W polskim porządku prawnym instytucja ta nie jest nowością legislacyjną, gdyż po raz pierwszy została unormowana w rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z 6.02.1928 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 1964 r. Nr 6, poz. 40 ze zm.). Szerzej na ten temat P. Grzegorzcyk, *Geneza i charakterystyka wniosku o unieważnienie orzeczenia* [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. T. Ereciński, t. 3, cz. 1, *Środki zaskarżenia*, red. J. Gudowski, Warszawa 2013, s. 1640 i n.

Rozdział 1

Apelacja

Literatura: A. Akerberg, *Środki odwoławcze (komentarz do art. 393–441)*, Warszawa 1933; M. Allerhand, *Kodeks postępowania cywilnego*, Lwów 1932; A.M. Arkuszewska, A. Kościółek, *Nowelizacja postępowania cywilnego – wybrane zagadnienia*, cz. 1, PS 2012/5; R. Belczącki, *Skarga nadzwyczajna* [w:] *Skarga nadzwyczajna w świetle systemu środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2019; B. Bładowski, *Metodyka pracy sędziego cywilisty*, Kraków 2005; B. Bładowski, *Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 1987; B. Bładowski, *Nowy system odwoławczy w postępowaniu cywilnym*, Zielona Góra 1996; B. Bładowski, *Przesłanki dopuszczalności rewizji cywilnej*, Warszawa 1982; W. Broniewicz, *Kognicja sądu drugiej instancji w razie nieważności postępowania przed sądem pierwszej instancji lub nierozpoznania przez ten sąd istoty sprawy*, PS 1997/4; W. Broniewicz, *Pojęcie legitymacji procesowej* [w:] *Studia z procesu cywilnego*, red. K. Korzan, Katowice 1986; M. Cholewa-Klimek, *Postępowanie sądowe w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych*, Warszawa 2006; S. Cieślak, *Formalizm postępowania cywilnego*, Warszawa 2008; B. Dobrzański, J. Krajewski, *Środki odwoławcze. Wznowienie postępowania. Rewizja nadzwyczajna*, Centralne Studium Nowego Prawa Cywilnego, skrypt nr 54, Katowice 1965–1966; T. Ereciński, *Apelacja w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2009; T. Ereciński, *Prawo obce w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1981; T. Ereciński, *Dopuszczalność zaskarżenia orzeczenia* [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. T. Ereciński, t. 3, cz. 1, *Środki zaskarżenia*, red. J. Gudowski, Warszawa 2013; T. Ereciński, J. Gudowski, K. Weitz, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Postępowanie rozpoznawcze*, t. 3, red. T. Ereciński, Warszawa 2016; *Europa sędziów*, red. Z. Brodecki, Warszawa 2007; H. Fruchs, *Nowe zasady postępowania apelacyjnego wedle Kpc a praktyka małopolska*, Gł. Pr. 1934; J. Futro, *Związanie sądu drugiej instancji wnioskami apelacyjnymi*, „Palestra” 2008/5–6; E. Gapska, *Czynności decyzyjne sądów w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2010; E. Gapska, *Wady orzeczeń sądowych*, Warszawa 2009; A. Góra-Błaszczkowska, *Apelacja. Zażalenie. Wznowienie postępowania. Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Komentarz*, Warszawa 2006; A. Góra-Błaszczkowska, *Postanowienia sądu podlegające rozpoznaniu przez sąd II instancji w trybie art. 380 k.p.c.*, „Palestra” 1999/9–10; J. Górowski, *Zarzut przedawnienia w procesie cywilnym* [w:] *Ars et usus. Księga pamiątkowa ku czci Sędziego Stanisława Rudnickiego*, Warszawa 2005; P. Grzegorzczak, *Czy sąd drugiej instancji może pominąć nowe fakty lub nowe dowody niezgłoszone w apelacji, lecz dopiero na rozprawie apelacyjnej?*, P.Pr.Cyw. 2014/1; P. Grzegorzczak, *Geneza i charakterystyka wniosku o unieważnienie orzeczenia* [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. T. Ereciński, t. 3, cz. 2, *Środki zaskarżenia*, red. J. Gudowski, Warszawa 2013; P. Grzegorzczak, *Środki zaskarżenia w postępowaniu cywilnym w świetle ustawy nowelizującej z 16 września 2011 r. – ogólna charakterystyka zmian*, PS 2012/4; J. Gudowski, *Nieważność a związanie sędziego oceną prawną sądu wyższej instancji*, P.Pr.Cyw. 2016/3; J. Gudowski, *Pogląd na apelację* [w:] *Aurea praxis aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. 1, red. J. Gudowski, K. Weitz, Warszawa 2011; S. Hanausek, *Orzeczenie sądu rewizyjnego w procesie cywilnym*, Warszawa 1966; S. Hanausek, *Ponowne orzekanie w sprawie przez sąd instancji pierwszej* [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. W. Berutowicz, t. 3, *Zaskarżanie orzeczeń sądowych*, red. W. Siedlecki, Ossolineum 1986; S. Hanausek, *System zaskarżania orzeczeń sądowych w nowym polskim postępowaniu cywilnym*, SC 1967, t. IX; J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2007; J. Jodłowski, W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne. Część ogólna*, Warszawa 1958; A. Kaftal, *System środków odwoławczych w polskim procesie karnym*, Warszawa 1972; J. Kaspryszyn, *O potrzebie zmiany regulacji środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym – głos w dyskusji* [w:] *Reforma postępowania cywilnego w świetle projektów Komisji Kodyfikacyjnej*, red. K. Markiewicz, Warszawa 2011; J. Klich-Rump, *Podstawa faktyczna rozstrzygnięcia sądowego w procesie cywilnym*, Warszawa 1977; *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, *Komentarz. Art. 1–505³⁹*, red. T. Szanciło, Warszawa 2019; *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, *Komentarz. Art. 1–729*, red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2013; *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, *Komentarz do art. 1–729*, red. A. Jakubecki, Warszawa 2017; *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, *Komentarz do artykułów 1–505¹⁴*, red. K. Piasecki, Warszawa 2006; *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, *Komentarz do artykułów 1–505¹⁴*, red. A. Zieliński, Warszawa 2005; *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 2, *Komentarz*.

Art. 205¹–424¹², red. A. Marciniak, Warszawa 2019; *Kodeks postępowania cywilnego. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze. Część druga. Postępowanie zabezpieczające. Komentarz*, t. 1 i 2, red. T. Ereciński, Warszawa 2007; *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, red. M. Manowska, LEX 2020; *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, Warszawa 1975; *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 3, *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016; *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz innych ustaw*, red. J. Gołaczyński, D. Szostak, Warszawa 2019; *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, t. 1 i 2, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2020; *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz*, red. O.M. Piaskowska, LEX 2020; *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem*, t. 2, red. J. Jodłowski, K. Piasecki, Warszawa 1989; *Kodeks postępowania cywilnego. Zbiór aktualnych pytań prawnych rozstrzygniętych przez Komitet Redakcyjny „Polskiego Procesu Cywilnego”*, oprac. J.J. Litauer, W. Święcicki, Łódź 1949; K. Kołakowski, *Refleksje wokół kasacji w procesie cywilnym*, PS 1997/7–8; A. Kościółek, *Rozpoznawanie spraw cywilnych na posiedzeniu niejawnym [w:] Ius est a iustitia appellatum. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, red. nauk. M. Tomalak, komitet red. T. Ereciński, J. Gudowski, M. Pazdan, Warszawa 2017; J. Krajewski, *Nadzór judykacyjny nad prawomocnymi orzeczeniami w polskim procesie cywilnym*, Toruń 1963; J. Krajewski, *Naruszenie prawa materialnego jako podstawa rewizyjna według k.p.c.*, NP 1958/10; R. Kulski, *Umowy procesowe w postępowaniu cywilnym*, Kraków 2006; A. Laskowska-Hulisz, *Umorzenie postępowania z powodu cofnięcia pozwu w procesie cywilnym [w:] Ius est a iustitia appellatum. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, red. nauk. M. Tomalak, komitet red. T. Ereciński, J. Gudowski, M. Pazdan, Warszawa 2017; A. Laskowska-Hulisz, *Zarzut naruszenia prawa procesowego*, tj. art. 233 § 1 k.p.c. w procesie cywilnym (zagadnienia wybrane) [w:] *Honeste procedere. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Kazimierzowi Lubieńskiemu*, red. A. Laskowska-Hulisz, J. May, M. Mrówczyński, Warszawa 2017; J.J. Litauer, *Komentarz do procedury cywilnej*, Warszawa 1933; A. Litwak, *Kilka uwag w kwestii związania sądu odwoławczego ustaleniami faktycznymi sądu pierwszej instancji*, Gł. Pr. 1935/1–2; A. Łazarska, *Zmiana składu sądu w przypadku uchylenia wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania – uwagi na tle art. 386 § 5 k.p.c.* [w:] *Ius est a iustitia appellatum. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, red. nauk. M. Tomalak, komitet red. T. Ereciński, J. Gudowski, M. Pazdan, Warszawa 2017; M. Manowska, *Apelacja w postępowaniu cywilnym. Komentarz. Orzecznictwo*, Warszawa 2013; M. Manowska, *Postępowanie sądowe w sprawach gospodarczych*, Warszawa 2007; A. Marciniak, *Cofnięcie apelacji w procesie cywilnym [w:] Aurea praxis aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. 1, red. J. Gudowski, K. Weitz, Warszawa 2011; A. Marciniak, *Wstrzymanie wykonania zaskarżonego orzeczenia sądu drugiej instancji w postępowaniu cywilnym [w:] Honeste procedere. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Kazimierzowi Lubieńskiemu*, red. A. Laskowska-Hulisz, J. May, M. Mrówczyński, Warszawa 2017; A. Mendrek, *Wyrokowanie na posiedzeniu niejawnym – zagadnienia wybrane [w:] Ius est a iustitia appellatum. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, red. nauk. M. Tomalak, komitet red. T. Ereciński, J. Gudowski, M. Pazdan, Warszawa 2017; A. Miączyński, *Skuteczność orzeczeń w postępowaniu cywilnym*, Kraków 1974; E. Mielcarek, *Wnioski rewizji cywilnej*, Warszawa 1973; W. Miszewski, *Proces cywilny w zarysie. Część pierwsza*, Warszawa–Łódź 1946; J. Misztal-Konecka, *Uгода sądowa w postępowaniu cywilnym. Studium z zakresu prawa polskiego na tle prawa rzymskiego*, Lublin 2019; J. Niejadlik, *Kontrola rewizyjna postanowień poprzedzających wydanie wyroku w procesie cywilnym*, Warszawa 1977; A. Oklejak, *Apelacja w procesie cywilnym*, Kraków 1994; K. Osajda, *Przesłanki odmowy podjęcia uchwały przez Sąd Najwyższy w postępowaniu cywilnym [w:] Aurea praxis aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. 1, red. J. Gudowski, K. Weitz, Warszawa 2011; K. Piasecki, *Pozbawienie możliwości obrony w międzynarodowym procesie cywilnym*, PiP 1980/11; W. Piasecki, J. Korzonek, *Kodeks postępowania cywilnego i przepisy wprowadzające Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem*, Miejsce Piastowe 1931; H. Pietrkowski, *Zarys metodyki pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2007; S. Piotrusiewicz-Kowalska, *Orzeczenie reformatoryjne w polskim postępowaniu rewizyjnym*, NP 1958/10; P. Pogonowski, *Zakaz reformationis in peius w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2004; Z. Resich, *Istota procesu cywilnego*, Warszawa 1985; T. Rowiński, *Motywy zakazu reformationis in peius w polskim procesie cywilnym*, ZNUŁ 1963/31; S. Rudnicki, *Nowy środek odwoławczy: apelacja*, PS 1993/6; W. Siedlecki, *Nieważność procesu cywilnego*, Warszawa 1965; W. Siedlecki, *Podstawy rewizji cywilnej*, Warszawa 1959; W. Siedlecki, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 1988; W. Sied-

lecki, *Uchybienia procesowe w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1971; W. Siedlecki, *Zasady orzekania oraz zasady zaskarżania orzeczeń w postępowaniu cywilnym w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, „Palestra” 1982/1–3, (wkładka); W. Siedlecki, *Zasady wyrokowania w procesie cywilnym*, Warszawa 1957; A. Skorupka, *Dopuszczalność dowodu sprzecznego z prawem w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2018; *System prawa pracy*, t. 6, *Procesowe prawo pracy*, red. K.W. Baran, Warszawa 2016; *System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. W. Berutowicz, t. 2, *Postępowanie rozpoznawcze przed sądami pierwszej instancji*, red. Z. Resich, Ossolineum 1987; *System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. W. Berutowicz, t. 3, *Zaskarżanie orzeczeń sądowych*, red. W. Siedlecki, Ossolineum 1986; *System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. T. Ereciński, t. 2, cz. 2, *Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2016; *System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. T. Ereciński, t. 3, cz. 1, *Środki zaskarżenia*, red. J. Gudowski, Warszawa 2013; K. Szczucki, *Ustawa o Sądzie Najwyższym. Komentarz*, LEX 2018; J. Tauber, „Istota sprawy” § 2 art. 408 k.p.c., Gł. Pr. 1933/9; A. Torbus, *Modele apelacji* [w:] *System prawa pracy*, t. 6, *Procesowe prawo pracy*, red. K.W. Baran, Warszawa 2016; M. Trzepiński, *Sprawdzanie wartości przedmiotu sprawy w postępowaniu cywilnym*, PS 1999/4; M. Waligórski, *Proces cywilny. Funkcja i struktura*, Warszawa 1947; E. Waśkowski, *Podręcznik procesu cywilnego. 1. Ustrój sądów cywilnych. 2. Postępowanie sporne*, Wilno 1932; A. Weber, *Nowe fakty i dowody w postępowaniu apelacyjnym*, P.Pr.Cyw. 1935/11–12; K. Weitz, *Miedzy systemem dyskrecjonalnej władzy sędziowej a systemem prekluzji – ewolucja regulacji prawa polskiego* [w:] *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych. Materiały konferencyjne Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Postępowania Cywilnego, Szczecin-Niechorze 29–30.9.2007 r.*, red. H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2009; K. Weitz, *Skutki naruszenia art. 321 § 1 k.p.c.* [w:] *Proces cywilny. Nauka – kodyfikacja – praktyka. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Feliksowi Zedlerowi*, red. P. Grzegorzczak, K. Knoppek, M. Walasik, Warszawa 2012; K. Weitz, *Związanie sądu granicami żądania w procesie cywilnym* [w:] *Aurea praxis aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. 1, red. J. Gudowski, K. Weitz, Warszawa 2011; A. Wiśniewska, *Przedmiotowa zmiana powództwa w procesie cywilnym*, Warszawa 1986; T. Wiśniewski, *Apelacja i kasacja. Nowe środki odwoławcze w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1996; T. Wiśniewski, *Dopuszczalność wniesienia apelacji* [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. T. Ereciński, t. 3, cz. 1, *Środki zaskarżenia*, red. J. Gudowski, Warszawa 2013; T. Wiśniewski, *Istota i modele apelacji* [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. T. Ereciński, t. 3, cz. 1, *Środki zaskarżenia*, red. J. Gudowski, Warszawa 2013; T. Wiśniewski, *Kilka słów na temat prawa sędziowskiego w postaci moratorium sędziowskiego*, P.Pr.Cyw. 2016/3; T. Wiśniewski, *Kontrola dyskrecjonalizmu sędziowskiego przez sądy wyższego rzędu* [w:] *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych. Materiały konferencyjne Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Postępowania Cywilnego, Szczecin-Niechorze 29–30.9.2007 r.*, red. H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2009; T. Wiśniewski, *O konsekwencjach prawnych otwarcia i zamknięcia rozprawy przed sądem pierwszej i drugiej instancji w postępowaniu cywilnym* [w:] *Honeste procedere. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Kazimierzowi Lubińskiemu*, red. A. Laskowska-Hulisz, J. May, M. Mrówczyński, Warszawa 2017; T. Wiśniewski, *O potrzebie zmiany systemu środków zaskarżenia* [w:] *Reforma postępowania cywilnego w świetle projektów Komisji Kodyfikacyjnej*, red. K. Markiewicz, Warszawa 2011; T. Wiśniewski, *Ogólna charakterystyka systemu zaskarżania orzeczeń sądowych* [w:] T. Wiśniewski, *Przebieg procesu cywilnego*, Warszawa 2013; T. Wiśniewski, *Problematyka instancyjności postępowania sądowego w sprawach cywilnych* [w:] *Ars et usus. Księga pamiątkowa ku czci sędziego Stanisława Rudnickiego*, Warszawa 2005; T. Wiśniewski, *Przebieg procesu cywilnego*, Warszawa 2013; T. Wiśniewski, *System zaskarżania orzeczeń w postępowaniu cywilnym* [w:] *Skarga nadzwyczajna w świetle systemu środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2019; T. Wiśniewski, *W kwestii właściwej interpretacji art. 378 § 2 k.p.c.*, PS 1997/4; T. Wiśniewski, *Wybrane problemy procesowe po majowej nowelizacji przepisów o postępowaniu apelacyjnym i kasacyjnym w sprawach cywilnych*, R. Pr. 2000/6; S. Włodyka, *Przesłanki dopuszczalności pytań prawnych do Sądu Najwyższego*, NP 1971/2; T. Zembrzusi, *Dokąd zmierza apelacja w postępowaniu cywilnym?*, PS 2019/7–8; T. Zembrzusi, *Dostępność skargi kasacyjnej w procesie cywilnym*, Warszawa 2008; T. Zembrzusi, *Pozbawienie możliwości obrony praw strony w orzecznictwie Sądu Najwyższego* [w:] *Ius est a iustitia appellatum. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, red. nauk. M. Tomalak, komitet red. T. Ereciński, J. Gudowski, M. Pazdan, Warszawa 2017; T. Zembrzusi, *Zarzut naruszenia art. 233 k.p.c. jako podstawa kasacyjna po nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego*, M. Praw. 2005/23.

Art. 367. [Dopuszczalność apelacji; skład orzekający]

§ 1. Od wyroku sądu pierwszej instancji przysługuje apelacja do sądu drugiej instancji.

§ 2. Apelację od wyroku sądu rejonowego rozpoznaje sąd okręgowy, a od wyroku sądu okręgowego jako pierwszej instancji – sąd apelacyjny.

§ 3. Sąd rozpoznaje sprawę w składzie trzech sędziów. Na posiedzeniu niejawnym sąd orzeka w składzie jednego sędziego, z wyjątkiem wydania wyroku.

§ 3¹. Sąd może zlecić przeprowadzenie dowodu sędziemu wyznaczonemu, także gdy przyczyni się to do przyspieszenia postępowania.

§ 4. (uchylony)

1. Omawiany artykuł został znowelizowany ustawą z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw. Zmiana polega na modyfikacji przepisu § 3 oraz wprowadzeniu do tego artykułu przepisu § 3¹, o czym szerzej w dalszych wywodach.

Komentowany artykuł ustanawia regułę, że od wyroku sądu pierwszej instancji przysługuje apelacja. Zaskarżeniu apelacją podlega każdy wyrok, a więc zwykły, wstępny, częściowy, uzupełniający, łączny i końcowy. Nie ma znaczenia, czy wyrok oparty został na uznaniu pozwanego, czy też nie, a także czy mamy do czynienia z tzw. wyrokiem kontradiktoryjnym, czy zaocznym. W wypadku jednak wyroku zaocznego apelacja przysługuje jedynie powodowi, pozwany bowiem może skorzystać tylko ze sprzeciwu (art. 344 § 1).

Obecny system środków odwoławczych w procesie cywilnym – inaczej niż pod rządem Kodeksu postępowania cywilnego z 1930 r. – nie zna instytucji zrzeczenia się prawa do zaskarżenia orzeczenia sądowego (zob. jednak art. 505⁸ § 3, dotyczący postępowania uproszczonego). Nie ma zatem znaczenia prawnego ewentualne oświadczenie strony o zrzeczeniu się apelacji złożone po wydaniu wyroku, lecz przed upływem terminu do wywiedzenia apelacji. Nawet więc po „zrzeczeniu się” apelacji przez stronę może ona zaskarżyć nieprawomocny wyrok sądu pierwszej instancji (zob. też poniżej uwaga 13).

2. W odniesieniu do apelacji – w odróżnieniu od skargi kasacyjnej – nie przewidziano w kodeksie żadnych ograniczeń ze względu na rodzaj sprawy oraz wartość przedmiotu zaskarżenia. Jakiegokolwiek ograniczenia w tym zakresie, zarówno podmiotowe, jak i przedmiotowe, byłyby zresztą niekonstytucyjne wobec obowiązywania zasady co najmniej dwuinstancyjnego postępowania sądowego (zob. art. 176 ust. 1 Konstytucji RP). Mimo wszystko należy zwrócić uwagę na przepisy o postępowaniu uproszczonym, które wprawdzie takich ograniczeń także nie wprowadzają, niemniej jednak przewidują oparcie apelacji na ściśle określonych w kodeksie zarzutach (art. 505⁹ § 1¹).

3. Nie ma wątpliwości w doktrynie i orzecznictwie, że nie jest dopuszczalne zaskarżenie apelacją samego tylko uzasadnienia wyroku. Wyjątkowo może jednak pośrednio dojść do zaskarżenia fragmentu uzasadnienia orzeczenia (W. Siedlecki [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. W. Berutowicz, t. 3, *Zaskarżanie orzeczeń sądowych*, red. W. Siedlecki, Ossolineum 1986, s. 233). Będzie to dopuszczalne w sytuacjach szczególnych, w których interes strony zostaje naruszony ze względu na przyjęcie niewłaściwej podstawy faktycznej lub prawnej rozstrzygnięcia danej sprawy cywilnej. Jak trafnie wyjaśnił Sąd Najwyższy w wyroku z 1.12.1961 r., IV CR 212/61, OSNC 1963/6, poz. 120, z aprobatą głośnie W. Siedleckiego, OSPiKA 1962/11, poz. 293, pozwany ma również interes prawny w zaskarżeniu wyroku oddalającego powództwo w określonej części, gdy oddalenie powództwa w tej części nastąpiło jedynie na skutek uznania przez sąd zasadności wzajemnego roszczenia pozwanego oraz uznania, że przez potrącenie nastąpiło wzajemne umorzenie wierzytelności stron. Zaznaczyć trzeba, że pozwany zgłosił w nadmienionej sprawie zarzut potrącenia jako ewentualny.

Zwrócić też należy uwagę na wypadek polegający na tym, że powództwo zostaje oddalone z powodu niewymagalności roszczenia objętego żądaniem pozwu, a zatem ze względu na przedwczesność powództwa, a nie jego bezzasadność. Pozwany może więc doprowadzić do zmiany orzeczenia w zakresie jego powagi rzeczy osądzonej jedynie przez zmodyfikowanie treści uzasadnienia wyroku. W tym celu musi jednak zaskarżyć wyrok sądu pierwszej instancji pomimo oddalenia powództwa, a zatem pomimo formalnego wygrania sprawy (zob. W. Siedlecki [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 3, red. W. Siedlecki, s. 233).

4. W razie zaskarżenia wyroku sądu rejonowego apelację rozpoznaje sąd okręgowy, natomiast apelację od wyroku sądu okręgowego jako sądu pierwszej instancji – sąd apelacyjny (art. 367 § 2). Wyjątkowo, w razie przejścia sprawy do rozpoznania w związku z rozstrzygnięciem zagadnienia prawnego na podstawie art. 390 § 1, apelację może rozpoznać Sąd Najwyższy.
5. Apelacja jest środkiem odwoławczym bezwzględnie dewolutywnym, gdyż zawsze prowadzi do przeniesienia sprawy do sądu wyższej instancji (por. art. 395 § 2, dotyczący zażalenia, oraz art. 332 § 2; zob. też T. Ereciński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 3, *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, s. 25). Ma zarazem charakter suspensywny, ponieważ zapobiega uprawomocnieniu się wyroku sądu pierwszej instancji.
6. Podstawową przesłanką dopuszczalności apelacji, jak każdego środka zaskarżenia, jest procesowy byt zaskarżanego orzeczenia. W doktrynie polskiego procesu cywilnego sama konstrukcja „orzeczeń prawnie nieistniejących” (*sententia non existens*) nie budzi zasadniczo większych zastrzeżeń (T. Ereciński, *Dopuszczalność zaskarżenia orzeczenia*

[w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. T. Ereciński, t. 3, cz. 1, *Środki zaskarżenia*, red. J. Gudowski, Warszawa 2013, s. 89 i n.; T. Ereciński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, t. 3, red. T. Ereciński, 2016, s. 29; T. Wiśniewski, *Dopuszczalność wniesienia apelacji* [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. T. Ereciński, t. 3, cz. 1, red. J. Gudowski, s. 138 i n. i wskazana tam literatura; K. Piasecki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, *Komentarz do artykułów 1–505*¹⁴, red. K. Piasecki, Warszawa 2006, s. 1347 i n.; A. Zieliński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, *Komentarz do artykułów 1–505*¹⁴, red. A. Zieliński, Warszawa 2005, s. 877; M. Kłos [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 2, *Komentarz. Art. 205¹–424¹²*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019, s. 883). Natomiast sporną kwestią jest określenie sytuacji, w której należy stwierdzić, że mamy do czynienia z orzeczeniem prawnie nieistniejącym. Biorąc za punkt wyjścia stany faktyczne objęte opublikowanym orzecznictwem Sądu Najwyższego dotyczącym tego zagadnienia, można przyjąć, że z orzeczeniem nieistniejącym mamy do czynienia w następujących sytuacjach:

- 1) w wypadku braku uprawnień sędziowskich wszystkich osób, które wydały orzeczenie;
- 2) w wypadku braku w procesie strony przeciwnej;
- 3) w wypadku, kiedy orzeczenie nie ma elementarnych składników przewidzianych w ustawie.

Uwzględniając natomiast zapatrywania wyrażane w doktrynie, można wskazać inne ujęcia podziału sytuacji, w których należałoby traktować dane orzeczenie sądu jako nieistniejące. Należałoby tu przywołać w szczególności, wzorując się w znaczącym stopniu na koncepcji T. Erecińskiego, podział orzeczeń nieistniejących na dwie grupy:

- 1) orzeczenia, które w ogóle nie zostały wydane, a zatem orzeczenia nieistniejące w sensie faktycznym (np. w wypadku ich zredagowania przez osoby niebędące sędziami);
- 2) orzeczenia faktycznie wydane, lecz ze względu na istotne wady pozbawione bytu prawnego.

Jako nieistniejące można też traktować orzeczenia w razie ich wydania w nieistniejących procesach, a więc w procesach, które toczyły się:

- 1) przed organem niebędącym sądem powszechnym;
- 2) poza zakresem kompetencji jurysdykcyjnej sądu powszechnego;
- 3) z udziałem tylko jednej strony (zob. T. Ereciński, *Dopuszczalność zaskarżenia...*, s. 90 i n., a także wskazana tam literatura).

Według natomiast E. Gapskiej akty decyzyjne nieistniejące prawnie jako orzeczenia sądowe to wyłącznie takie pozorne „orzeczenia”, których sentencja:

- 1) nie została spisana (wówczas orzeczenie nie istnieje również faktycznie) albo została spisana, lecz nie zawiera:

- a) oznaczenia kompetentnego organu sądowego, tj. reprezentującego władzę państwową,
 - b) oznaczenia dwóch przeciwstawnych stron procesu,
 - c) tenoru, tj. rozstrzygnięcia sprawy w jej podmiotowych i przedmiotowych granicach;
- 2) nie została podpisana przez wszystkich członków składu orzekającego (z wyjątkiem sytuacji, gdy nie została odrębnie spisana – art. 356);
- 3) nie została ogłoszona przez odczytanie (jeśli ustawa wymaga ogłoszenia) (E. Gapska, *Wady orzeczeń sądowych*, Warszawa 2009, s. 162; por. E. Gapska, *Czynności decyzyjne sądów w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2010, s. 46 i 175).

Wątpliwości budzi uogólnienie z pkt 2 tego podziału. Wydaje się, że opisana sytuacja dotyczy tylko wypadku, kiedy pod sentencją nie widnieje nawet jeden podpis członka składu orzekającego. W pozostałych przypadkach orzeczenie jest natomiast dotknięte wadą prawnoprosesową w postaci sprzeczności składu sądu z ustawą. Orzeczenie sądu dotknięte takim uchybieniem podlega wzruszeniu przez wykorzystanie stosownego środka zaskarżenia (zob. wyrok SN z 4.08.1981 r., IV PR 238/81, LEX nr 8346).

Na gruncie obowiązującego porządku prawnego orzeczenie prawnie nieistniejące należałoby uważać za *non est iudicatum*. Orzeczenia takie nie korzystają z domniemania prawidłowości. Tym samym orzeczenie takie nie tylko nie powinno podlegać zaskarżeniu, lecz także zbędne byłoby jakiekolwiek procesowe orzekanie w celu stwierdzenia w sposób formalny i oficjalny jego nieistnienia, zaś apelacja od takiego orzeczenia podlegałaby odrzuceniu. Mimo takiego potraktowania rozważanego problemu dopuszcza się jednak mimo wszystko możliwość stwierdzenia nieistnienia orzeczenia jako zagadnienia prejudycjalnego przy sposobności innego postępowania sądowego. Nie wyklucza się też potrzeby odrębnego powództwa ustalającego (art. 189), prowadzącego do stwierdzenia, ale tylko pośrednio, nieistnienia orzeczenia co do prawa lub stosunku prawnego. Z kolei w razie wszczęcia postępowania egzekucyjnego na podstawie orzeczenia nieistniejącego wchodzi w grę bądź zażalenie na postanowienie o nadaniu klauzuli wykonalności, bądź powództwo przeciwegzekucyjne (art. 840 lub 841). Należy jednak zaznaczyć, że już w dawnej doktrynie spotkać można pogląd opowiadający się za dopuszczeniem zaskarżenia orzeczenia niezależnie od wszelkich jego cech, jeżeli tylko ma zewnętrzne pozory orzeczenia sądowego (S. Hanausek, *Orzeczenie sądu rewizyjnego w procesie cywilnym*, Warszawa 1966, s. 190 i n.). Rozważając kwestię w perspektywie współczesnej, trzeba przede wszystkim zauważyć, że na ogół Sąd Najwyższy stwierdza, iż orzeczenia nawet nieistniejące podlegają mimo wszystko zaskarżeniu. W związku z zaskarżeniem wyroku nieistniejącego w znaczeniu prawnoprosesowym apelacja zostanie oczywiście z tego powodu odrzucona jako niedopuszczalna. Niewątpliwie w zapatrywaniu tym brak konsekwencji, gdyż założenie dotyczące nieistnienia orzeczenia powinno wykluczać możliwość zaskarżenia takiego orzeczenia, niemniej

jednak trzeba przyznać, że taki sposób postępowania, pomimo jego paradoksalności, wyjaśnia autorytatywnie i jednoznacznie w drodze procesowej sporną zazwyczaj kwestię nieistnienia określonego orzeczenia. Alternatywą w omawianym wypadku byłoby działanie przewodniczącego o charakterze *stricte* administracyjnym, a zatem nienadawanie pismu nazwanego apelacją biegu procesowego i poinformowanie skarżącego o takim stanie rzeczy. Stwierdzenie nieistnienia orzeczenia mogłoby wówczas następować w dowolnym czasie i dowolnej formie. Względ na pewność obrotu prawnego przemawia za odrzuceniem tego stanowiska (szerzej T. Wiśniewski, *Dopuszczalność wniesienia...*, s. 142 i n.).

7. W sposób szczególny potraktowana została sytuacja, w której sąd w sentencji wyroku nie orzekł o całości żądania. Strona może wówczas domagać się tylko uzupełnienia wyroku (zob. art. 351). Nie ma bowiem podstawy do zaskarżenia wyroku w części, w której on nie istnieje. Ewentualna apelacja ze względu na brak substratu zaskarżenia powinna zostać odrzucona. Strona powodowa co do pominiętej części żądania – wobec braku prawomocnego rozstrzygnięcia – może wytoczyć nowe powództwo.
8. Skarżący przez wniesienie apelacji powinien zmierzać przede wszystkim do zmiany zaskarżonego orzeczenia, ewentualnie – na zasadzie wyjątku – do jego uchylenia. Powsta-je więc kwestia, czy dopuszczalność apelacji w postępowaniu cywilnym należy wiązać z istnieniem interesu prawnego w zaskarżeniu wyroku. Problem ten, zwany też problemem *gravamen*, wobec jego nieunormowania w Kodeksie od dawna należy do szczególnie skomplikowanych i dyskusyjnych kwestii procesowych. Przeplatają się sprzeczne poglądy co do funkcji, pojmowania i kryteriów oraz mechanizmu i konsekwencji badania istnienia *gravamen* (a zatem pokrzywdzenia wydanym orzeczeniem). Ograniczyć się należy do stwierdzenia, że w rezultacie ewolucji poglądów w omawianej materii ciężar zagadnienia w pewnym okresie wyszedł z kręgu problematyki dopuszczalności zaskarżenia i objęty został problematyką prawidłowości zaskarżonego orzeczenia. Oznacza to, że obecnie w doktrynie na ogół przyjmuje się, jak się wydaje, że brak interesu prawnego – pojmowanego nie tak wąsko jak klasyczne *gravamen* – nie stanowi ani formalnej, ani merytorycznej przesłanki dopuszczalności zaskarżenia. Samoistnie nie może on prowadzić ani do odrzucenia środka zaskarżenia, jeżeli tylko środek ten wnosi strona do tego legitymowana, ani do oddalenia tego środka, gdy jest on uzasadniony (por. T. Ereciński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, t. 3, red. T. Ereciński, 2016, s. 30 i 154; T. Ereciński, *Dopuszczalność wniesienia...*, s. 98 i n.; K. Piasecki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, red. K. Piasecki, s. 1349 i n.; A. Zieliński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, red. A. Zieliński, s. 877; M.P. Wójcik [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, *Komentarz do art. 1–729*, red. A. Jakubecki, Warszawa 2017, s. 581 i n.; H. Pietrzkowski, *Zarys metodyki pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2007, s. 452; niejednoznacznie M. Kłos [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 2, red. A. Marciniak, s. 887). Dla porządku wskazać należy, że orzecznictwo Sądu

Najwyższego w powyższej materii nie kształtowało się jednolicie, o czym świadczy chociażby postanowienie z 8.04.1997 r., I CKN 57/97, OSNC 1997/11, poz. 166, w którego uzasadnieniu wyrażono ogólną myśl (Sąd Najwyższy wypowiadał się w ramach postępowania nieprocesowego), że jeżeli orzeczenie sądowe nie jest dla uczestnika postępowania krzywdzące, to uczestnikowi temu nie przysługuje – zgodnie z zasadą *graviminis* – uprawnienie do jego zaskarżenia. W konsekwencji środek zaskarżenia podlega odrzuceniu. Podobnie argumentowano w postanowieniu SN z 10.01.2002 r., I CZ 197/01, LEX nr 559926. Zajęto w nim stanowisko, że apelację może wnieść strona, której żądanie i wnioski nie zostały uwzględnione, a nie strona, której interes prawny został naruszony orzeczeniem. Przykładem zajęcia odmiennego stanowiska jest natomiast uchwała SN z 16.12.1971 r., III CZP 79/71, OSNCP 1972/6, poz. 101, w której przyjęto, że interes prawny stanowi nie formalną, lecz merytoryczną przesłankę skuteczności zaskarżenia.

W związku z takim stanem rzeczy wątpliwości procesowe w odniesieniu do powstającego zagadnienia stały się przedmiotem wypowiedzi sądu w uchwale SN (7) z 15.05.2014 r., III CZP 88/13, OSNC 2014/11, poz. 108, w której podjęto próbę syntetycznego i jednoznacznego wyjaśnienia tego zagadnienia. W uchwale tej uznano, że pokrzywdzenie orzeczeniem (*gravamen*) jest przesłanką dopuszczalności środka zaskarżenia, chyba że interes publiczny wymaga merytorycznego rozpoznania tego środka. Jak zatem widać, znamienne dla wypowiedzi Sądu Najwyższego jest sformułowanie zasady, ale jednocześnie dokonanie istotnego zastrzeżenia, że nie ma ona charakteru bezwzględного, gdyż interes publiczny może jednak wymagać merytorycznego rozpoznania środka zaskarżenia, choć brak pokrzywdzenia orzeczeniem wymagałby odrzucenia tego środka. W uzasadnieniu uchwały podkreślono, że w kolizji z interesem publicznym pozostają np. orzeczenia wydane w postępowaniach dotkniętych nieważnością, a więc z takim naruszeniem przepisów, które podważa stabilność orzeczeń sądowych.

Sąd Najwyższy przeanalizował zagadnienie *gravamen* m.in. z punktu widzenia apelacji, podkreślając, że w odniesieniu do tego środka odwoławczego – ze względu na jego naturę, kognicję sądu drugiej instancji oraz charakter postępowania apelacyjnego, którego przebieg ukształtowany został w sposób zapewniający ponowne i wszechstronne zbadanie sprawy pod względem faktycznym i prawnym – nierzadko istnienia lub nieistnienia pokrzywdzenia zaskarżonym orzeczeniem nie można stwierdzić na etapie wstępnego badania przesłanek dopuszczalności tego środka. Odwołując się do uchwały SN (7) – zasady prawnej z 31.01.2008 r., III CZP 49/07, OSNC 2008/6, poz. 55, w uzasadnieniu uchwały z 15.05.2014 r., III CZP 88/13, zwrócono uwagę, że funkcja sądu drugiej instancji oraz zakres jego kognicji w systemie apelacyjno-kasacyjnym, a także istota samego postępowania apelacyjnego sprawiają, że zarzuty podniesione w apelacji nie wyznaczają jej granic. W konsekwencji skarżący, wypełniając obowiązek zwięzle-

go przedstawienia zarzutów i ich uzasadnienia (art. 368 § 1 pkt 2 i 3), może wskazać w apelacji jedynie przyczyny zaskarżenia wyroku sądu pierwszej instancji, których źródłem jest jego przekonanie, że zaskarżony wyrok jest wadliwy i krzywdzący. Zarzuty apelacyjne podlegają – podobnie jak wnioski apelacji – rozważeniu przez sąd drugiej instancji, nie wyznaczają natomiast kognicji tego sądu, który jest zobligowany do powtórnego zbadania sprawy osądzonej przez sąd pierwszej instancji, określają zatem jedynie kierunek postępowania merytorycznego i kontroli zaskarżonego orzeczenia. Skarżący może zmienić zarzuty podniesione w apelacji, a także sformułować nowe, pod warunkiem że będą się one mieścić w granicach zaskarżenia apelacyjnego. Poza tym w postępowaniu apelacyjnym, w razie zmiany okoliczności, można żądać zamiast pierwotnego przedmiotu sporu jego wartości lub innego przedmiotu, a w sprawach o świadczenie powtarzające się można rozszerzyć żądanie pozwu o świadczenie za dalsze okresy (zob. art. 383). Zmiana okoliczności, która warunkuje możliwość przedmiotowego przekształcenia powództwa, musi z oczywistych względów nastąpić po wydaniu wyroku przez sąd pierwszej instancji. Jeśli przekształcenie powództwa zgłoszone zostanie w apelacji, oceny w zakresie *gravaminis* warunkującego istnienie interesu prawnego w zaskarżeniu orzeczenia sąd drugiej instancji będzie mógł dokonać dopiero po zbadaniu okoliczności przewidzianych w tym przepisie. Oznacza to, że w niektórych wypadkach do odrzucenia apelacji może dojść dopiero po przeprowadzeniu postępowania apelacyjnego w całości lub w części.

W związku z omówioną uchwałą z 15.05.2014 r., III CZP 88/13, nasuwa się wniosek, że skoro Sąd Najwyższy nie zdołał precyzyjnie i kategorycznie określić konsekwencji procesowych pokrzywdzenia skarżącego, to pomimo tej uchwały w praktyce nadal będzie pojawiać się rozbieżność w orzecznictwie odnośnie do tej kwestii.

9. Sąd wydaje wyrok, jeżeli rozstrzyga o głównym żądaniu pozwu (art. 316 i n.). W myśl jednak art. 325 sąd w sentencji rozstrzyga o „żądaniach stron”, co oznacza, że w razie stosownej sytuacji procesowej orzec powinien np. o powództwie wzajemnym, prawie zatrzymania, zarzucie potrącenia. W odniesieniu do potrącenia należy jednak zastrzec, że uwzględnienie zarzutu potrącenia znajduje swój wyraz w sentencji jedynie pośrednio, gdyż podaje się w niej kwotę będącą wynikiem kompensaty albo orzeka się o oddaleniu powództwa, jeżeli w następstwie potrącenia dochodzone roszczenie wygasło.

W tych wszystkich wypadkach wyrok stanowi orzeczenie co do istoty sprawy. Taki charakter mogą też mieć niektóre rozstrzygnięcia dodatkowe, np. mające podstawę w art. 319, 320 k.p.c., art. 58 k.r.o. Jako rozstrzygnięcia merytoryczne podlegają one zaskarżeniu apelacją. Wyrok, a ściślej rzecz biorąc jego sentencja, może zawierać także inne rozstrzygnięcia. Mogą one być wynikiem albo żądań stron, albo działania sądu z urzędu, np. orzeczenie o rygorze natychmiastowej wykonalności, kosztach sądowych, kosztach procesu. Te rozstrzygnięcia, aczkolwiek zawarte w wyroku, mają charakter

postanowień, dlatego też – zgodnie z art. 394 § 1 pkt 6 i art. 394^{1a} § 1 pkt 3 – przysługuje na nie zażalenie. Nie jest jednak w odniesieniu do nich wyłączona apelacja. Przepis art. 394 § 1 pkt 6 przewiduje bowiem, że na postanowienia w przedmiocie kosztów procesu i kosztów sądowych przysługuje zażalenie, jeżeli strona nie składa środka zaskarżenia co do istoty sprawy. W praktyce za pełną aprobatą niektórych przedstawicieli doktryny regułę tę rozszerza się na orzeczenia w przedmiocie rygoru natychmiastowej wykonalności. W tych wypadkach przyjmuje się założenie, że podważenie orzeczenia merytorycznego pozwala zarazem na zakwestionowanie wymienionych orzeczeń natury procesowej, a to ze względu na ich ściśle akcesoryjny charakter. Zapatrzywanie to należy uznać za aktualne także w obowiązującym od 7.11.2019 r. stanie prawnym, aczkolwiek zażalenie na postanowienie w przedmiocie rygoru natychmiastowej wykonalności kieruje się do innego składu sądu pierwszej instancji. Przemawia za tym art. 394^{1b}, zgodnie z którym jeżeli zaskarżono postanowienie, o którym mowa w art. 394 § 1 i zarazem w art. 394^{1a} § 1, to zażalenie rozpoznaje sąd drugiej instancji. Wykładnia rozszerzająca i celowościowa art. 394^{1b} przemawia za jednolitym rozwiązaniem sytuacji, w której ma miejsce zbieg wskazanych wyżej zażaleń bez jednoczesnego wniesienia przez skarżącego apelacji, oraz sytuacji, w której ten zbieg następuje w razie wniesienia apelacji. Trudno natomiast mówić o utrwalonej linii orzeczniczej dotyczącej zaskarżania innych orzeczeń niemerytorycznych zamieszczonych w wyroku, np. co do częściowego odrzucenia pozwu lub umorzenia postępowania. Powyższe postanowienia, chociaż zawarte w wyroku, co do zasady także podlegają zaskarżeniu zażaleniem, zwłaszcza że ustawodawca nie uzależnił środka zaskarżenia od ewentualnego zaskarżenia rozstrzygnięcia co do istoty sprawy. Przy takim założeniu strony powinny uwzględniać, że zażalenie składa się w innym terminie niż apelację.

W tej kwestii stanowisko Sądu Najwyższego jest rozbieżne. W orzeczeniu z 5.10.1966 r., III CR 213/66, OSPiKA 1967/9, poz. 226, z omówieniem E. Wengerka, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1968/4, s. 631, oraz z omówieniem W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, PiP 1968/7, s. 132, sąd ten przyjął, że na zawarte w wyroku postanowienie o umorzeniu postępowania przysługuje jedynie zażalenie. Pogląd ten został podtrzymany w uchwale SN (7) z 26.02.1968 r., III PZP 44/67, OSNC 1968/8–9, poz. 130. Natomiast w postanowieniu SN z 31.08.2006 r., I CZ 64/06, LEX nr 607242, wyrażono pogląd, że dopuszczalne jest zaskarżenie apelacją zawartego w wyroku sądu pierwszej instancji orzeczenia o częściowym umorzeniu postępowania, jeżeli jednocześnie zostanie zaskarżone orzeczenie co do istoty sprawy. W tym ostatnim orzeczeniu Sąd Najwyższy opowiedział się więc za rozszerzonym stosowaniem reguły, o której mowa w art. 394 § 1 pkt 6 (dawniej pkt 9). Przy takiej wykładni tego przepisu należałoby jednak mieć zastrzeżenia do wyrażanego w doktrynie procesu cywilnego w sposób stanowczy zapatrzywania, że w obowiązującym systemie zaskarżania orzeczeń sądowych w postępowaniu cywilnym wykluczona jest konkurencja środków odwoławczych czy też – szerzej – środków zaskarżenia.

W związku z przedstawioną rozbieżnością poglądów warto przytoczyć argumentację Sądu Najwyższego użytą w uzasadnieniu powoływanej już uchwały SN (7) z 26.02.1968 r., III PZP 44/67. W uzasadnieniu tym podkreślono, co następuje: „Jeśli chodzi o zagadnienie dopuszczalności określonego środka odwoławczego, to nie może być dowolności ani przypadkowości w tym sensie, że orzeczenie może być zaskarżone albo jednym, albo drugim środkiem odwoławczym w zależności od tego, czy sąd nada mu charakter wyroku, czy też postanowienia. Przepisy k.p.c. wyraźnie normują, w jakich wypadkach powinien być wydany wyrok, a w jakich postanowienie. Wyrok, poza rozstrzygnięciem co do istoty sporu, może zawierać orzeczenie o kosztach procesu, orzeczenie o rygorze natychmiastowej wykonalności oraz orzeczenia dodatkowe przewidziane w art. 320 i 319 Kodeksu postępowania cywilnego. Poza wypadkami wyraźnie przewidzianymi w Kodeksie postępowania cywilnego, Kodeks ten nie normuje zagadnienia, czy sąd, wydając wyrok (a więc rozstrzygając co do istoty sprawy), może zamieścić w nim także inne rozstrzygnięcia, dla których Kodeks postępowania cywilnego przewiduje formę postanowienia (np. odrzucenie pozwu, umorzenie postępowania), a które podlegają odrębnemu zaskarżeniu. Orzeczenia mające z mocy przepisów Kodeksu postępowania cywilnego inny charakter niż wyrok, wydawane w tej samej dacie co wyrok (np. częściowe umorzenie postępowania, częściowe odrzucenie pozwu, częściowe przekazanie sprawy innemu organowi – art. 464 § 1 k.p.c.), powinny być w zasadzie wydawane w formie odrębnego postanowienia, a nie jako jeden z punktów sentencji wyroku. Należy podkreślić, że forma orzeczeń wiąże się ściśle z formą i terminem ich zaskarżenia i pozostaje w związku z kwestią doręczeń oraz związanych z tym obowiązków sądu. Względy dotyczące ekonomii postępowania nie powinny w tym zakresie mieć decydującego znaczenia. W tym też sensie ukształtowała się w przeważającej mierze praktyka sądów wydawania odrębnych postanowień. Odmienne od niej praktyka może prowadzić do niepożądanych wyników i komplikacji w procesie, pociągając za sobą w konsekwencji niepewność stron co do rodzaju przysługującego środka odwoławczego. Tego rodzaju praktyka nie może być sankcjonowana w tym sensie, że jeżeli sąd zamieści postanowienie, które powinno być wydane oddzielnie, w wyroku, to tym samym postanowienie takie należy traktować – z punktu widzenia środków zaskarżenia – jako wyrok. Sankcjonowanie takiej praktyki prowadziłoby w rezultacie do podważenia konsekwencji klasyfikacji form orzeczeń i odpowiadających im rodzajów środków odwoławczych”.

10. Kolejna wątpliwość, jeśli chodzi o to zagadnienie, powstaje w związku z nadaniem przez sąd niewłaściwej postaci swemu rozstrzygnięciu, np. pozew zostaje odrzucony wyrokiem zamiast postanowieniem. Powstaje pytanie, jak ma wówczas postąpić strona, w szczególności czy powinna uwzględnić rzeczywisty charakter i treść rozstrzygnięcia, czy też dostosować się do postaci orzeczenia, na którą zdecydował się sąd. Zagadnieniem zajął się Sąd Najwyższy, który w uchwale połączonych Izb – Izby Cywilnej oraz Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z 6.03.1972 r., III CZP 27/71, OSNC 1973/1,

poz. 1, uznał, że we wskazanym przykładowo wypadku środek odwoławczy podlega rozpoznaniu jako zażalenie, chociaż skarżący nazwał go rewizją. Sąd drugiej instancji nie może jednak środka odwoławczego odrzucić z powodu uchybienia terminowi przewidzianemu w art. 394 § 2. Pogląd ten w doktrynie nie został poddany krytyce, stąd też należy przyjąć go za w pełni miarodajny również współcześnie, z tym że obecnie w odniesieniu do apelacji, nie zaś rewizji. Tak też w ostatnim okresie w orzecznictwie (np. postanowienie SN z 20.05.2005 r., III CZ 40/05, LEX nr 603862).

Nie ma przeszkód, aby stanowisko takie przyjmować w wypadku zamieszczenia w wyroku orzeczenia o częściowym odrzuceniu pozwu lub umorzeniu postępowania.

11. W art. 130 § 1 zdanie drugie ustanowiono zasadę, że mylne oznaczenie pisma procesowego lub inne oczywiste niedokładności nie stanowią przeszkody do nadania pismu biegu i rozpoznania go w trybie właściwym. Niemniej jednak istnieje kwestia stosowania konwersji pisemnej czynności procesowej co do apelacji wniesionej przez profesjonalnego pełnomocnika (adwokata, radcę prawnego, rzecznika patentowego). Przez długi czas w orzecznictwie nie różnicowano sytuacji i każdorazowo przyjmowano, że oznaczenie danego pisma jako zażalenia lub apelacji (uprzednio: rewizji) nie może pociągać za sobą dla skarżącego negatywnych skutków procesowych. Ostatnio jednak w orzecznictwie Sądu Najwyższego zauważa się generalną tendencję do wzmożenia formalizmu procesowego w wypadkach reprezentowania strony przez adwokata lub radcę prawnego (S. Cieślak, *Formalizm postępowania cywilnego*, Warszawa 2008, s. 191 i n.). W postanowieniach z 26.08.1998 r., II CZ 71/98, OSNC 1998/12, poz. 226, i z 4.02.2000 r., II CZ 178/99, OSNC 2000/7–8, poz. 47, Sąd Najwyższy przyjął, że omawiany przepis nie ma zastosowania w sytuacji, w której adwokat (radca prawny) obleka wnoszony środek odwoławczy w formę zażalenia lub innego środka prawnego, zamiast nadać mu kształt i znamiona kasacji (obecnie skargi kasacyjnej). Mamy bowiem wtedy do czynienia nie z mylnym oznaczeniem pisma procesowego, lecz z dokonaniem innej czynności procesowej. Pozostawiając na uboczu sprawę trafności takiej wykładni omawianego przepisu, niewątpliwie należałoby konsekwentnie uznać, że *mutatis mutandis* można ją odnieść do sytuacji, w której powstaje kontrowersja, czy dane pismo jest apelacją, czy też – zgodnie z jego nazwą – zażaleniem. Odmienny jednak pogląd co do tej kwestii przedstawił Sąd Okręgowy w Szczecinie w postanowieniu z 14.05.2014 r., II Cz 735/14, LEX nr 1731092, uznając, że zgodnie z art. 130 § 1 zdanie drugie mylne oznaczenie pisma procesowego (nazwanego zażaleniem zamiast apelacją) nie stanowi przeszkody do nadania mu biegu i rozpoznania go we właściwym trybie. Skoro zaś przytoczony przepis nie zawiera również zastrzeżenia, że nie dotyczy on pism wnoszonych m.in. przez adwokatów lub radców prawnych, oznacza to, iż ma on zastosowanie także do tych pełnomocników. Sąd okręgowy jednocześnie podkreślił, że nie zwalnia to oczywiście z obowiązku skonstruowania przez profesjonalnego pełnomocnika środka odwoławczego w taki sposób, aby sąd mógł bez trudu ustalić m.in. określony w nim

zakres zaskarżenia, dokonując tego ustalenia również na podstawie analizy treści tego środka odwoławczego. Ten kierunek stosowania art. 130 § 1 zdanie drugie wydaje się właściwy, stąd też wypada go zaakceptować. Należy podkreślić, że także Sąd Najwyższy stosunkowo niedawno opowiedział się za takim właśnie zapatrywaniem w związku z nazwaniem przez zawodowego pełnomocnika pisma procesowego zażaleniem, gdyż chodziło jedynie o oczywistą niedokładność tego pisma, skoro spełniało ono wymagania apelacji (uchwała z 24.05.2017 r., III CZP 2/17, OSNC 2018/2, poz. 16).

12. Od wyroku sądu pierwszej instancji przysługuje apelacja do sądu drugiej instancji (art. 367 § 1). W tym lapidarnym i jednocześnie doniosłym procesowo sformułowaniu ustawy nie określono jednak podmiotów uprawnionych do zaskarżenia wyroku sądu pierwszej instancji w drodze apelacji. Nie czyni tego także wyraźnie i wprost żaden inny przepis dotyczący instytucji apelacji. Kwestię zatem należy wyjaśnić w drodze wykładni całokształtu przepisów kodeksu (W. Siedlecki [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 3, red. W. Siedlecki, s. 51).

Podstawowym założeniem przepisów Kodeksu postępowania cywilnego z 1964 r. oraz zasadą prawa procesowego dotyczącą zaskarżania orzeczeń jest, że postępowanie odwoławcze zawsze zostaje wszczęte w następstwie wniesienia środka zaskarżenia przez legitymowany do tego podmiot. Nie ma więc możliwości wszczęcia postępowania apelacyjnego, w tym również w ramach trybu nieprocesowego, z urzędu. W zakresie zaskarżania orzeczeń sądowych obowiązuje w pełni zasada skargowości.

Wbrew pozorom legitymacja (uprawnienie) do zaskarżenia apelacyjnego nie jest odpowiednikiem ogólnej legitymacji procesowej. Co najwyżej można byłoby ją określić jako legitymację pochodną w stosunku do tej ostatniej, gdyż jej istnienie zależy nie od odpowiedniej relacji danego podmiotu do przedmiotu sporu, lecz od relacji tego podmiotu do postępowania, w którym doszło do wydania zaskarżonego orzeczenia (S. Hanausek, *Orzeczenie sądu rewizyjnego...*, s. 156; B. Bładowski, *Nowy system odwoławczy w postępowaniu cywilnym*, Zielona Góra 1996, s. 80). Oznacza to, że zagadnienie, kto może uruchomić postępowanie apelacyjne, ma charakter w pełni autonomiczny. Przy jego wyjaśnianiu bowiem można abstrahować od zagadnienia legitymacji procesowej skarżącego w drodze apelacji wyrok sądu pierwszej instancji. Podkreślić też należy, że legitymację procesową ustala się na podstawie przepisów prawa materialnego, podczas gdy legitymację do zaskarżenia określonego orzeczenia – na podstawie przepisów prawa procesowego (W. Siedlecki [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 3, red. W. Siedlecki, s. 51; W. Broniewicz, *Pojęcie legitymacji procesowej* [w:] *Studia z procesu cywilnego*, red. K. Korzan, Katowice 1986, s. 83). Mamy więc tutaj do czynienia z konstrukcją ściśle formalną.

Uprawnienie stron do złożenia apelacji w ramach procesu wynika pośrednio z samych przepisów normujących omawianą instytucję, a w szczególności z kontekstu przede

wszystkim takich przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, jak: art. 369 § 1 i 2, art. 371, 373, 380, 381 i 384. Legitymację do wniesienia apelacji mają obie strony. Jedynie w odniesieniu do wyroku zaocznego problem rozwiązano w sposób odmienny, gdyż uprawnienie do zaskarżenia apelacyjnego przyznano tylko powodowi (art. 343 § 2), pozwany natomiast może wnieść sprzeciw (art. 344).

Uprawnionymi do wywiedzenia apelacji są również następcy procesowi stron. Obojętna jest przy tym okoliczność, czy mamy do czynienia z jednoczesnym następstwem materialnoprawnym (np. z tytułu dziedziczenia), czy też tylko z następstwem czysto procesowym (S. Hanausek, *Orzeczenie sądu rewizyjnego...*, s. 160; A. Oklejak, *Apelacja w procesie cywilnym*, Kraków 1994, s. 56).

W razie współuczestnictwa procesowego – zarówno materialnego, jak i formalnego – omawianą legitymację ma każdy ze współuczestników (zwykły, jednolity i konieczny). Złożenie apelacji przez jednego ze współuczestników jednolitych wywołuje skutek względem pozostałych współuczestników (art. 73 § 2). Zob. też art. 378 § 2.

Legitymowane do wniesienia apelacji są również osoby, które zostały wezwane do udziału w sprawie na podstawie art. 194 § 1 i 3 oraz art. 195 § 2. Osoby, o których mowa w art. 195 § 1 i art. 196 § 1, uzyskują legitymację z momentem zawiadomienia, z tym jednak zastrzeżeniem, że legitymację tę tracą, jeżeli w ciągu 2 tygodni od zawiadomienia nie wstąpią do procesu. Wniesienie w tym terminie apelacji należy uważać za wstąpienie tej osoby do sprawy (W. Siedlecki [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 3, red. W. Siedlecki, s. 57 i n.).

Z istoty dwustronności procesu cywilnego wynika, że w każdej sytuacji procesowej legitymacja do zaskarżenia wyroku w części oddalającej powództwo względem jednego z pozwanych nie przysługuje innemu pozwanemu w tej sprawie. Trafnie więc w postanowieniu z 1.04.2003 r., II CKN 1413/00, LEX nr 78822, Sąd Najwyższy wykluczył taką legitymację nawet wtedy, gdy uwzględnienie powództwa w określonym stopniu rzutuje na zakres odpowiedzialności skarżącego. Tylko zatem powód może dokonać zaskarżenia wyroku w części oddalającej powództwo względem określonego pozwanego (wyrok SN z 4.09.1967 r., I PR 245/67, OSNCP 1968/4, poz. 70, oraz uchwała SN z 14.11.1991 r., III CZP 112/91, OSP 1992/7–8, poz. 169; zob. też T. Ereciński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, t. 3, red. T. Ereciński, 2016, s. 31 i n.).

Uprawnienie do złożenia apelacji mają również interwenienci uboczni, w tym także niesamoistni. W razie interwencji niesamoistnej strona, do której interwenient przystąpił, może jednak przez wyraźne oświadczenie cofnąć apelację, jeżeli została ona wniesiona wbrew jej woli (art. 79 i 81). Jak z tego wynika, uprawnienie interwenienta niesamoistnego może zostać obezwładnione decyzją strony, do której

przystąpił. Musimy więc przyjąć, że interwenientowi temu przysługuje legitymacja o charakterze warunkowym (W. Siedlecki [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 3, red. W. Siedlecki, s. 182; T. Ereciński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, t. 3, red. T. Ereciński, 2016, s. 32; S. Hanausek, *Orzeczenie sądu rewizyjnego...*, s. 162; A. Oklejak, *Apelacja...*, s. 56). Pamiętać także należy, że prawnoprosesowy status interwenienta ubocznego (samoistnego oraz niesamoistnego) jest uzależniony od strony, do której przystąpił lub przystępuje przez zaskarżenie, dlatego też obowiązuje reguła, że z legitymacji do wniesienia apelacji nie może on skorzystać przeciwko tej stronie (A. Oklejak, *Apelacja...*, s. 56).

Interwenient główny ma legitymację do inicjowania postępowania apelacyjnego jedynie w procesie interwencyjnym, który został przezeń wszczęty, nie może zaś zaskarżać wyroku wydanego w procesie głównym (W. Siedlecki [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 3, red. W. Siedlecki, s. 56).

Legitymowany do wniesienia apelacji jest również prokurator, z tym że wiążące są dla niego terminy do zaskarżenia orzeczeń ustanowione dla stron (art. 60 § 2). Nie ma znaczenia, czy wcześniej brał on udział w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji.

Osoby, na rzecz których zostało wytoczone powództwo przez prokuratora, organizację pozarządową, powiatowego (miejskiego) rzecznika konsumentów lub – ale tylko w sprawach o ustalenie stosunku pracy (art. 63¹ i 63² w zw. z art. 60 § 2) – inspektora pracy, a nadto przez kierownika ośrodka pomocy społecznej w sprawach o rozszczenia alimentacyjne (art. 110 ust. 5 ustawy z 12.03.2004 r. o pomocy społecznej, Dz.U. z 2019 r. poz. 1507 ze zm.), mogą wnosić apelację od wyroków ich dotyczących, chociażby wcześniej nie wstąpiły do procesu.

Również powyższym podmiotom przysługuje uprawnienie do zaskarżenia wyroku apelacją. Mogą one z tego uprawnienia skorzystać także w sytuacji, gdy wcześniej nie brały udziału w sprawie i przystępują do toczącego się postępowania przez akt wywiedzenia apelacji.

Na takich samych zasadach jak prokurator, z tym że w granicach swoich zadań ustawowych, do wniesienia apelacji legitymowani są Rzecznik Praw Obywatelskich (art. 14 pkt 4 ustawy z 15.03.1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich, Dz.U. z 2020 r. poz. 627), Rzecznik Praw Dziecka (art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy z 6.01.2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka, Dz.U. z 2020 r. poz. 141) i Rzecznik Praw Pacjenta (art. 47 ust. 1 pkt 3 ustawy z 6.11.2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta, Dz.U. z 2020 r. poz. 849 ze zm.).

13. Na gruncie obowiązującego Kodeksu postępowania cywilnego nie jest dopuszczalne zrzeczenie się przez stronę apelacji ani w formie jednostronnego oświadczenia woli,

ani w formie umowy procesowej (R. Kulski, *Umowy procesowe w postępowaniu cywilnym*, Kraków 2006, s. 108). Wyjątek w tym względzie stanowi możliwość zrzeczenia się prawa do apelacji w postępowaniu uproszczonym (art. 505⁸ § 3).

14. Zgodnie ze zmienionym nowelą procesową z 4.07.2019 r. przepisem § 3 komentowanego artykułu prawidłowy skład sądu rozpoznającego apelację na rozprawie to skład trzech sędziów zawodowych. Taki sam skład przewidziany jest w razie wydawania przez sąd apelacyjny wyroku na posiedzeniu niejawnym. Jest to bowiem wyjątek od reguły, że na posiedzeniu niejawnym sąd drugiej instancji orzeka w składzie jednego sędziego. Uwzględnić jednak należy, że w postępowaniu apelacyjnym, zgodnie z art. 391 § 1, stosuje się odpowiednio art. 323, według którego wyrok może być wydany jedynie przez sędziów, przed którymi odbyła się rozprawa poprzedzająca bezpośrednio wydanie wyroku. Chodzi więc o skład sędziowski sądu drugiej instancji do rozpoznania i rozstrzygnięcia konkretnej sprawy. Skład sądu spreczny z przepisami prawa prowadzi do nieważności postępowania (art. 379 pkt 4).

Członkami składu orzekającego mogą być sędziowie stanowiący obsadę sędziowską określonego sądu okręgowego lub apelacyjnego albo sędziowie delegowani. W myśl art. 46 § 1 p.u.s.p. w składzie sądu może brać udział tylko jeden sędzia innego sądu. Sędzia sądu niższego oddelegowany do sądu wyższego nie ma prawa do przewodniczenia w sprawach rozpoznawanych przez ten sąd w składzie trzech sędziów zawodowych. Jak wyjaśnił Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały z 17.07.2007 r., III CZP 81/07, OSNC 2007/10, poz. 154 (z aprobowaną glosą P.J. Jastrzębskiego, „Gazeta Sądowa” 2007/9, s. 14), jedną z konstrukcyjnych, fundamentalnych zasad ustroju sądów, mającą wymiar konstytucyjny (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP), jest wykonywanie przez sędziego władzy sądowniczej w tym sądzie, w którym ma on swoje miejsce służbowe. To miejsce jest określane także jako „siedziba sędziego”. Z art. 55 § 3, art. 75, 77 § 6 i art. 84 § 3 p.u.s.p., powiązanych z art. 180 ust. 2 Konstytucji RP, wynika, że przez miejsce służbowe sędziego należy rozumieć konkretny sąd, a w istocie określony obszar jurysdykcyjny należący do właściwego sądu (art. 10 p.u.s.p.), w którym sędzia może sprawować władzę sądowniczą. Innymi słowy, miejsce służbowe wytycza zakres tej władzy, tzn. obszar działania sędziego oraz rodzaj spraw, które może rozstrzygać, określony w przepisach prawa procesowego o właściwości rzeczowej.

Podstawę prawną delegowania sędziego do pełnienia obowiązków w innym sądzie stanowi art. 77 § 1 p.u.s.p. Ustawowe uprawnienie do takiego delegowania przysługuje Ministrowi Sprawiedliwości. Zgodnie z uchwałą z 14.11.2007 r., BSA I-4110-5/2007, OSNC 2008/4, poz. 42, podjętą przez Sąd Najwyższy w pełnym składzie, ustawowe uprawnienie Ministra Sprawiedliwości do delegowania sędzie-

go do pełnienia obowiązków sędziego w innym sądzie (art. 77 § 1 p.u.s.p.) może być w jego zastępstwie (art. 37 ust. 5 ustawy z 8.08.1996 r. o Radzie Ministrów, Dz.U. z 2019 r. poz. 1171 ze zm.) albo z jego upoważnienia (art. 37 ust. 1 ustawy o Radzie Ministrów) wykonywane przez sekretarza stanu lub podsekretarza stanu.

15. Sąd drugiej instancji rozpoznaje sprawy w składzie trzech sędziów także wówczas, gdy rozpoznaje apelację na posiedzeniu niejawnym, a to zgodnie z art. 374 w zw. z art. 367 § 3 zdanie drugie). Jeżeli jednak postępowanie apelacyjne kończy się wydaniem postanowienia o charakterze procesowym, np. o odrzuceniu apelacji lub umorzeniu tego postępowania, to wówczas sąd orzeka w składzie jednego sędziego. Należy jednak zauważyć, że nie zawsze można z góry przewidzieć, że postępowanie apelacyjne zakończy się orzeczeniem niemerytorycznym, dlatego też sąd, rozpoznając apelację w składzie trzech sędziów – zarówno na rozprawie, jak i posiedzeniu niejawnym – jest władny do wydania w tym samym składzie orzeczenia niebędącego wyrokiem. Stwierdzenie to odnosi się w pełni także do postanowień dowodowych. Wyrażone zapatrywanie nie przekreśla zasady, że na posiedzeniu niejawnym sąd drugiej instancji orzeka w składzie jednego sędziego, z wyjątkiem wydania wyroku. Dodajmy, że na posiedzeniu niejawnym postępowanie dowodowe może być prowadzone także w celu wyjaśnienia zagadnienia nieważności postępowania przed sądem pierwszej instancji. O samej nieważności postępowania orzeka natomiast wyrokiem kasatoryjnym sąd w składzie trzech sędziów.
16. W postępowaniu uproszczonym sąd rozpoznaje apelację w składzie jednego sędziego (art. 505¹⁰ § 1).
17. Przepis § 3¹ komentowanego artykułu rozszerza w porównaniu z art. 235 § 1 (w zw. z art. 391 § 1) dopuszczalność zlecenia przeprowadzenia dowodu sędziemu wyznaczonemu. Zlecenie to wchodzi w rachubę nie tylko wtedy, gdy postępowaniu dowodowemu przed sądem orzekającym sprzeciwia się charakter dowodu albo względu na poważne niedogodności lub niewspółmierność kosztów w stosunku do przedmiotu sporu, lecz także wtedy, gdy przyczyni się to do przyspieszenia postępowania.
18. Od chwili ogłoszenia wyroku sąd jest z nim związany (art. 332 § 1). Jednakże w razie cofnięcia pozwu przed uprawomocnieniem się wyroku i przed jego zaskarżeniem z jednoczesnym zrzeczeniem się dochodzonego roszczenia, a za zgodą pozwanego również bez takiego zrzeczenia się sąd pierwszej instancji uchyla swój wyrok i postępowanie w sprawie umarza, jeżeli uzna cofnięcie takie za dopuszczalne (art. 332 § 2). Zgodnie więc z przytoczonym artykułem ewentualne cofnięcie pozwu po ogłoszeniu wyroku jest dopuszczalne tylko do czasu wniesienia apelacji. Co do cofnięcia apelacji zob. uwagi do art. 391 § 2. Zob. też art. 505^{27a}.

Art. 368. [Wymagania apelacji]

§ 1. Apelacja powinna czynić zadość wymaganiom przewidzianym dla pisma procesowego, a ponadto zawierać:

- 1) oznaczenie wyroku, od którego jest wniesiona, ze wskazaniem, czy jest on zaskarżony w całości czy w części;
- 2) zwięzłe przedstawienie zarzutów;
- 3) uzasadnienie zarzutów;
- 4) powołanie, w razie potrzeby, nowych faktów lub dowodów;
- 5) wniosek o zmianę lub o uchylenie wyroku z zaznaczeniem zakresu żądanej zmiany lub uchylenia.

§ 1¹. W zarzutach co do podstawy faktycznej rozstrzygnięcia należy wskazać fakty ustalone przez sąd pierwszej instancji niezgodnie z rzeczywistym stanem rzeczy lub istotne dla rozstrzygnięcia fakty nieustalone przez sąd pierwszej instancji.

§ 1². Powołując nowe fakty lub dowody, należy uprawdopodobnić, że ich powołanie w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji nie było możliwe albo potrzeba ich powołania wynikła później.

§ 1³. Powołując fakt wykazany dowodem utrwalonym za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk, należy oznaczyć część zapisu dotyczącą tego faktu.

§ 2. W sprawach o prawa majątkowe należy oznaczyć wartość przedmiotu zaskarżenia. Wartość ta może być oznaczona na kwotę wyższą od wartości przedmiotu sporu wskazanej w pozwie jedynie wtedy, gdy powód rozszerzył powództwo lub sąd orzekł ponad żądanie. Przepisy art. 19–24 i 25 § 1 stosuje się odpowiednio.

1. Przez apelację rozumie się nie tylko kwalifikowaną czynność procesową podejmowaną w celu wywołania kontroli instancyjnej, ale także samo pismo procesowe, które nadaje jej formę wymaganą komentowanym artykułem. Zachowanie tej formy warunkuje dopuszczalność jej rozpoznania przez sąd drugiej instancji oraz wyznacza zakres tego rozpoznania. Zagadnienie formy apelacji ma zatem praktyczne znaczenie dla sądu, skarżącego i jego przeciwnika procesowego.
2. Ogólne założenie, że apelacja ma mieć formę pisma procesowego, doznaje wyłomu jedynie w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych. W myśl bowiem art. 466 pracownik lub ubezpieczony działający bez adwokata lub radcy prawnego może zgłosić w sądzie właściwym ustnie do protokołu treść środka odwoławczego. Mimo znowelizowania tego artykułu z dniem 5.02.2005 r. mocą ustawy z 2.07.2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 172, poz. 1804), należy przyjąć, że przepis ten nadal odnosi się także do poprawek i uzupełnienia środka odwoławczego. Odmienna wykładnia niweczyłaby *ratio legis* wskazanego artykułu.

3. Z przepisu art. 368 wynika, że apelacja powinna czynić zadość wymaganiom przewidzianym dla pisma procesowego (zob. art. 126, 126¹ i 128), a nadto spełniać pewne wymagania szczególne. Z zestawienia ogólnych i szczególnych wymagań wynika, że apelacja powinna zawierać:
- 1) oznaczenie sądu drugiej instancji, do którego jest wnoszona;
 - 2) wskazanie sygnatury akt;
 - 3) wyszczególnienie imion i nazwisk lub nazw stron, ich przedstawicieli ustawowych i pełnomocników;
 - 4) nazwanie pisma „apelacją”;
 - 5) w sprawach o prawa majątkowe – określenie wartości przedmiotu zaskarżenia;
 - 6) oznaczenie wyroku, od którego jest wniesiona, ze wskazaniem, czy jest on zaskarżony w całości, czy w części;
 - 7) zwięźle przedstawienie zarzutów i ich uzasadnienie;
 - 8) w zarzutach co do podstawy faktycznej rozstrzygnięcia także wskazanie faktów ustalonych przez sąd pierwszej instancji niezgodnie z rzeczywistym stanem rzeczy lub istotnych dla rozstrzygnięcia faktów nieustalonych przez sąd pierwszej instancji;
 - 9) powołanie, w razie potrzeby, nowych faktów i dowodów, a także uprawdopodobnienie, że ich powołanie w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji nie było możliwe albo potrzeba ich powołania wynikła później;
 - 10) w razie powołania faktu wskazanego dowodem utrwalonym za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk, oznaczenie części zapisu dotyczącego tego faktu;
 - 11) zawarcie wniosku o zmianę lub o uchylenie wyroku z zaznaczeniem zakresu żądanej zmiany lub uchylenia;
 - 12) podpis strony, względnie jej przedstawiciela ustawowego lub pełnomocnika;
 - 13) dołączenie pełnomocnictwa, jeżeli apelację wnosi pełnomocnik, który przedtem nie złożył pełnomocnictwa;
 - 14) wymienienie załączników i ich dołączenie (chodzi o odpisy apelacji i odpisy innych pism w celu doręczenia ich stronie przeciwnej, a nadto, jeżeli sądowi nie przedłożono załączników w oryginale, odpisy każdego z nich w celu pozostawienia w aktach sądowych).

Wyszczególnione w punktach 8–10 wymagania apelacji są wynikiem nowelizacji z 4.07.2019 r., na podstawie której do komentowanego artykułu dodano z dniem 7.11.2019 r. przepisy § 1¹, 1² i 1³, mocą których przewidziano dalsze – w porównaniu do stanu prawnego obowiązującego poprzednio – wymagania formalne apelacji.

4. Zwrócić też trzeba uwagę, że również w postępowaniu apelacyjnym ma zastosowanie art. 130 § 1 zdanie drugie (w zw. z art. 391), zgodnie z którym mylne oznaczenie pisma procesowego lub inne oczywiste niedokładności nie stanowią przeszkody do nadania pismu biegu i rozpoznania go w trybie właściwym (zob. uwaga 11 do art. 367).

5. Przepis art. 368 wymaga oznaczenia wyroku, od którego apelacja jest wniesiona, ze wskazaniem, czy jest on zaskarżony w całości, czy też jedynie w określonej części (§ 1 pkt 1). Oznaczenie przez skarżącego zakresu zaskarżenia łączy się przede wszystkim z granicami dopuszczalnego rozpoznania sprawy przez sąd drugiej instancji (art. 378 § 1). Nie można jednak zapominać o drugim aspekcie tego wymagania: wyznaczeniu – w razie częściowego tylko zaskarżenia wyroku sądu pierwszej instancji – zakresu, w jakim wyrok ten się uprawomocnił (art. 363 § 3; zob. T. Ereciński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, t. 3, red. T. Ereciński, 2016, s. 37).
6. Zagadnienie zaskarżenia wyroku w całości lub tylko w określonej części należy rozpatrywać w dwóch aspektach: podmiotowym i przedmiotowym. Jeżeli chodzi o zaskarżenie „w całości”, to kwestia ta nie nastrocza trudności. Mamy z nim do czynienia, jeżeli dotyczy ono całego rozstrzygnięcia sądu pierwszej instancji, a więc wszystkich jego elementów zawartych w sentencji wyroku tego sądu. Inną kwestią jest to, czy apelacją można także zaskarżać zawarte w wyroku orzeczenia niedotyczące istoty sprawy, a jeżeli tak, to które z nich (zob. uwaga 9 do art. 367).

Bardziej złożona jest kwestia tylko częściowego zaskarżenia. Zaskarżenie częściowe zwykle wchodzi w rachubę, jeżeli przedmiot sporu jest podzielny z punktu widzenia podmiotowego lub przedmiotowego. Zwrócić więc należy uwagę na sytuacje, w których dopuszczalne jest wydanie wyroku częściowego przez sąd pierwszej instancji (art. 317). Wyrok częściowy można mianowicie wydać, jeżeli do rozstrzygnięcia nadają się:

- 1) część żądania pozwu,
- 2) niektóre z żądań pozwu,
- 3) a w razie jednoczesnego powództwa wzajemnego:
 - a) jego część,
 - b) albo niektóre z jego żądań,
 - c) całość żądania pozwu głównego,
- 4) całość żądania pozwu wzajemnego.

Blżej na ten temat zob. E. Mielcarek, *Wnioski rewizji cywilnej*, Warszawa 1973, s. 100 i n.

Zaskarżenie „w określonej części” nie może dotyczyć braku określonego rozstrzygnięcia, które powinno było zostać zamieszczone w zaskarżonym wyroku. W takim wypadku apelacja, zgodnie z art. 373 § 1 jako niedopuszczalna podlegać będzie odrzuceniu. Do odrzucenia apelacji nie dojdzie, jeżeli zaistnieje procesowa możliwość zastosowania konwersji, a więc potraktowania jej jako wniosku o uzupełnienie wyroku (art. 351).

7. W komentowanym artykule ustawodawca wymaga od skarżącego, aby w apelacji zwięźle przedstawił zarzuty oraz ich uzasadnienie. W ten sposób nawiązał do art. 395 d.k.c.p.

(według tekstu jednolitego z 1932 r.), w którym nakazywano m.in., aby skarżący w skardze apelacyjnej w sposób zwięzły wyłożył podstawy apelacji. W poprzednim wypadku mowa jednak była nie o zarzutach, lecz o podstawach apelacji. Również w ramach obowiązującego do końca czerwca 1996 r. rewizyjnego systemu zaskarżania użyto podobnego zwrotu językowego, ponieważ skarżącego obarczono obowiązkiem przytoczenia w rewizji jej „podstaw” (art. 370 w zw. z art. 368 w pierwotnym ich brzmieniu). Tymczasem formułując na nowo w 1996 r. przepis art. 368, ustawodawca zrezygnował ze słowa „podstawa” na rzecz słowa „zarzuty”. Na czym zatem polega różnica między tymi pojęciami?

Ogólnie można stwierdzić, że najczęściej podstawę zaskarżenia wiąże się, a nawet wręcz identyfikuje z przyczyną zaskarżenia, ewentualnie również z nieprawidłowością (wadliwością) postępowania lub orzeczenia, uzasadniającą uchylenie lub zmianę zaskarżonego orzeczenia. Podstawy zaskarżenia można i należy rozpatrywać w dwojakim aspekcie: z punktu widzenia podmiotu wnoszącego środek odwoławczy oraz z punktu widzenia sądu rozpoznającego ten środek (S. Hanausek, *Orzeczenie sądu rewizyjnego w procesie cywilnym*, Warszawa 1966, s. 84 i n.; E. Mielcarek, *Wnioski rewizji...*, s. 60).

Podstawy zaskarżenia zatem to przyczyny uzasadniające, zdaniem skarżącego, uchylenie lub zmianę zaskarżonego orzeczenia, ale zarazem i przyczyny, dla których zaskarżone orzeczenie powinno być uchylone lub zmienione. Przez przyczyny te natomiast należy rozumieć nieprawidłowości (błędy) postępowania lub orzeczenia (zob. W. Siedlecki, *Podstawy rewizji cywilnej*, Warszawa 1959, s. 36 i n. oraz s. 106).

Jeżeli w ustawie procesowej zawarto taksatywne wyliczenie błędów, które mogą stanowić uzasadnienie zaskarżenia, to wówczas o podstawach zaskarżenia należałoby mówić jako o ustawowo przewidzianych przyczynach uchylenia zaskarżonego orzeczenia (podstawach zaskarżenia *in abstracto*), natomiast podstawami danego środka odwoławczego są twierdzenia o wadach zaskarżonego orzeczenia uzasadniające żądanie jego uchylenia (podstawy zaskarżenia *in concreto*). Te pierwsze, w razie stwierdzenia ich prawdziwości przez sąd odwoławczy, decydują o zasadności środka odwoławczego, podczas gdy te drugie decydują o dopuszczalności konkretnego środka odwoławczego (S. Hanausek, *Orzeczenie sądu rewizyjnego...*, s. 84 i n.; E. Mielcarek, *Wnioski rewizji...*, s. 60).

Zgłoszenie natomiast przez stronę skarżącą zarzutu, to – najogólniej mówiąc – wysunięcie zastrzeżenia do wyroku sądu pierwszej instancji, że narusza on jej prawa. Zarzut jest zawsze określeniem o zabarwieniu ujemnym, wskazującym na negatywne odniesienie do kogoś lub czegoś. Przedmiot zarzutu stanowią z reguły ludzkie postępowanie lub skutki tego postępowania, dlatego też zarzut oznacza najczęściej bezpośrednią lub pośrednią naganę pod adresem autora bądź danego postępowania, bądź danych skutków.

Na gruncie obowiązującego Kodeksu postępowania cywilnego wyrażono pogląd, że jeżeli chodzi o zarzuty apelacji, to należałoby przyjąć, że są to przesłanki (przyczyny), na których jest oparty wniosek o zmianę lub uchylenie wyroku (T. Ereciński, *Apelacja w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2009, s. 77 i n., oraz T. Ereciński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, t. 3, red. T. Ereciński, 2016, s. 38 i n.; T. Misiuk-Jodłowska [w:] J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2007, s. 477).

Przy rozpatrywaniu istoty odmienności terminologicznej w zakresie omawianego zagadnienia na ogół podkreśla się, że pojęcie zarzutu jest węższe od pojęcia podstawy środka zaskarżenia. Przykładem może być nieważność postępowania, która stanowiła jedną z podstaw rewizji. W systemie apelacji natomiast zarzut został ograniczony do każdej przyczyny nieważności (T. Ereciński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, t. 3, red. T. Ereciński, 2016, s. 38). W ujęciu językowym rozróżnienie podstawy zaskarżenia i zarzutu odwoławczego jest więc dostrzegalne. Istota instytucji apelacji tkwi jednak nie w nazewnictwie podstaw zaskarżenia, lecz w charakterze postępowania odwoławczego, które jest postępowaniem merytorycznym, a więc zmierzającym do rozpoznania istoty sprawy. Symptomatyczna jest zresztą w omawianej materii treść art. 505⁹ § 1¹, z którego wynika, że w postępowaniu uproszczonym zgłoszone w apelacji zarzuty mogą dotyczyć wyłącznie naruszenia prawa materialnego przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie (pkt 1) oraz naruszenia przepisów postępowania, jeżeli mogło ono mieć wpływ na wynik sprawy (pkt 2). W postępowaniu apelacyjnym uproszczonym zatem przyczyny zaskarżenia, chociaż wskazane w sposób ogólny, noszą jednak miano zarzutów. Ustawodawca nie był więc konsekwentny, gdyż na tle regulacji postępowania uproszczonego nie można stwierdzić, zgodnie z rozpowszechnionym poglądem, że zakresy pojęciowe zarzutów oraz podstaw zaskarżenia nie są takie same. W ogólnym postępowaniu apelacyjnym skarżący ma pełną swobodę w przedstawianiu zarzutów apelacyjnych i może powoływać się na wszelkie powody zaskarżenia, które uważa za pożądane i odpowiednie z punktu widzenia swojego interesu. Jedynym ograniczeniem są tutaj granice kompetencyjne sądu drugiej instancji. Powyższe stanowisko znajduje potwierdzenie w orzecznictwie Sądu Najwyższego, skoro w uzasadnieniu mającej moc zasady prawnej uchwały SN (7) z 31.01.2008 r., III CZP 49/07, OSNC 2008/6, poz. 55, podkreślono wyrażnie, że w art. 368 § 1 pkt 2 i 3, określającym wymagania konstrukcyjne apelacji, ustawodawca w żaden sposób nie opisał ani nie sprecyzował natury zarzutów, które można zresztą podnosić także w toku postępowania apelacyjnego, a więc już po wniesieniu apelacji. W przeciwieństwie do podstaw rewizyjnych lub kasacyjnych zarzuty mogą być zatem formułowane w sposób dowolny i nie muszą ściśle określać dostrzeżonych uchybień ze wskazaniem konkretnych przepisów ocenianych jako naruszone. W związku z tym, z uwagi także na nieobowiązywanie w postępowaniu apelacyjnym przymusu adwokacko-radcowskiego, dopuszczalne są zarzuty formułowane w sposób ogólny.

Tym bardziej niewykluczone są zarzuty wprowadzające wytykające konkretne uchybienia, ale dalekie od argumentacji jurydycznej, nieodnoszące się do konkretnych przepisów, nieposługujące się językiem prawniczym, pojęciami prawno-technicznymi itd. Takie zjawisko może ujawniać się zwłaszcza w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, w których pracownicy i ubezpieczeni, a nawet – jak wskazuje praktyka – pracodawcy i organy rentowe, powszechnie niereprezentowani przez profesjonalnych pełnomocników, formułują zarzuty apelacyjne w sposób nienawiązujący bezpośrednio do określonych przepisów prawa.

8. W wyniku noweli procesowej z lipca 2019 r. te ogólne reguły formułowania w apelacji zarzutów zostały zmodyfikowane w odniesieniu do zarzutu dotyczącego podstawy faktycznej zaskarżonego rozstrzygnięcia. W myśl bowiem art. 368 § 1¹ w zarzutach co do tej podstawy należy wskazać fakty ustalone przez sąd pierwszej instancji niezgodnie z rzeczywistym stanem rzeczy lub istotne dla rozstrzygnięcia fakty nieustalone przez sąd pierwszej instancji. Zarzuty odnoszące się do ustaleń faktycznych wymagają zatem sprecyzowania przynajmniej w jednym z kierunków określonych w przytoczonym przepisie. W obu wypadkach sprecyzowanie to powinno być zwięzłe (zgodnie z przepisem § 1 pkt 2 komentowanego artykułu), jednak nie ogólnikowe, i w żadnym razie nie powinno ograniczać się do powtórzenia słów ustawy. W pierwszym wypadku należy, uwzględniając treść uzasadnienia zaskarżonego wyroku, skonkretyzować ustalone fakty, które według skarżącego pozostają w kolizji z rzeczywistym stanem rzeczy. Bez ich konkretyzacji niemożliwe byłoby, a przynajmniej bardzo utrudnione, przeprowadzenie kontroli instancyjnej zasadności zarzutu. Uzasadniając natomiast zgłoszony zarzut należy wyjaśnić, na czym polega owa kolizja. Takie też podejście należy odpowiednio odnieść do skonkretyzowanego zarzutu niedokonania przez sąd pierwszej instancji ustalenia określonego faktu, aczkolwiek był on istotny z punktu widzenia rozstrzygnięcia sprawy.

Niewskazanie zarzutów dotyczących podstawy faktycznej zaskarżonego wyroku w sposób opisany w art. 368 § 1¹ stanowi brak formalny apelacji, który podlega usunięciu na podstawie art. 373 § 1.

W doktrynie wskazano, że przez niezgodność ustalonego faktu z rzeczywistym stanem rzeczy należy rozumieć nie tylko istotne rozbieżności z zebrany w sprawie materiałem dowodowym, lecz trzeba też uwzględniać niedowodowe sposoby ustalania twierdzeń o faktach, jak przyznanie, notoryjność, domniemanie faktyczne (M. Michalska-Marciniak [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, t. 1, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2020, s. 833). Podzielając to zapatrywanie, należy jednak uzupełnić je o spostrzeżenie, że w obowiązującym stanie prawnym zbyteczność dowodzenia obejmuje też fakty, o których informacja jest powszechnie

dostępna, oraz fakty znane sądowi z urzędu, z tym że trzeba na nie zwrócić uwagę stron (art. 228 § 2). Poza tym w omawianym wypadku chodzi o niezgodność ustalonego faktu (ustalonych faktów) z rzeczywistym stanem rzeczy, a nie tylko z zebrany w sprawie materiałem dowodowym. Takie ujęcie zagadnienia świadczy o tym, że ustawodawca stworzył skarżącemu w postępowaniu apelacyjnym procesową szansę przyczynienia się do ustalenia przez sąd podstawy faktycznej rozstrzygnięcia zgodnej z prawdą materialną, a nie wyłącznie z prawdą formalną. Taki sam cel ma zresztą również wymaganie, aby skarżący wskazał, że fakty nieustalone przez sąd pierwszej instancji są istotne dla rozstrzygnięcia sprawy.

W pierwszym wypadku, tj. w sytuacji przewidzianej w pierwszym członie alternatywy zawartej w § 1¹, decydujące znaczenie ma zatem rzeczywisty stan rzeczy. Ten właśnie stan rzeczy stanowi zasadniczy punkt odniesienia dla oceny zasadności zakwestionowania ustalonego faktu. Oznacza to, że ustawodawca niezgodności ustalonego faktu nie związał jedynie z wynikami postępowania dowodowego czy też szerzej – z materiałem procesowym sprawy. Oczywiście w praktyce najczęściej chodzić będzie o ocenę niezgodności ustalonego faktu z zebrany przez sąd pierwszej instancji materiałem procesowym. Wydaje się bowiem, że w praktyce w sferze abstrakcji trzeba lokować wymaganie, aby skarżący już w samej apelacji wykazał niezgodność ustalonego faktu z rzeczywistym stanem rzeczy. Nie będzie to w każdym razie łatwe. Będzie to natomiast w większym stopniu realne, jeżeli omawiany zarzut zostanie wzmocniony skutecznym wnioskiem o dopuszczenie w postępowaniu apelacyjnym nowych faktów i dowodów. Pamiętać jednak trzeba, że dopuszczalność tego rodzaju wniosku jest obwarowana poważnymi ograniczeniami (art. 368 § 1 pkt 4 i § 1² oraz art. 381). Nadmieniona niezgodność ustalonego faktu z rzeczywistym stanem rzeczy może być skutkiem błędu, który został popełniony przy ocenie dowodów, a więc błędu polegającego na naruszeniu granic swobodnej oceny dowodów (zob. art. 233 § 1). Wadliwość dokonanego ustalenia może być też następstwem czy to naruszenia reguł logicznego rozumowania, czy to dopuszczenia się wewnętrznej niespójności w ustalonej podstawie faktycznej. Także w wypadku zarzutu, że istotne dla rozstrzygnięcia fakty nie zostały ustalone przez sąd pierwszej instancji, w rachubę mogą wchodzić różne sytuacje. Przykładowo sąd dopuścił do luki w poczynionej podstawie faktycznej rozstrzygnięcia, przy czym luka ta jest wyraźnie dostrzegalna po zapoznaniu się z zebrany w sprawie materiałem. Luka może być rezultatem niewyciągnięcia jakichkolwiek wniosków z ustalonych faktów przy konstruowaniu podstawy faktycznej zaskarżonego wyroku (por. W. Siedlecki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, Warszawa 1975, s. 591 i n.).

Wracając zaś do kwestii niezgodności ustalonego faktu z rzeczywistym stanem rzeczy, to abstrahując od podkreślonej wcześniej trudności w wykazaniu zasadności zarzutu opartego na takim twierdzeniu, należy wyraźnie podkreślić, że kodeksowa formuła

tego zarzutu obejmuje całą sferę faktyczną sprawy, nie zaś jedynie zebrany materiał procesowy. Zakres tego zarzutu przekracza więc ten materiał, przy czym należy mieć na względzie podstawę faktyczną nie tylko powództwa, ale również obrony pozwanego. Nie można więc wykluczać sytuacji, w której ustalenia pozostawać będą w formalnej zgodności z zebraniem materiałem procesowym, lecz będą niezgodne z rzeczywistym stanem rzeczy. Niezgodność ta ma miejsce, jeżeli sąd pierwszej instancji nie wyjaśnił istotnych okoliczności sprawy. Pod rządem przepisów o rewizji w postępowaniu cywilnym niewyjaśnienie wszystkich okoliczności faktycznych istotnych dla rozstrzygnięcia stanowiło jedną z podstaw rewizji (dawny art. 368 pkt 3). Okazuje się więc, że przytoczona podstawa rewizji stanowi w pewnym zakresie pierwowzór, a wręcz matrycę kodeksowego ujęcia zarzutu niezgodności faktów ustalonych przez sąd pierwszej instancji z rzeczywistym stanem rzeczy. Dlatego też mimo pewnej enigmatyczności kodeksowego ujęcia omawianego zarzutu należy uznać za aktualny dorobek doktryny i orzecznictwa związany z uchylonym z dniem 1.07.1996 r. art. 368 pkt 3. Co więcej, zaktualizuje się także dorobek doktryny i orzecznictwa odnoszący się do dawnego pkt 4 tegoż artykułu, jeżeli tylko skarżący ograniczy formułę swojego zarzutu co do ustalonego faktu w aspekcie jego niezgodności z materiałem procesowym sprawy, a nie z rzeczywistym stanem rzeczy. Idzie tu przecież o sprzeczność istotnych ustaleń z treścią zebranego w sprawie materiału, a takie właśnie było określenie podstawy rewizji przewidzianej w uchylonym art. 368 pkt 4. W tej sytuacji powstaje pytanie, czy formuła zarzutu określonego w art. 368 § 1¹ *in principio* pozostaje w zgodzie z obowiązującym modelem procesu cywilnego, w którym – w porównaniu z poprzednim modelem tego procesu – ranga zasady kontradiktoryjności znacząco wzrosła. Zagadnienie to należy jednak pozostawić na uboczu.

Kontynuując omawiany wątek, należy natomiast podkreślić, że sprzeczność istotnych ustaleń sądu z treścią materiału dowodowego zebranego w sprawie może, chociaż nie musi pozostawać w związku z naruszeniem zasady swobodnej oceny dowodów. Trafnie zauważono w doktrynie, że jeżeli w danym wypadku sprzeczność istotnych ustaleń sądu jest konsekwencją naruszenia art. 233 § 1, to skarżący nie może utożsamiać tych uchybień w ramach zarzutu apelacyjnego, lecz powinien go tak sformułować, aby wykazać związek między tymi uchybieniami sądu pierwszej instancji (szerzej A. Laskowska-Hulisz, *Zarzut naruszenia prawa procesowego, tj. art. 233 § 1 k.p.c. w procesie cywilnym (zagadnienia wybrane)* [w:] *Honeste procedere. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Kazimierzowi Lubińskiemu*, red. A. Laskowska-Hulisz, J. May, M. Mrówczyński, Warszawa 2017, s. 285 i n.).

O jeszcze większym podobieństwie do podstawy rewizji, o której była mowa w uchylonym art. 368 pkt 3, można mówić w odniesieniu do drugiego zarzutu dotyczącego podstawy faktycznej rozstrzygnięcia, a mianowicie że istotne dla rozstrzygnięcia fakty nie zostały ustalone przez sąd pierwszej instancji. Nie jest to żadna nowość legislacyj-

na, skoro sformułowanie to uznać można za równoznaczne ze zwrotem „niewyjaśnienie wszystkich okoliczności faktycznych istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy”. Zarzut, że istotne dla rozstrzygnięcia fakty nie zostały ustalone przez sąd pierwszej instancji, jak się wydaje, nie ma charakteru samoistnego i jego efektywność uzależniona będzie w praktyce od skumulowania go z zarzutem naruszenia określonych przepisów postępowania. W uzasadnieniu tego zarzutu skarżący powinien podjąć próbę wykazania, że sąd nie ustalił określonych faktów, aczkolwiek były one istotne z punktu widzenia rozstrzygnięcia sprawy, innymi słowy, że ustalenie tych faktów było nie tylko potrzebne, ale wręcz konieczne. Zarzut ten można łączyć przede wszystkim z naruszeniem art. 235² § 1, upoważniającym sąd do pominięcia dowodu z powodu okoliczności wymienionych w pkt 1–6 tego paragrafu.

9. W odróżnieniu od ogólnego postępowania apelacyjnego w postępowaniu apelacyjnym uproszczonym apelację można oprzeć tylko na ustawowych podstawach. Zostały one określone w art. 505⁹ § 1¹. Inną kwestią pozostaje to, że ujęcie redakcyjne podstaw zaskarżenia apelacyjnego w postępowaniu uproszczonym jest tak pojemne, że praktycznie rzecz biorąc, trudno mówić o realnym ograniczeniu zarzutów w postępowaniu uproszczonym apelacyjnym. Pomimo jednak tak szerokiego zakresu tych podstaw w obecnie obowiązującym stanie prawnym nie przewidziano wyraźnie możliwości oparcia apelacji w postępowaniu uproszczonym na zarzucie nieważności postępowania. Chociaż brzmienie art. 505⁹ § 1¹ pkt 2 jest nader ogólne, to w pojęciu „naruszenia przepisów, jeżeli mogło ono mieć wpływ na wynik sprawy”, zgodnie z powszechnie przyjmowanym sensem uchybienia procesowego mającego znamiona nieważności postępowania, zarzut ten się nie mieści. Błędy proceduralne skutkujące nieważnością postępowania zostały wszak w kodeksie wyodrębnione spośród innych uchybień procesowych (art. 379) ze względu na ich ciężar gatunkowy i w odróżnieniu od tych innych uchybień wystarczy w odniesieniu do nich sam fakt ich wystąpienia. Nie ma znaczenia, czy błędy te mogły mieć wpływ na wynik sprawy. Co więcej, skarżący nie musi wykazywać związku przyczynowego między uchybieniem procesowym skutkującym nieważnością postępowania a wynikiem sprawy. Także sąd drugiej instancji, uwzględniając nieważność postępowania z urzędu, nie wyjaśnia tego zagadnienia.
10. Spełnienie wymagania określonego w § 1 pkt 2 komentowanego artykułu, który dotyczy przedstawienia zarzutów, w praktyce polega na zgłaszaniu zarzutów związanych z uchybieniami, których – w ocenie skarżącego – dopuścił się sąd pierwszej instancji w postępowaniu lub przy rozstrzyganiu sprawy. Rozróżnienie to nawiązuje do tradycyjnego podziału błędów sądu na błędy proceduralne (*errores in procedendo*) i błędy orzeczenia (*errores in iudicando*) (por. M. Waligórski, *Proces cywilny. Funkcja i struktura*, Warszawa 1947, s. 683; W. Siedlecki, *Podstawy...*, s. 39; E. Mielcarek, *Wnioski rewizji...*, s. 59; B. Bładowski, *Przesłanki dopuszczalności rewizji cywilnej*, Warszawa 1982, s. 6; A. Oklejak, *Apelacja w procesie cywilnym*, Kraków 1994, s. 64 i n.;

T. Ereciński, *Apelacja...*, s. 30 i 36; T. Wiśniewski, *Apelacja i kasacja. Nowe środki odwoławcze w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1996, s. 20 i n.).

Błędy należące do pierwszej kategorii związane są z postępowaniem sądu wbrew przepisom prawa procesowego. Powstawać więc mogą przez cały czas rozpoznawania sprawy. Natomiast błędy klasyfikowane w obrębie drugiej kategorii związane są w zasadzie z niewłaściwym zastosowaniem prawa materialnego, co oznacza, że mogą one powstać dopiero w związku z wydaniem orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie.

Jeżeli chodzi o pierwszą grupę błędów, trzeba podkreślić, że przy ich rozpatrywaniu – podobnie zresztą jak w odniesieniu do błędów z drugiej grupy – należy zawsze wyjaśnić, czy cechują się one kauzalnością. Inaczej mówiąc, należy stwierdzić istnienie związku przyczynowego pomiędzy naruszeniem przepisu proceduralnego a treścią orzeczenia. Tego rodzaju związku nie ma potrzeby wyjaśniać, jeżeli zachodzi naruszenie przepisów skutkujące nieważnością postępowania (W. Siedlecki, *Uchybienia procesowe w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1971, s. 21 i n., oraz W. Siedlecki, *Nieważność procesu cywilnego*, Warszawa 1965, s. 112). Zazwyczaj w ustawie procesowej są one wyliczone enumeratywnie, zaś sąd drugiej instancji ich naruszenie ma brać pod rozwagę z urzędu. Tak też kwestie te zostały uregulowane przez ustawodawcę polskiego (art. 378 § 1 *in fine*).

Wachlarz możliwych błędów natury procesowej jest nader szeroki. Błędy proceduralne mogą polegać nie tylko na niezgodnym z przepisami prawa procesowego działaniu samego sądu, ale także na niedopuszczaniu do działania innych podmiotów procesowych albo wręcz odwrotnie – na zezwalaniu im na dokonywanie czynności sprzecznych z obowiązującymi przepisami prawa procesowego.

Trzeba także zaznaczyć, że zgodnie z art. 162 strona powinna zwrócić uwagę sądu na uchybienie przepisom postępowania, wnosząc o wpisanie zastrzeżenia do protokołu. Zastrzeżenie można zgłosić najpóźniej na kolejnym posiedzeniu (§ 1). Stronie zastępowanej przez adwokata, radcę prawnego, rzecznika patentowego lub Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej, która zastrzeżenia nie zgłosiła, nie przysługuje prawo do powoływania się na to uchybienie w dalszym toku postępowania, przy czym skutku tego nie niweczy wypowiedzenie lub cofnięcie pełnomocnictwa (§ 2). Należy dodać, że przepisu § 2 nie stosuje się, gdy chodzi o przepisy postępowania, których naruszenie sąd powinien wziąć pod rozwagę z urzędu, lub gdy strona uprawdopodobni, iż nie zgłosiła zastrzeżeń bez swojej winy (zob. stanowisko – tylko częściowo nieaktualne – SN zajęte w uchwale z 27.10.2005 r., III CZP 55/05, OSNC 2006/9, poz. 144). Szerzej na ten temat zob. uwagi do art. 162.

Określając błędy, jakich może dopuścić się sąd w związku z samym orzekaniem, trzeba brać pod rozwagę, że wymieniona czynność procesowa składa się z kilku ściśle ze sobą

powiązanych etapów i że na każdym z nich dojść może do pomyłki (W. Siedlecki, *Nieważność procesu cywilnego*, Warszawa 1965, s. 40). Orzekanie bowiem to stosowanie prawa, a polega ono na przypisaniu ustalonego stanu faktycznego do odpowiedniego przepisu prawnego i określeniu skutków prawnych wynikających z tego przepisu w danym wypadku. W tej sytuacji błąd orzeczniczy może polegać na:

- 1) mylnym ustaleniu faktów;
- 2) niewłaściwej kwalifikacji prawnej prawidłowo ustalonego stanu faktycznego (błąd subsumcyjny);
- 3) niewłaściwym zastosowaniu norm prawnych przy trafnie przyjętej kwalifikacji prawnej;
- 4) niepoprawnym wnioskowaniu, a zatem błędzie w konkluzji

(zob. W. Siedlecki [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. W. Berutowicz, t. 3, *Zaskarżanie orzeczeń sądowych*, red. W. Siedlecki, Ossolineum 1986, s. 199; T. Wiśniewski, *Apelacja...*, s. 21).

Należy dodać, że naruszenie prawa materialnego zadecyduje o skuteczności zarzutu tylko wtedy, gdy naruszenie to pozostaje w związku przyczynowym z wynikiem sprawy.

11. Rodzi się pytanie, czy dopuszczalna jest zmiana zarzutów w toku postępowania apelacyjnego. Ustawodawca problem ten wyraźnie rozwiązał jedynie na użytek postępowania uproszczonego, przewidując w art. 505⁹ § 2, że po upływie terminu do wniesienia apelacji przytaczanie dalszych zarzutów jest niedopuszczalne. W doktrynie procesu cywilnego kwestia zmiany zarzutów apelacyjnych ma charakter dyskusyjny. Również w orzecznictwie wypowiedzi na ten temat są rozbieżne. Ostatecznie, jak się wydaje, ukształtowało się w zasadzie jednolite stanowisko, że związanie zarzutami dotyczy tylko sądu, a nie skarżącego, stąd też może on również w dalszym toku postępowania apelacyjnego zarzuty zmieniać lub rozszerzać, jeżeli tylko nie narusza granic zaskarżenia. Dozwolenie dotyczy zarówno zarzutów prawnomaterialnych, jak i procesowych (T. Wiśniewski, *Dopuszczalność wniesienia apelacji* [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. T. Ereciński, t. 3, cz. 1, *Środki zaskarżenia*, red. J. Gudowski, Warszawa 2013, s. 142 i n.; podobnie M. Kłos [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 2, *Komentarz. Art. 205¹–424¹²*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019, s. 912; zob. też uzasadnienie uchwały SN (7) z 31.01.2008 r., III CZP 49/07, OSNC 2008/6, poz. 55).

Kwestia związania sądu drugiej instancji zarzutami skarżącego ma charakter wieloaspektowy. Konkurują ze sobą dwa zapatrywania. Według pierwszego sąd drugiej instancji rozpoznający apelację nie powinien ograniczać się wyłącznie do oceny zarzutów apelacyjnych, ale musi z urzędu uwzględniać również te uchybienia sądu pierwszej instancji, których nie podniesiono w apelacji, a także dokonywać samodzielnej oceny sprawy pod względem prawnym, z tym że jedynie w granicach zaskarżenia. Stosow-

nie do drugiego stanowiska zakres rozpoznania sądu drugiej instancji ogranicza się do rozpatrzenia jedynie zarzutów apelacyjnych i ewentualnych powodów nieważności postępowania.

W orzecnictwie dominował pogląd pierwszy. Ponieważ jednak zdarzały się w praktyce także wypowiedzi przeciwne, prawa została wyjaśniona w uchwale SN (7) – zasadzie prawnej z 31.01.2008 r., III CZP 49/07, OSNC 2008/6, poz. 55. W uchwale tej wyrażono pogląd, że sąd drugiej instancji rozpoznający sprawę na skutek apelacji nie jest związany przedstawionymi w niej zarzutami dotyczącymi naruszenia prawa materialnego, wiążą go natomiast zarzuty dotyczące naruszenia prawa procesowego; w granicach zaskarżenia bierze jednak z urzędu pod uwagę nieważność postępowania (szerzej zob. uwagi do art. 378).

12. Pojęcie prawa materialnego obejmuje nie tylko prawo krajowe, lecz także obce. Według bowiem jednolitego stanowiska doktryny i judykatury prawo obce w razie potrzeby musi być stosowane przez sąd polski z urzędu, niezależnie więc od tego, czy strony procesowe się na to prawo powołały (T. Ereciński, *Prawo obce w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1981, s. 190 oraz 268 i n.). Kontroli apelacyjnej podlega więc także odmowa zastosowania w danej sprawie prawa obcego. W takim wypadku zarzut apelacyjny dotyczyć będzie jednak naruszenia krajowej normy kolizyjnej. Prawo obce działa bowiem w Polsce na podstawie dopuszczenia go przez prawo wewnętrzne (J. Krajewski, *Naruszenie prawa materialnego jako podstawa rewizyjna według k.p.c.*, NP 1958/10, s. 6; K. Piasecki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, red. K. Piasecki, s. 1113).

Zaznaczyć trzeba, że w myśl uchylonego art. 1143 sąd polski stosujący obce prawo materialne powinien uwzględniać również obcą praktykę sądową co do rozumienia i wykładni tego prawa. Obecnie w miejsce tego artykułu problematykę tę uregulowano w art. 51a p.u.s.p. Stosownie do art. 51a § 1 p.u.s.p. sąd z urzędu ustala i stosuje właściwe prawo obce. Sąd może zwrócić się do Ministra Sprawiedliwości o udzielenie tekstu tego prawa oraz wyjaśnienie obcej praktyki sądowej. Zgodnie zaś z § 2 tego artykułu sąd może zwrócić się do Ministra Sprawiedliwości również o udzielenie informacji co do istnienia wzajemności w stosunkach z państwem obcym. Dla praktyki sądowej znaczenie ma też § 3 art. 51a p.u.s.p., który stanowi, że celem ustalenia treści prawa obcego lub obcej praktyki sądowej albo istnienia wzajemności sąd może zastosować także inne środki, w tym zasięgnąć opinii biegłych (zob. na ten temat A. Skorupka, *Dopuszczalność dowodu sprzecznego z prawem w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2018, s. 37 i n. oraz powołana tam literatura).

Sąd polski jako sąd unijny uwzględniać musi również z urzędu prymat prawa unijnego w razie sprzeczności przepisu prawa krajowego z prawem unijnym. Innymi sło-

wy, sąd drugiej instancji ma obowiązek uwzględniania z urzędu wszelkich naruszeń prawa unijnego, zwłaszcza wtedy, gdy – zgodnie z orzecznictwem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej – jest to niezbędne (zob. uzasadnienie uchwały SN (7) z 31.01.2008 r., III CZP 49/07, OSNC 2008/6, poz. 55). Jest oczywiste, że wszelkie naruszenia zasady pierwszeństwa prawa unijnego mogą być objęte zarzutem apelacyjnym (szerzej Z. Brodecki, S. Majkowska-Szulc, D. Pyć [w:] *Europa sędziów*, red. Z. Brodecki, Warszawa 2007, s. 48 i n.).

13. W przepisie art. 368 § 1 pkt 3 przewidziano wymaganie, aby przytoczone przez skarżącego zarzuty apelacyjne zostały uzasadnione. Wprawdzie kodeks nie określa, co powinno zawierać uzasadnienie apelacji, jednakże nie ulega wątpliwości, że chodzi o bliższe wskazanie motywów zaskarżenia. Uzasadnienie powinno zatem pozostawać w logicznym i merytorycznym związku z zarzutami apelacyjnymi (czy też z przyczyną apelacyjną w postaci nowości). Bez przedstawienia takiego związku uzasadnienie apelacji nie będzie czynić zadość omawianemu wymaganiu. Nie będzie ono więc w istocie rzeczy uzasadnieniem, stąd też wystąpi tym samym brak formalny apelacji, podlegający usunięciu na podstawie art. 373 § 1.

Chociaż przytoczenie zarzutów apelacyjnych nie musi być skonkretyzowane (zob. uzasadnienie powoływanej już uchwały SN (7) z 31.01.2008 r., III CZP 49/07), niemniej jednak uzasadnienie powinno zmierzać do ich rozwinięcia, albowiem chodzi o wyjaśnienie, na czym – w przekonaniu skarżącego – zarzucane sądowi pierwszej instancji uchybienie polega, np. czy na błędnej wykładni przepisów prawa materialnego lub pojęć prawnych w nich zawartych, czy też na błędnej subsumcji (W. Siedlecki, *Podstawy...*, s. 118). Zbyt ogólnikowe lub z innych powodów niewystarczające uzasadnienie zarzutów apelacyjnych może zostać potraktowane jako brak formalny apelacji.

14. W odniesieniu do możliwości wprowadzenia do postępowania apelacyjnego tzw. nowości ma miejsce istotna różnica między stanem prawnym obecnym a istniejącym przed wejściem w życie noweli procesowej z 24.05.2000 r. (Dz.U. Nr 48, poz. 554 ze zm.). Przed wejściem w życie tej noweli, co nastąpiło z dniem 1.07.2000 r., ustawodawca w art. 368 *expressis verbis* nie przewidywał powinności, a nawet chociażby możliwości powołania się na nowe fakty i dowody już w samej apelacji. Kwestia nowości była normowana jedynie w art. 381. W wyniku noweli problem nowości został uregulowany w ten sposób, że zgodnie z art. 368 § 1 pkt 4 apelacja powinna zawierać powołanie, w razie potrzeby, nowych faktów i dowodów oraz wykazanie, że ich powołanie w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji nie było możliwe albo że potrzeba powołania się na nie wynikła później. Nowelizacją z 4.07.2019 r. dokonano kolejnej zmiany komentowanego wymagania, a sama regulacja w tym zakresie została redakcyjnie rozczłonkowana przez jej umieszczenie w dwóch przepisach. W zmienionym pkt 4 § 1 mowa jest jedynie o tym, że apelacja ma zawierać „powołanie, w razie potrzeby, nowych

faktów lub dowodów”, natomiast w dodanym do art. 368 przepisie § 1² wskazano, że: „Powołując nowe fakty lub dowody, należy uprawdopodobnić, że ich powołanie w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji nie było możliwe albo potrzeba ich powołania wynikała później”. Wymogi odnoszące się do nowości zostały więc zliberalizowane (natomiast według J. Gibca [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz innych ustaw*, red. J. Gołaczyński, D. Szostak, Warszawa 2019, s. 277, doszło do jednoznacznego sformalizowania tych wymogów), obecnie bowiem skarżący nie musi wykazywać, lecz jedynie ma uprawdopodobnić, że powołanie nowych faktów i dowodów w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji nie było możliwe albo potrzeba powołania się na nie wynikała później. Bliższe wyjaśnienie pojęcia uprawdopodobnienia zawiera art. 243. Jeżeli chodzi natomiast o rozumienie słowa „potrzeba”, to należy pojmować je w ten sposób, że „potrzeba” ta ma być następstwem zmienionych okoliczności sprawy, które są niezależne od zapadłego rozstrzygnięcia pochodzącego od sądu pierwszej instancji. Podstawy takiej nie stanowi wydanie przez sąd pierwszej instancji niekorzystnego dla strony orzeczenia (tak w wyroku SA w Katowicach z 13.09.2017 r., I ACa 352/17, LEX nr 2402371). Podkreślić trzeba, że przyczynę apelacji w postaci nowości należy odróżnić od pojęcia zarzutów (odmiennie A. Zieliński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, red. A. Zieliński, s. 883, a także M. Kłos [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 2, red. A. Marciniak, s. 901). Traktowanie nowości jako przyczyny apelacji w porównaniu do pojęcia zarzutu pozbawione jest pierwiastka naganności. Ogólnie przyjęte rozumienie nazwy „zarzuty” nie przystaje niewątpliwie do sytuacji, w której skarżący kwestionuje rozstrzygnięcie sprawy przez sąd pierwszej instancji ze względu na nowe fakty i dowody. Można co najwyżej mówić wówczas o zarzucie stawianym zaskarżonemu wyrokowi, który, zdaniem skarżącego, stał się w jakimś aspekcie nieadekwatny do nowych faktów lub dowodów powstałych lub ujawnionych po jego wydaniu (E. Mielcarek, *Wnioski rewizji...*, s. 59; zob. powyżej uwaga 8).

15. Należy zatem brać pod uwagę, że w obowiązującym stanie prawnym powoływanie się przez skarżącego na nowe fakty i dowody ma stanowić, w razie potrzeby, jeden ze składników strukturalnych apelacji. Zagadnienie powoływania się w apelacji na nowe fakty i dowody powinno się rozpatrywać w ścisłym powiązaniu z regulacją zawartą w art. 381. Pamiętając o tym powiązaniu, należy przyjąć, iż skarżący, wskazując w apelacji te fakty i dowody, powinien wykazać, że ich powołanie w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji nie było możliwe albo że potrzeba powołania się na nie wynikała później. W przeciwnym bowiem wypadku sąd może powoływane fakty i dowody pominąć (T. Ereciński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, t. 3, red. T. Ereciński, 2016, s. 42; K. Piasecki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, red. K. Piasecki, s. 1360; M.P. Wójcik [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, red. A. Jakubecki, s. 584; H. Pietrkowski, *Zarys metodyki pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2007, s. 454 i 465).

Tak więc kontekst systemowy normy zawartej w art. 368 § 1 pkt 4 i § 1² przemawia w odniesieniu do zagadnienia nowości za opowiedzeniem się za taką wykładnią, która zmuszać będzie strony do właściwej dyscypliny procesowej. W konsekwencji należałoby przyjmować, że skarżący może powoływać się na nowe fakty i dowody również w toku postępowania apelacyjnego, ale tylko wówczas, gdy potrzeba powołania się na nie pojawiła się dopiero po złożeniu apelacji (podobnie W. Broniewicz, *Glosa do wyroku SN z 1.12.2000 r., V CKN 153/00, OSP 2002/5, poz. 62*, a także A. Góra-Błaszczykowska, *Apelacja. Zażalenie. Wznowienie postępowania. Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Komentarz*, Warszawa 2006, s. 37). Jeżeli potrzeba taka pojawia się wcześniej, skarżący powinien to bezwzględnie uczynić już w apelacji. Przyznać jednak trzeba, że skarżący w razie opóźnienia się w zgłoszeniu nowości nie naraża się na prekluzję dowodową, ponieważ w omawianym wypadku nie jest ona w ogóle przewidziana. Postawa skarżącego podlega natomiast dyskrecjonalnej ocenie sądu, stąd też bezzasadne uchylenie się od powołania w apelacji nowych faktów i dowodów może zostać napiętnowane co najwyżej uznaniową odmową uwzględnienia wniosku (T. Ereciński, *Apelacja...*, s. 156; A. Góra-Błaszczykowska, *Apelacja...*, s. 101 i n.).

16. Zgodnie z art. 368 § 1 pkt 5 zamieszczenie w apelacji stosownego wniosku jest jej kolejnym zasadniczym wymaganiem formalnym. Ma to być wniosek o zmianę lub uchylenie wyroku z zaznaczeniem zakresu żądanej zmiany lub uchylenia. Taki sposób określenia tego wniosku został wprowadzony do komentowanego przepisu nowelą z 24.05.2000 r. Nawiązuje on z jednej strony do formuły wymagania dotyczącego oznaczenia zakresu zaskarżenia wyroku sądu pierwszej instancji (art. 368 § 1 pkt 1), z drugiej zaś strony – do zmienionej powyższą nowelą przepisu art. 378 § 1, według którego granic rozpoznania sprawy przez sąd drugiej instancji nie wytyczają obecnie wnioski apelacyjne, lecz granice apelacji (co do pojęcia tych granic – zob. uwagi do art. 378).

Niewątpliwie zgłoszenie przez skarżącego określonego wniosku apelacyjnego powinno być logicznym i procesowym dopełnieniem przytoczenia takich, a nie innych zarzutów oraz ich uzasadnienia. Przez sformułowanie wniosku apelacyjnego skarżący precyzuje swoje stanowisko co do tego, jakiego rozstrzygnięcia w świetle oznaczonego przez siebie zakresu zaskarżenia oraz podniesionych zarzutów oczekuje od sądu drugiej instancji. Należy zatem przyjąć, że zakres przedmiotowy wniosku apelacyjnego (wniosków apelacyjnych) powinien w pełni pokrywać się z zakresem przedmiotowym zaskarżenia (H. Pietrzkowski, *Zarys metodyki...*, s. 455).

Zgodnie z zasadą umiarkowanego formalizmu procesowego należy uznać, że skarżący zachowuje wymagania formalne apelacji, jeżeli jest w niej zawarty wniosek apelacyjny *implicite*. Nie można bowiem mówić o braku wniosku apelacyjnego, gdy jego sens da

się w sposób jednoznaczny wyprowadzić z treści uzasadnienia apelacji. Gdyby jednak co do treści omawianego wniosku istniały wątpliwości, można żądać uzupełnienia apelacji pod rygorem jej odrzucenia (art. 373 § 1). Kwestia ta inaczej przedstawiała się w okresie obowiązywania art. 370¹. Skutki procesowe niektórych braków formalnych apelacji były wówczas zależne od tego, czy apelację sporządzała strona osobiście, czy przez profesjonalnego pełnomocnika. W tym ostatnim wypadku apelacja niespełniająca wymagań określonych w art. 368 § 1 pkt 1–3 i 5 podlegała odrzuceniu bez wzywania do usunięcia tych braków. Powyższy artykuł utracił jednak moc z dniem 5.06.2008 r. na podstawie wyroku TK z 20.05.2008 r., P 18/07, OTK-A 2008/4, poz. 61.

Zgłaszając w sposób prawidłowy wniosek o zmianę wyroku, skarżący powinien wskazać treść oczekiwanej zmiany. Nie można zatem zadowolić się ogólnikowym wnioskiem reformatoryjnym bez wskazania w nim, jak sąd apelacyjny powinien ewentualnie orzec o żądaniu pozwu. Jest to konieczne, gdyż w tym wypadku chodzi o orzeczenie co do meritum sprawy i sąd apelacyjny w pewnym sensie wyłącza jedynie sąd pierwszej instancji.

Z normatywnego ukształtowania postępowania apelacyjnego wynika, że wniosek o zmianę zaskarżonego wyroku jest wnioskiem pierwszoplanowym (por. A. Oklejak, *Apelacja...*, s. 81; T. Ereciński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, t. 3, red. T. Ereciński, 2016, s. 43; T. Wiśniewski, *Apelacja...*, s. 27). Myśl tę wyraźnie formułuje art. 386, gdyż wynika z niego, że uwzględnienie apelacji zasadniczo powinno polegać na zmianie zaskarżonego wyroku (§ 1), a tylko wyjątkowo – na uchyleniu tego wyroku (§ 2–4).

Wniosek o uchylenie wyroku również wymaga każdorazowo doprecyzowania. Żądanie samego uchylenia zaskarżonego wyroku nie załatwia dostatecznie problemu. Konieczne jest zwrócenie uwagi na treść art. 386, z którego wynika, że sąd drugiej instancji w razie uchylenia zaskarżonego wyroku władny jest – w zależności od sytuacji – przekazać sprawę do ponownego rozpoznania (§ 2 i 4) albo odrzucić pozew lub umorzyć postępowanie (§ 3). Jeżeli zaś ma miejsce nieważność postępowania, ponadto wchodzi w grę możliwość zniesienia postępowania w odpowiednim zakresie (§ 2).

17. Przewidziany w art. 368 § 1 pkt 5 wniosek apelacyjny należałoby określić jako wniosek podstawowy, albowiem apelacja może poza tym obejmować wnioski uboczne, dodatkowe. W szczególności są to wnioski: o zasądzenie kosztów procesu (art. 98 i 109), o wstrzymanie wykonania zaskarżonego orzeczenia w części dotyczącej kosztów procesu (art. 396 w zw. z art. 394 § 1 pkt 6), o sprostowanie zaskarżonego orzeczenia (art. 350 § 3), o zmianę trybu postępowania (art. 201 oraz 386 § 2 i 4), o przedstawienie zagadnienia prawnego Sądowi Najwyższemu (art. 390 § 1), o przeprowadzenie dowodów uzupełniających lub ich ponowienie (art. 241 w zw. z art. 391), a także wniosek

powoda – zmieniający lub rozszerzający żądanie pozwu w granicach określonych przepisem art. 383 (B. Bładowski, *Przesłanki...*, s. 103).

18. Na uwagę zasługuje dokonana z dniem 1.07.2000 r. zmiana komentowanego artykułu w odniesieniu do konieczności wskazania w apelacji wartości przedmiotu zaskarżenia. W artykule tym, w jego wersji obowiązującej w okresie od 1.07.1996 r. do 30.06.2000 r., wskazano jedynie, że „w sprawach o roszczenia majątkowe należy podać również wartość przedmiotu zaskarżenia”. Ustawodawca, w przeciwieństwie do równoległego uregulowania postępowania kasacyjnego (dawny art. 393 pkt 1 w zw. z art. 393³), nie określił zatem sposobu obliczania tej wartości. Tymczasem kwestia nie była bagatelna, gdyż – poza konsekwencjami w zakresie wysokości opłaty sądowej i honorarium profesjonalnych pełnomocników – rzutowała na przyszłą dopuszczalność skargi kasacyjnej. Powagę problemu wzmagały wcale nie sporadyczne w praktyce sądów wypadki nieegzekwowania od skarżącego powinności wskazania wartości przedmiotu zaskarżenia apelacyjnego, jeżeli w rachubę wchodziła opłata stała (zob. K. Kołakowski, *Refleksje wokół kasacji w procesie cywilnym*, PS 1997/7–8, s. 29 i n.; M. Trzepiński, *Sprawdzanie wartości przedmiotu sprawy w postępowaniu cywilnym*, PS 1999/4, s. 116 i n.).

Obecnie w art. 368 § 2 mowa jest nie o „sprawach o roszczenia majątkowe”, lecz o „sprawach o prawa majątkowe”, co jest pojęciem szerszym, a ponadto wyraźnie z niego wynika, że przepisy art. 19–24 i 25 § 1 stosuje się odpowiednio. Nie powinno więc budzić wątpliwości, że oznaczenie w apelacji wartości przedmiotu zaskarżenia podlega sprawdzeniu w ramach wstępnej kontroli tego środka odwoławczego.

Ustawodawca usankcjonował także stanowisko prezentowane w doktrynie, stanowiąc, że wartość przedmiotu zaskarżenia może być oznaczona na kwotę wyższą od wartości przedmiotu sporu wskazanej w pozwie jedynie wtedy, gdy powód rozszerzył powództwo lub sąd orzekł ponad żądanie.

Podkreślić należy, że w obecnie obowiązującym stanie prawnym wobec uchylecia art. 321 § 2 z dniem 5.02.2005 r. orzekanie ponad żądanie nie jest dopuszczalne. Trudno jednak stwierdzić, czy zachowanie w art. 368 § 2 nieadekwatnej z tego punktu widzenia formuły jest jedynie przeoczeniem ustawodawcy, czy też działaniem celowym, skoro nie można nawet w postępowaniu sądowym wykluczać wypadków patologicznych i orzekania w danej sprawie, pomimo zakazu, ponad żądanie. Pamiętać poza tym trzeba o szczególnej regulacji w postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu prawa pracy. Zgodnie bowiem z art. 477¹ jeżeli pracownik dokonał wyboru jednego z przysługujących mu alternatywnie roszczeń, a zgłoszone roszczenie okaże się nieuzasadnione, sąd może z urzędu uwzględnić inne roszczenie alternatywne. Wskazać tu można też art. 320, który w szczególnie uzasadnionych wypadkach przyznaje sądowi kompetencję do rozłożenia na raty zasądzonego świadczenia, a w sprawach o wydanie

nieruchomości lub o opróżnienie pomieszczenia – do wyznaczenia odpowiedniego terminu spełnienia tego świadczenia. Wymieniony artykuł sąd może stosować na wniosek strony albo z urzędu. Należy także uwzględnić unormowania pozakodeksowe, które – według zgodnego zapatrywania doktryny – dopuszczają możliwość wyjścia przez sąd ponad żądanie w ściśle określonych sprawach (np. art. 354, 357¹, 358¹ § 3, art. 629, 632 § 2, art. 700 k.c., art. 20, 57 i 58 k.r.o., art. 14 ust. 1 ustawy z 21.06.2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego, Dz.U. z 2020 r. poz. 611 ze zm.). Bliżej na ten temat: K. Weitz, *Związanie sądu granicami żądania w procesie cywilnym* [w:] *Aurea praxis aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. 1, red. J. Gudowski, K. Weitz, Warszawa 2011, a także T. Wiśniewski, *Kilka słów na temat prawa sędziowskiego w postaci moratorium sędziowskiego*, P.Pr.Cyw. 2016/3, s. 558–576 oraz powołana przez obu autorów literatura.

19. Nowelizacją z 4.07.2019 r. wprowadzono do omawianego artykułu wymaganie, aby w razie powoływania faktu wykazanego dowodem utrwalonym za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk oznaczyć część zapisu dotyczącą tego faktu (§ 1). Wymaganie to pozostaje w związku z możliwością sporządzania z przebiegu postępowania tzw. protokołu elektronicznego (art. 157 § 1 zdanie drugie). Należy podzielić pogląd, że nowe wymaganie formalne apelacji odnieść trzeba także do dowodów utrwalonych za pomocą urządzenia rejestrującego obraz, dźwięk albo obraz i dźwięk (art. 308). Zob. M. Kłos [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 2, red. A. Marciniak, s. 909; M. Michalska-Marciniak [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, t. 1, red. T. Zembrzusi, s. 833.
20. Pewne wątpliwości wywołują dwa kolejne zagadnienia, a mianowicie oznaczenie wartości przedmiotu zaskarżenia w odniesieniu do wyroku wstępnego oraz w sytuacji, gdy przedmiotem apelacji jest wyłącznie kwestia rozłożenia zasądzzonego świadczenia na raty.

Jeżeli chodzi o pierwszy problem, to Sąd Najwyższy jeszcze na gruncie przepisów o rewizji wyjaśnił, że wartość przedmiotu zaskarżenia wyroku wstępnego stanowi wartość przedmiotu sporu (postanowienie z 13.08.1970 r., II CZ 103/70, LEX nr 1155, oraz uchwała z 25.04.1974 r., III CZP 11/74, OSNC 1974/12, poz. 211; zob. też T. Ereciński, *Apelacja...*, s. 95 i n.). Jeżeli natomiast przedmiotem apelacji jest wyłącznie kwestia rozłożenia zasądzzonego roszczenia na raty, to wartość przedmiotu zaskarżenia stanowi wskazana przez skarżącego w apelacji kwota pieniężna (zob. uchwała SN z 28.01.1971 r., III CZP 95/70, OSNC 1971/6, poz. 96).

Art. 369. [Właściwość sądu; termin wniesienia apelacji]

§ 1. Apelację wnosi się do sądu, który wydał zaskarżony wyrok, w terminie dwutygodniowym od doręczenia stronie skarżącej wyroku z uzasadnieniem.

§ 1¹. W przypadku przedłużenia terminu do sporządzenia pisemnego uzasadnienia wyroku termin, o którym mowa w § 1, wynosi trzy tygodnie. O terminie tym sąd zawiadamia stronę doręczając jej wyrok z uzasadnieniem. Jeżeli w zawiadomieniu termin ten wskazano błędnie, a strona się do niego zastosowała, apelację uważa się za wniesioną w terminie.

§ 2. (uchylony)

§ 3. Termin, o którym mowa w § 1, uważa się za zachowany także wtedy, gdy przed jego upływem strona wniosła apelację do sądu drugiej instancji. W takim przypadku sąd ten zawiadamia sąd pierwszej instancji o wniesieniu apelacji i żąda przedstawienia akt sprawy.

1. Ustawodawca polski – w odróżnieniu od niektórych ustawodawców obcych – nie uzależnił dopuszczalności uruchomienia postępowania apelacyjnego od wcześniejszego zapowiedzenia wniesienia apelacji (por. W. Siedlecki [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. W. Berutowicz, t. 3, *Zaskarżanie orzeczeń sądowych*, red. W. Siedlecki, Ossolineum 1986, s. 49). Zapowiedzi takiej nie stanowi w żadnym razie żądanie sporządzenia uzasadnienia wyroku sądu pierwszej instancji i doręczenie tego wyroku przed wniesieniem apelacji. Waler tego żądania znacząco jednak wzrósł z dniem 7.11.2019 r., albowiem nowelizacją z 4.07.2019 r. uchylono przepis § 2 komentowanego artykułu, zgodnie z którym jeżeli strona nie zgłosiła wniosku o doręczenie wyroku z uzasadnieniem w terminie tygodniowym od dnia ogłoszenia sentencji, to termin do wniesienia apelacji biegł od dnia, w którym upłynął termin do zgłoszenia takiego wniosku. W poprzednim stanie prawnym zaskarżenie wyroku przez wniesienie apelacji – inaczej niż zaskarżenie wyroku przez strony w drodze skargi kasacyjnej – nie było więc bezwzględnie uzależnione od zgłoszenia takiego żądania (por. W. Siedlecki [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 3, red. W. Siedlecki, s. 49). Była to jedna z dwóch ścieżek zaskarżania apelacyjnego, gdyż strona mogła też wnieść apelację, wykorzystując mechanizm przewidziany w art. 369 § 1. *De lege lata* nie można już jednak mówić o dwutorowości w aspekcie biegu terminu do złożenia apelacji, natomiast wnioski o doręczenie wyroku z pisemnym uzasadnieniem musi bezwzględnie poprzedzać złożenie apelacji. Oznacza to, że na gruncie art. 369 postępowanie w razie wnoszenia apelacji jest zawsze dwuetapowe. Zagadnienie przedstawia się jednak odmiennie, jeżeli wchodzi w rachubę zastosowanie art. 343 w zw. z art. 342. Jeżeli bowiem wyrok zaoczny, zgodnie z art. 342, nie podlegał uzasadnieniu, termin do wniesienia przez powoda apelacji biegnie od dnia doręczenia tego wyroku. Należy zaznaczyć, że wyrok zaoczny, od którego powód wniósł apelację, nie domagając się wcześniej sporządzenia uzasadnienia wyroku, nie podlega uzasadnieniu z urzędu, skoro w myśl art. 342 uzasadnienie może być przez sąd sporządzone tylko w razie wydania wyroku zaocznego oddalającego powództwo w całości lub części, a powód zażądał sporządzenia i doręczenia uzasadnienia w terminie tygodnia od doręczenia mu tego wyroku (zob. W. Głodowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu*

grupowym. *Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, t. 1, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2020, s. 767 i n.; O.M. Piaskowska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz*, red. O.M. Piaskowska, LEX 2020, uwagi do art. 342 i 343). Trudno racjonalnie wyjaśnić, jakie przyczyny – poza oczywistym przeoczeniem – zadecydowały o tej dwoistości sposobu zaskarżania wyroku sądu pierwszej instancji, zwłaszcza że uchylony został przepis § 2 komentowanego artykułu, a u podstawy tego uchYLENIA leżał argument, że nie można dokonać prawidłowej kontroli instancyjnej zaskarżonego wyroku bez znajomości jego pisemnych motywów.

Poza tym należy pamiętać o podstawie sporządzania uzasadnienia wyroku uregulowanej w art. 191¹ § 4. Stosownie do tego przepisu w sprawach z powództwa oczywiście bezzasadnego uzasadnienie wyroku sporządza się na piśmie z urzędu i powinno ono zawierać jedynie wyjaśnienie, dlaczego powództwo zostało uznane za oczywiście bezzasadne. Wyrok z uzasadnieniem sąd z urzędu doręcza tylko powodowi z pouczeniem o sposobie i terminie wniesienia środka zaskarżenia.

Jeszcze inaczej omawiane zagadnienie kształtuje się na gruncie przepisów ustawy z 26.01.1984 r. – Prawo prasowe (Dz.U. z 2018 r. poz. 1914) dotyczących postępowania w sprawach o opublikowanie sprostowania. Zgodnie bowiem z art. 52 ust. 4 pr. pras. wydany wyrok wraz z uzasadnieniem sąd doręcza niezwłocznie, z urzędu, obu stronom. W tym wypadku zatem doręczenie wyroku sądu pierwszej instancji z uzasadnieniem nie wymaga poprzedzenia go wnioskiem strony.

Licząc bieg terminu do złożenia apelacji, należy uwzględnić to, że jeżeli strona ustanowiła pełnomocnika lub osobę upoważnioną do odbioru pism, reguły doręczania pism sądowych określa regulacja zawarta w art. 133 § 3.

2. Apelacja powinna zostać wniesiona w terminie ściśle określonym przepisami Kodeksu postępowania cywilnego. Jak już wskazano, zasadniczo apelację składa się w terminie 2-tygodniowym od doręczenia stronie skarżącej wyroku z uzasadnieniem (art. 369 § 1). Należy jednakże zwrócić uwagę na nowość legislacyjną polegającą na wprowadzeniu do omawianego artykułu przepisu § 1¹, stosownie do którego w przypadku przedłużenia terminu do sporządzenia pisemnego uzasadnienia wyroku termin, o którym mowa w § 1, wynosi 3 tygodnie. O terminie tym sąd zawiadamia stronę, doręczając jej wyrok z uzasadnieniem. Jeżeli w zawiadomieniu termin ten wskazano błędnie, a strona się do niego zastosowała, apelację uważa się za wniesioną w terminie.
3. Z chwilą upływu ustawowych terminów do złożenia apelacji nie jest dopuszczalne zmodyfikowanie apelacji przez rozszerzenie zakresu zaskarżenia, gdyż niezaskarżona część wyroku objęta jest już prawomocnością (art. 363 § 3). Dopuszczalne jest natomiast ograniczenie zakresu zaskarżenia.

Jeżeli chodzi o pozostałe wyznaczniki granic apelacji, to dopuszczalne jest powoływanie się na nowe fakty i dowody, jeżeli potrzeba powołania się na nie wynika później (zob. art. 381 oraz uwagi do tego artykułu). Można także dokonać zmiany zarzutów dotyczących naruszenia prawa materialnego. Nie ma też przeszkód, aby apelację rozszerzyć o powołanie się na nieważność postępowania (zob. uchwała SN (7) – zasada prawa z 31.01.2008 r., III CZP 49/07, OSNC 2008/6, poz. 55). Nie ma natomiast żadnych przeszkód, aby skarżący zrezygnował z pewnych zarzutów. Aczkolwiek, w odróżnieniu od przepisów o postępowaniu kasacyjnym (art. 398¹³ § 3), nie ma wyraźnej regulacji co do przytaczania nowego uzasadnienia zarzutów, przyjąć jednak należy, że zmiana taka do czasu zamknięcia rozprawy przez sąd drugiej instancji jest dopuszczalna.

4. Wskazane w art. 369 dwa terminy, a zatem również określony w przepisie § 1¹, są terminami ustawowymi. Czynności procesowe dokonane po ich upływie są bezskuteczne (art. 167). Ich upływ sąd uwzględnia z urzędu. Brak pouczenia albo błędne pouczenie strony o sposobie i terminach wniesienia apelacji nie zapobiega uchybieniu tym terminom. Sytuacja taka może natomiast stanowić podstawę do ubiegania się o przywrócenie uchybionego terminu. W zależności od okoliczności w grę wchodzić może przywrócenie terminu do wniesienia apelacji albo terminu do zażądania uzasadnienia wyroku. W wyniku nowelizacji z 4.07.2019 r. ustawodawca również odstąpił od zasady, że apelację wnosi się w terminie 2-tygodniowym, licząc od doręczenia stronie wyroku z uzasadnieniem. W razie bowiem przedłużenia terminu do sporządzenia pisemnego uzasadnienia wyroku, i tylko wówczas, termin do wniesienia apelacji z mocy samej ustawy ulega przedłużeniu do 3 tygodni, przy czym jeżeli w zawiadomieniu o przedłużeniu tego terminu wskazano go błędnie, a strona się do niego zastosowała, apelację uważa się za wniesioną w terminie. Zbyteczny jest więc wniosek o przywrócenie terminu do złożenia apelacji. Wniosek ten może natomiast wejść w rachubę, jeżeli strona uchybiła terminowi 3-tygodniowemu.
5. Apelację zasadniczo wnosi się do sądu, który wydał zaskarżony wyrok (art. 369 § 1). Datą jej wniesienia jest natomiast data, w której została ona złożona we właściwym sądzie (zob. np. postanowienie SN z 24.01.1997 r., II UZ 20/96, OSNAPiUS 1997/18, poz. 359). Po wejściu w życie komentowanego artykułu, co nastąpiło z dniem 1.07.1996 r., wniesienie apelacji bezpośrednio do sądu drugiej instancji należało traktować jako wniesienie jej do sądu niewłaściwego z wszelkimi tego konsekwencjami procesowymi. Nowelizacją z 2011 r. zmieniono ten stan rzeczy, gdyż do komentowanego artykułu dodano przepis § 3, według którego termin, o którym była mowa w § 1 i 2, uważało się za zachowany także wtedy, gdy przed jego upływem strona wniosła apelację do sądu drugiej instancji. W takim wypadku sąd ten niezwłocznie przesyłał apelację do sądu, który wydał zaskarżony wyrok. Ustawodawca uznał więc, że skierowanie apelacji do sądu właściwego do jej rozpoznania, nawet przez stronę reprezentowaną przez zawodowego pełnomocnika, nie powinno nigdy prowadzić – z tego tylko powodu – do odrzucenia apelacji. Takie rozwiązanie mimo niewątpliwego za-

istnienia uchybienia procesowego, nie jest bowiem odpowiednie z punktu widzenia odbioru społecznego. Po nadmienionej noweli w dalszym ciągu jednak sądem właściwym, do którego, co do zasady, powinna wpłynąć apelacja, był sąd pierwszej instancji, który wydał zaskarżony wyrok. Kolejna nowela procesowa, która weszła w życie z dniem 7.11.2019 r., ten porządek rzeczy zachowała, z tym jednak, że radykalnie zmodyfikowano reakcję sądu drugiej instancji, jeżeli apelacja wpłynęła do niego. Zmianie uległo bowiem zdanie drugie § 3 komentowanego artykułu. Uwzględniając nową rolę sądu drugiej instancji w zakresie tzw. postępowania wstępnego związanego ze złożeniem apelacji, w przepisie tym przewidziano, że jeżeli apelacja wpłynęła bezpośrednio do sądu drugiej instancji, to sąd ten zawiadamia sąd pierwszej instancji o wniesieniu apelacji i żąda przedstawienia mu akt sprawy. Zmieniona regulacja ma zastosowanie do spraw wszczętych i niezakończonych przed dniem wejścia w życie nowelizacji z 4.07.2019 r. (art. 9 ust. 2 tej noweli). Ustawodawca nie uchylił natomiast sankcjonowania czynności skarżących, którzy kierują swoje apelacje do innych sądów niewłaściwych funkcjonalnie. W takim wypadku sąd niewłaściwy ma także obowiązek przesłać apelację właściwemu sądowi pierwszej instancji, przy czym oddanie apelacji w polskiej placówce pocztowej operatora publicznego jest wówczas równoznaczne z wniesieniem jej do sądu (art. 165 § 2). Dlatego też o zachowaniu terminu zadecyduje we wskazanej sytuacji data nadania apelacji przez sąd niewłaściwy w urzędzie pocztowym (tak SN w postanowieniu z 14.11.1973 r., II CZ 183/73, OSPiKA 1974/5, poz. 97, a zwłaszcza w uchwale połączonych izb: Izby Cywilnej i Administracyjnej oraz Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z 28.11.1987 r., III CZP 33/87, OSNC 1988/6, poz. 73).

W razie nieskorzystania przez sąd niewłaściwy z drogi pocztowej rozstrzyga data faktycznego wpływu apelacji do właściwego sądu pierwszej instancji.

6. W razie skutecznego wniesienia apelacji przed upływem ustawowego terminu dopuszczalne jest rozszerzenie granic zaskarżenia do zakończenia biegu tego terminu.
7. Niemożliwość sporządzenia uzasadnienia wyroku (np. z powodu zgonu sędziego) nie jest przeszkodą do wniesienia apelacji, a następnie jej rozpoznania (uchwała SN z 9.02.2000 r., III CZP 38/99, OSNC 2000/7–8, poz. 126).
8. Termin do wniesienia apelacji jest ustawowym terminem procesowym, na którego bieg nie ma wpływu złożenie wniosku o sprostowanie, uzupełnienie lub wykładnię wyroku. Nie ma również takiego wpływu złożenie wniosku o ustanowienie adwokata z urzędu (zob. uwagi do art. 124).

Art. 370. (uchylony)

Przepis uchylony z dniem 7.11.2019 r. na mocy nowelizacji z 4.07.2019 r.

Art. 370¹. (utracił moc)

Artykuł 370¹ został uznany za niezgodny z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP wyrokiem TK z 20.05.2008 r., P 18/07, OTK-A 2008/4, poz. 61. Zgodnie z tym wyrokiem przepis utracił moc z dniem 5.06.2008 r.

Art. 371. [Przedstawienie akt sądowi drugiej instancji]

Sąd pierwszej instancji przedstawia niezwłocznie akta sprawy sądowi drugiej instancji.

1. Według poprzedniego stanu prawnego sąd pierwszej instancji, po doręczeniu apelacji stronie przeciwnej, akta sprawy przedstawiał sądowi drugiej instancji. Nowelizacją z 4.07.2019 r. komentowany artykuł zmieniono w ten sposób, że sąd pierwszej instancji ma przedstawiać niezwłocznie akta sprawy sądowi drugiej instancji. Wskazaną nowelą uchylono bowiem art. 370, na podstawie którego sąd pierwszej instancji przeprowadzał postępowanie sprawdzające w celu wyjaśnienia zagadnienia dopuszczalności apelacji. Zgodnie ze zmienionym art. 373 postępowanie to przeprowadza wyłącznie sąd drugiej instancji. Innymi słowy, nadanie biegu apelacji przez sąd pierwszej instancji ogranicza się obecnie do mechanicznego jej przedstawienia sądowi drugiej instancji.
2. Choć w obowiązującym stanie prawnym sąd pierwszej instancji nie dokonuje czynności z zakresu postępowania międzyinstancyjnego, to jednocześnie nie został zmieniony art. 391 § 2, który przewiduje, że jeżeli cofnięcie apelacji nastąpiło przed sądem pierwszej instancji, to postępowanie apelacyjne umarza sąd pierwszej instancji. W takim wypadku sąd ten nie musi, co oczywiste, przedstawiać apelacji – i to niezwłocznie – sądowi drugiej instancji. Wprawdzie cofnięcia apelacji są rzadkie, lecz można się z nimi spotkać (zob. też uwagi do art. 391).

Art. 372. (uchylony)**Art. 373.** [Odrzucenie apelacji przez sąd drugiej instancji]

§ 1. Sąd drugiej instancji odrzuca apelację spóźnioną, nieopłaconą lub z innych przyczyn niedopuszczalną, jak również apelację, której braków strona nie usunęła w wyznaczonym terminie.

§ 2. Czynności związane z nadaniem biegu apelacji może wykonywać referendarz sądowy.

1. Jak już podkreślono, w poprzednim stanie prawnym, zgodnie z uchylonym art. 370, sąd, który wydał zaskarżony wyrok, miał w związku z wniesieniem apelacji obowiązek podjęcia wielu czynności o charakterze sprawdzającym i przygotowawczym. Ogół

tych czynności składał się na tzw. postępowanie międzyinstancyjne, które obejmowało zarówno czynności bezpośrednio łączące się ze złożeniem apelacji, jak i czynności związane z tą czynnością jedynie pośrednio, np. rozpatrzenie wniosku o przywrócenie uchybionego terminu do wniesienia apelacji czy też wniosku o zwolnienie skarżącego od kosztów sądowych lub ustanowienie przez sąd adwokata lub radcy prawnego z urzędu. Podstawowym celem postępowania sprawdzającego było więc wyjaśnienie przez sąd pierwszej instancji szeroko pojmowanej kwestii dopuszczalności apelacji. Chodziło o skontrolowanie nie tylko, czy apelacja spełnia wymagania formalne i fiskalne oraz czy wniesiono ją w terminie, lecz także czy w konkretnej sytuacji procesowej jest ona dopuszczalna pod względem przedmiotowym, tzn. czy dany wyrok podlega zaskarżeniu apelacyjnemu, oraz pod względem podmiotowym, tzn. z punktu widzenia formalnej legitymacji skarżącego (por. W. Siedlecki [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. W. Berutowicz, t. 3, *Zaskarżanie orzeczeń sądowych*, red. W. Siedlecki, Ossolineum 1986, s. 243; T. Ereciński, *Apelacja...*, s. 98 i n., oraz T. Ereciński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, t. 3, red. T. Ereciński, 2016, s. 53 i n.). Dokonywana kontrola miała charakter jedynie formalny, gdyż zagadnienia natury merytorycznej przekraczały zakres postępowania sprawdzającego. Czynności sprawdzające kończyły się bądź wydaniem przez przewodniczącego zarządzenia o doręczeniu apelacji stronie przeciwnej, a następnie przedstawieniu akt sprawy sądowi drugiej instancji (art. 371 w poprzedniej wersji redakcyjnej), bądź odrzuceniem apelacji na posiedzeniu niejawnym.

2. Po przedstawieniu apelacji przez sąd pierwszej instancji także sąd drugiej instancji był zobowiązany do wstępnego sprawdzenia, czy przedłożona mu wraz z aktami sprawy apelacja nadaje się do merytorycznego rozpoznania. Obowiązek ten wynikał z ówczesnego art. 373. Nowelizacją z 4.07.2019 r. zmieniono radykalnie powyższy stan rzeczy i przyjęto założenie, że przeprowadzanie przez sąd pierwszej instancji postępowania sprawdzającego związanego z wniesieniem apelacji jest zbędne i powinno obciążać wyłącznie sąd drugiej instancji. Koncepcja ta została wprowadzona w życie przez uchylenie art. 370 i 372, zmianę art. 371 i 373 oraz wprowadzenie do kodeksu art. 373¹. Bez wątpienia ten nowy stan rzeczy jest odpowiedni, gdyż zmniejsza uciążliwość postępowania wstępnego (sprawdzającego), skoro w miejsce dwóch prowadzi się tylko jedno takie postępowanie, co sprzyja też sprawności całego postępowania apelacyjnego. Należy także zwrócić uwagę, że wraz z opisaną zmianą stanu prawnego dokonano modyfikacji zasad zaskarżania postanowień wydawanych w związku z postępowaniem kontrolnym. Zgodnie z art. 394² § 1 na postanowienie sądu drugiej instancji o odrzuceniu apelacji przysługuje zażalenie do innego składu tego sądu. Postanowienie innego składu sądu drugiej instancji oddalające to zażalenie nie podlega zaskarżeniu do Sądu Najwyższego (zob. art. 394¹).
3. Sąd drugiej instancji w ramach kontroli wstępnej ocenia apelację z punktu widzenia wymagań ustawowych odnoszących się do terminu jej wniesienia, dopuszczalności

oraz zachowania wymagań formalnych. Kontroli wstępnej podlega także kwestia opłacenia apelacji. Przez braki, o których mowa w komentowanym artykule, należy rozumieć braki formalne, a ocenia się je przede wszystkim w kontekście przepisu art. 368 w zw. z art. 130 § 1 i art. 391.

Terminu wyznaczonego do uzupełnienia apelacji (usunięcia jej braków formalnych) nie można utożsamiać z ustawowym terminem tygodniowym, o którym mowa w art. 130 § 1, gdyż ma on charakter terminu sądowego (art. 164). Jego określenie powinno uwzględniać rodzaj braku oraz czas niezbędny do jego usunięcia. Stosując jednak odpowiednio art. 130 § 1, przyjąć należałoby, że usunięcie wskazanych braków powinno zasadniczo następować w terminie tygodniowym od wezwania. Jeżeli natomiast apelację wniosła osoba zamieszkała lub mająca siedzibę za granicą, która nie ma w kraju przedstawiciela, należałoby przy wyznaczaniu terminu kierować się rozwiązaniem przewidzianym w art. 130 § 1¹. W obu wypadkach pamiętać trzeba, że termin, o którym mowa w art. 373, jest terminem sądowym i ma do niego zastosowanie art. 166.

4. Przepis art. 373 § 1 nie określa wprost i jednoznacznie organu sądowego, w którego kompetencji należą omawiane czynności sprawdzające, w szczególności zaś czy należą one do sądu jako takiego, czy też do przewodniczącego. Ustawodawca ograniczył się w nim jedynie do stwierdzenia, że sąd drugiej instancji odrzuca apelację w określonych sytuacjach, w szczególności apelację, której braków strona nie usunęła w wyznaczonym terminie. Odwołać się zatem należy do rozwiązania, które wynika z art. 130, albowiem stanowi ono dopełnienie art. 373 ze względu na generalne odeślanie – w razie braku szczególnej regulacji dotyczącej postępowania przed sądem drugiej instancji – do przepisów o postępowaniu przed sądem pierwszej instancji (art. 391 § 1). Należy zatem przyjąć (i taka jest praktyka), że tylko samo odrzucenie apelacji należy do sądu, natomiast nadawanie jej dalszego biegu oraz wydawanie zarządzeń o wezwaniu skarżącego do usunięcia braków formalnych lub opłacenia apelacji należy do przewodniczącego. Nie ma znaczenia, czy rolę tę odgrywać będzie przewodniczący wydziału, czy też sędzia referent (przewodniczący składu orzekającego). Nie jest to bowiem problematyka natury kodeksowej, lecz regulaminowej (zob. § 84 ust. 1 pkt 1 i ust. 2 reg. sąd.). Por. J. Gibiec [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz innych ustaw*, red. J. Gołaczyński, D. Szostak, Warszawa 2019, s. 279. Wezwania w omawianym przedmiocie może dokonać także nie przewodniczący, lecz sąd drugiej instancji, jeżeli potrzeba takiego wezwania ujawni się dopiero na posiedzeniu niejawnym lub na rozprawie w związku z rozpoznawaniem apelacji. Innowacją jest też stworzenie możliwości powierzenia referendarzowi sądowemu czynności związanych z nadaniem biegu apelacji (§ 2). O odrzuceniu apelacji – z powodu spóźnienia, nieopłacenia lub niedopuszczalności z innych przyczyn, jak również apelacji,

której braków strona nie usunęła w wyznaczonym terminie – orzeka jednak zawsze sąd drugiej instancji.

5. Nowelizując komentowany artykuł, ustawodawca pominął, jako niepotrzebne, stwierdzenie, że sąd drugiej instancji może odrzucić apelację na posiedzeniu niejawnym, gdyż kwestia ta została przesądzona w art. 367 § 3. Sąd w tym zakresie orzeka w składzie jednego sędziego (także art. 367 § 3). W omawianym wypadku chodzi o postanowienie kończące postępowanie w sprawie, stąd też sąd drugiej instancji uzasadnia je z urzędu (art. 387 § 1 *in principio*). Do doręczenia tego postanowienia zastosowanie ma art. 387 § 3. Jeżeli zatem postanowienie o odrzuceniu apelacji zostało wydane na posiedzeniu niejawnym, to podlega ono wraz z uzasadnieniem doręczeniu stronom z urzędu w terminie tygodnia od dnia sporządzenia uzasadnienia.
6. Przed wejściem w życie nowelizacji z 4.07.2019 r. wniosek skarżącego o przywrócenie terminu do wniesienia apelacji podlegał rozpoznaniu przez sąd, który wydał zaskarżony wyrok. Jednocześnie powszechnie przyjmowano, że w ramach dokonywanych przez sąd drugiej instancji czynności sprawdzających dopuszczalna jest ocena prawidłowości i zasadności przywrócenia w niższej instancji terminu do wniesienia apelacji, a także do jej opłacenia (zob. uchwała SN (7) – zasada prawna z 30.01.1968 r., III CZP 77/67, OSNC 1968/12, poz. 202). W razie pochwopnego przywrócenia terminu sąd drugiej instancji apelację odrzucał. Nie musiał przy tym formalnie uchylać zakwestionowanego postanowienia o przywróceniu terminu, albowiem uznawano, że orzeczenie o odrzuceniu apelacji „konsumuje” to postanowienie (H. Pietrkowski, *Zarys metodyki pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2007 s. 460). *De lege lata* należy zająć stanowisko, że skoro rolę sądu pierwszej instancji w odniesieniu do apelacji ograniczono wyłącznie do przedstawienia jej sądowi drugiej instancji, to sądem funkcjonalnie właściwym do rozpoznania wniosku o przywrócenie terminu do złożenia apelacji jest sąd drugiej instancji. Przemawia za tym wykładnia celowościowa art. 169 § 1 w zw. z art. 373 § 1.
7. W razie złożenia przez skarżącego bezzasadnego lub niedopuszczalnego wniosku o przywrócenie terminu do wniesienia apelacji sąd drugiej instancji, oddalając lub odrzucając ten wniosek, wydaje też drugie postanowienie, którym powinien orzec o odrzuceniu apelacji. Postanowienie to, bez względu na to, czy w sprawie dopuszczalna jest skarga kasacyjna, podlega zaskarżeniu w drodze zażalenia do innego składu sądu drugiej instancji, co wynika *expressis verbis* z art. 394² § 1. Nie jest natomiast zaskarżalne na tej drodze samo postanowienie o oddaleniu wniosku o przywróceniu terminu do złożenia apelacji. Skoro jednak należy ono do kategorii postanowień, o których mowa w art. 380, to na wniosek strony może być ono zwalczane w zażaleniu na postanowienie o odrzuceniu apelacji, jeżeli miało wpływ na rozstrzygnięcie zawarte w tym postanowieniu (tak w uchwale SN (7) z 31.05.2000 r., III ZP 1/00,

OSNC 2001/1, poz. 1, z glosą aprobowującą W. Broniewicza, PS 2001/5, s. 122 i n., oraz krytyczną J. Smólskiego).

8. Wstępną kontrolę apelacji przeprowadza się też z punktu widzenia należytego jej opłacenia. Należy podzielić zapatrywanie, że wobec uchylenia art. 130² § 3 *de lege lata* nie ma przepisu pozwalającego na odrzucenie apelacji *a limine* wniesionej przez adwokata, radcę prawnego lub rzecznika patentowego, a która nie została w ogóle opłacona lub została opłacona w nienależytej wysokości, tj. bez uprzedniego wezwania do uiszczenia należnej opłaty stałej lub stosunkowej obliczonej od wskazanej w apelacji wartości przedmiotu zaskarżenia. Oznacza to konieczność wdrożenia postępowania naprawczego określonego w art. 130 § 1 (zob. J. Bodio [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, red. A. Jakubecki, s. 247 i przytoczone tam orzecznictwo).
9. Zgodnie z uchwałą SN z 28.10.2004 r., III CZP 56/04, OSNC 2005/10, poz. 170, jeżeli po wadliwie stwierdzonej prawomocności wyroku rozwodowego jeden z małżonków zawarł nowy związek małżeński, a obie strony nowego związku o tej wadliwości nie wiedziały, apelacja od wyroku w części orzekającej rozwód staje się niedopuszczalna.
10. Na uwagę zasługuje też uchwała SN z 27.02.2008 r., III CZP 135/07, OSNC 2009/2, poz. 25, w której stwierdzono, że wniosek strony – wezwanej do usunięcia braku apelacji przez złożenie jej odpisu (art. 368 § 1 i art. 128) – o sporządzenie tego odpisu przez sąd i dołączenie go do akt sprawy nie stanowi skutecznej czynności uzupełniającej, o której mowa w art. 370. Wobec uchylenia tego artykułu obecnie chodzi o art. 373).

Art. 373¹. [Doręczenie odpisów apelacji pozostałym stronom; termin wniesienia odpowiedzi na apelację]

Przewodniczący zarządza doręczenie odpisów apelacji pozostałym stronom, poczynając je o treści art. 374. Pozostałe strony mogą wnieść odpowiedź na apelację w terminie dwóch tygodni od dnia doręczenia odpisu apelacji.

1. Jeżeli okaże się, że apelacja nie podlega odrzuceniu, należy nadać jej dalszy bieg procesowy. W poprzednim stanie prawnym chodziło w szczególności o doręczenie apelacji stronie przeciwnej (dawny art. 371). Nowelizacją z 4.07.2019 r. zmieniono obowiązującą w tym zakresie formułę, gdyż według komentowanego artykułu odpisy apelacji mają zostać doręczone pozostałym stronom, a więc nie tylko stronie przeciwnej. Należy przyjąć, że apelacja (*verba legis*: odpisy apelacji) powinna zostać doręczona także tym współuczestnikom, na rzecz których sąd drugiej instancji może z urzędu rozpoznać sprawę, chociaż nie zaskarżyli oni wyroku. Stanowi o tym art. 378 § 2, według którego w granicach zaskarżenia sąd drugiej instancji może z urzędu rozpoznać sprawę także na rzecz współuczestników, którzy wyroku nie zaskarżyli, gdy będące przedmiotem

zaskarżenia prawa lub obowiązki są dla nich wspólne. Współuczestników tych należy zawiadomić o rozprawie; mogą oni składać pisma przygotowawcze. Innymi słowy, w takiej sytuacji apelację doręcza się również współuczestnikom występującym po stronie apelującego (M. Kłos [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 2, Komentarz. Art. 205¹–424¹², red. A. Marciniak, Warszawa 2019, s. 928; M. Michalska-Marciniak [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, t. 1, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2020, s. 842; J. Gibiec [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz innych ustaw*, red. J. Gołaczyński, D. Szostak, Warszawa 2019, s. 281; A. Partyk [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, red. O.M. Piaskowska, LEX 2020, art. 373¹, nt 5). Doręczenia apelacji dokonuje się na zarządzenie przewodniczącego, ewentualnie referendarza sądowego (art. 373 § 2). Zaktualizowanie się w danej sprawie potrzeby doręczenia apelacji także współuczestnikom oznacza, że skarżący w celu spełnienia wymagań formalnych apelacji (art. 368 § 1 *in principio* w zw. z art. 128 § 1) powinien dołączyć do niej odpowiednią liczbę jej odpisów. Mówiąc o kręgu współuczestników w postępowaniu apelacyjnym, trzeba też pamiętać, że w razie współuczestnictwa jednolitego wniesienie apelacji przez jednego współuczestnika ma ten skutek, że wszystkich pozostałych (niedziałających) współuczestników traktuje się, jakby sami złożyli apelację (art. 73 § 2 zdanie pierwsze).

2. Z doręczeniem odpisu apelacji należy połączyć pouczenie o treści art. 374. W odpowiedzi na apelację można bowiem złożyć – wiążący sąd drugiej instancji – wniosek o przeprowadzenie rozprawy. Wprawdzie nie wynika to wprost z komentowanego artykułu, niemniej jednak wykładnia funkcjonalna przemawia za przyjęciem poglądu, że nadmienione pouczenie powinno obejmować także wskazanie terminu do wniesienia odpowiedzi na apelację. W komentowanym artykule nie ma zastrzeżenia, że pouczenia tego udziela się wyłącznie stronom występującym w sprawie bez adwokata, radcy prawnego, rzecznika patentowego lub radcy Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej (por. art. 5). Pouczenia należy zatem dokonać nawet w wypadku, gdy strona korzysta z pomocy profesjonalnego pełnomocnika (tak samo M. Michalska-Marciniak [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, t. 1, red. T. Zembrzusi, s. 843).
3. Przed uchyleniem art. 370 odpis apelacji doręczało się też interwenientowi ubocznemu występującemu po stronie przeciwnej. Ze względu na zmodyfikowaną formułę dotyczącą doręczenia odpisów apelacji należałoby obecnie przyjmować, że odpisy te doręcza się również interwenientom ubocznym, którzy przystąpili do współuczestników, o których mowa w art. 378 § 2.

Podkreślić jednak trzeba, że w razie współuczestnictwa jednolitego wniesienie apelacji przez jednego (niektórych) współuczestnika ma ten skutek, że wszystkich pozostałych

(niedziałających) współuczestników traktuje się, jakby sami złożyli apelację (art. 73 § 2 zdanie pierwsze).

4. Strona przeciwna oraz pozostałe strony, którym doręczono odpisy apelacji, mają możliwość ustosunkowania się do niej, albowiem zgodnie z komentowanym przepisem mogą one – nie ma tu mowy o obowiązku – w ciągu 2 tygodni od dnia doręczenia apelacji wnieść na nią odpowiedź. Odpowiedź na apelację podlega doręczeniu nie tylko stronie skarżącej, lecz także pozostałym stronom (art. 128 w zw. z art. 391 § 1). Doręczenia dokonuje się na podstawie zarządzenia przewodniczącego. Wydanie zarządzenia przez referendarza sądowego nie jest dopuszczalne, bo jego uprawnienia odnoszą się jedynie do czynności związanych z nadawaniem biegu apelacji (373 § 2).
5. Z istoty instytucji odpowiedzi na apelację wynika, że jej treść powinna zawierać polemikę ze stanowiskiem skarżącego zmierzającą do podważenia zarzutów i wniosków apelacyjnych. Stwierdzenie to nie jest jednak miarodajne w odniesieniu do odpowiedzi na apelację składanej przez współuczestnika występującego po tej samej stronie procesu co skarżący. Nie sposób przecież oczekiwać, aby podważał on stanowisko skarżącego. Należy przypuszczać, że w ewentualnej odpowiedzi na apelację wesprze on skarżącego.
6. W poprzednim stanie prawnym kwestią sporną pozostawał charakter 2-tygodniowego terminu, o którym była mowa w ówczesnym art. 372. Nie wnikając bliżej w istotę tego historycznego już sporu, należy podkreślić, że o zmianie dotychczasowego stanu rzeczy przesądza m.in. konieczność łączenia komentowanego artykułu z art. 374, który przewiduje, iż strona w odpowiedzi na apelację może przeciwstawić się rozpoznaniu sprawy na posiedzeniu niejawnym przez złożenie wniosku o przeprowadzenie rozprawy. Objęcie tego wniosku prekluzyjnością sprawia, że nie można już podawać w wątpliwość kwalifikacji omawianego terminu. Jest to z pewnością termin ustawowy, a niezawinione uchybienie mu stwarza stronie podstawę do domagania się jego przywrócenia. Odpowiedź na apelację złożoną po terminie należy ocenić z punktu widzenia art. 167. Jest to więc czynność procesowa co do zasady bezskuteczna. Wobec braku wyraźnego unormowania sankcji na wypadek złożenia odpowiedzi na apelację po terminie powstaje pytanie, jak należy postąpić w takiej sytuacji. Przed znowelizowaniem komentowanego artykułu uprawnione było stanowisko, że złożenie odpowiedzi na apelację należy traktować jako ciężar procesowy, i to mimo że chodziło tu o swoisty termin instrukcyjny dla czynności stron (tak A. Torbus [w:] *System prawa pracy*, t. 6, *Procesowe prawo pracy*, red. K.W. Baran, Warszawa 2016, s. 754, w związku z postanowieniem SN z 27.03.2013 r., V CZ 97/12, LEX nr 1341744; zob. też T. Wiśniewski, *System zaskarżania orzeczeń* [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. T. Ereciński, t. 3, cz. 1, *Środki zaskarżenia*, red. J. Gudowski, Warszawa 2013, s. 237 i n. i powołana tam literatura, a także M. Manowska, *Apelacja w postępowaniu cywilnym. Komentarz. Orzecznictwo*, Warszawa 2013, s. 166 i n.). Z dru-

giej strony z powodzeniem można było bronić też stanowiska, że spóźnioną odpowiedź na apelację trzeba uznać za zwykłą, przy czym dozwolone pismo przygotowawcze, z konsekwencją, że zawarty w niej wniosek o przyznanie kosztów postępowania apelacyjnego jest skuteczny (por. uchwała SN z 16.02.2012 r., III CZP 1/12, OSNC 2012/10, poz. 114, oraz postanowienie SN z 27.03.2013 r., V CZ 97/12, LEX nr 1341744). Konkludując, wobec nieuregulowania w sposób wyraźny rozważanej kwestii, należy także obecnie przyjąć, że nie ma podstaw ani do zarządzenia przez przewodniczącego zwrotu spóźnionej odpowiedzi na apelację, ani do jej odrzucenia przez sąd. Choć sama czynność strony jest bezskuteczna (art. 167) i tym samym bez znaczenia jest zawarty w niej ewentualny wniosek o wyznaczenie w sprawie rozprawy, to nie jest to bezskuteczność globalna. Skuteczność procesową mają bowiem chociażby, jak podkreślono, zamieszczony w niej wniosek o zasądzenie kosztów postępowania apelacyjnego oraz inne wnioski niezwiązane bezpośrednio z istotą odpowiedzi na apelację. Wniosek co do kosztów będzie skuteczny, gdyż przepis art. 109 § 1 dopuszcza złożenie tego rodzaju wniosku aż do zamknięcia rozprawy (zob. uchwała SN z 16.02.2012 r., III CZP 1/12, OSNC 2012/10, poz. 114, i postanowienie SN z 27.03.2013 r., V CZ 97/12, LEX nr 1341744; tak samo M. Michalska-Marciniak [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, t. 1, red. T. Zembruski s. 844, i A. Partyk [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, red. O.M. Piaskowska, LEX 2020, art. 373¹, nt 13). Wobec takiego stanu rzeczy należy uznać, że jeżeli spóźniona odpowiedź na apelację zawiera skuteczne wnioski procesowe, to podlega doręczeniu pozostałym stronom.

7. W postępowaniu apelacyjnym dopuszczalne jest również złożenie załącznika do protokołu posiedzenia sądu apelacyjnego (art. 161 i 391 § 1).
8. W odpowiedzi na apelację można powoływać się na nowe fakty i dowody. Jednak wbrew pozorom sytuacja strony przeciwnej nie układa się symetrycznie do sytuacji skarżącego i nie można odpowiednio do wymagania przewidzianego w art. 368 § 1 pkt 4 przyjmować, że powinna ona w razie potrzeby i możliwości powoływać się na nowości już w odpowiedzi na apelację. Odniesienie takie należy wykluczyć, gdyż strona przeciwna, nawet reprezentowana przez profesjonalnego pełnomocnika, nie ma *de lege lata* obowiązku składania odpowiedzi na apelację. Oznacza to, że omawiane uprawnienie strona przeciwna może realizować według swego swobodnego uznania zarówno w odpowiedzi na apelację, jak i w trakcie właściwego postępowania apelacyjnego. Wniosek dotyczący tzw. nowości podlega ocenie sądu drugiej instancji w aspekcie art. 381, według którego sąd ten może pominąć nowe fakty i dowody, jeżeli strona mogła je powołać w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji, chyba że potrzeba powołania się na nie wynikła później. Idąc wzorem art. 368 § 1², należy przyjąć, że strona powołująca się na nowości powinna uprawdopodobnić, iż nie mogła ich powołać w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji albo że potrzeba powołania się na nie wynikła później.

9. Pomimo nadania biegu procesowego apelacji oraz odpowiedzi na nią sąd drugiej instancji jest władny odrzucić apelację, jeśli stwierdzi, że istniały ku temu formalne podstawy. Przedwczesne doręczenie odpisu apelacji pozostałym stronom nie stoi też na przeszkodzie uruchomieniu postępowania naprawczego i wezwaniu skarżącego do usunięcia braków formalnych apelacji pod rygorem jej odrzucenia (zob. postanowienie SN z 27.06.2013 r., III CZ 32/13, LEX nr 1375422; por. A. Partyk [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, red. O.M. Piaskowska, LEX 2020, art. 373¹, nt 8).
10. Obowiązujący Kodeks postępowania cywilnego, w przeciwieństwie do Kodeksu postępowania cywilnego z 1930 r., nie zna instytucji apelacji wzajemnej. Jej istotną cechą była akcesoryjność. Stwarzała ona stronie, która z różnych względów zaniechała zaskarżenia wyroku sądu pierwszej instancji w drodze apelacji zasadniczej, lepsze możliwości obrony swoich interesów, niż gdyby ograniczyła się jedynie do odpowiedzi na apelację lub ustnego zgłoszenia na rozprawie wniosków, twierdzeń i zarzutów. Korzyść polegała m.in. na umożliwieniu w jej wyniku rozpoznania w pewnych wypadkach całości sprawy oraz na zniweczeniu zakazu *reformationis in peius*, co mogło nie raz sprzyjać sprawiedliwemu rozstrzygnięciu sprawy. Apelacja wzajemna zwiększała kontradiktoryjność procesu, a tym samym pomagała w należytej realizacji postulatu równorzędnego traktowania stron. Ewentualne reaktywowanie apelacji wzajemnej mogłoby więc przynieść dla procesu cywilnego niezaprzeczalne korzyści.

Art. 374. [Rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym]

Sąd drugiej instancji może rozpoznać sprawę na posiedzeniu niejawnym, jeżeli przeprowadzenie rozprawy nie jest konieczne. Rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym jest niedopuszczalne, jeżeli strona w apelacji lub odpowiedzi na apelację złożyła wniosek o przeprowadzenie rozprawy, chyba że cofnięto pozew lub apelację albo zachodzi nieważność postępowania.

Art. 375. [Wyznaczenie rozprawy]

Poza przypadkami określonymi w art. 391¹, art. 373 i art. 374 przewodniczący wyznacza rozprawę.

1. W razie pozytywnego rezultatu postępowania sprawdzającego co do tego, że nie ma ewentualnych przeszkód do merytorycznego rozpoznania apelacji, przewodniczący w sądzie drugiej instancji kieruje sprawę na posiedzenie niejawne bądź na rozprawę. W procesie cywilnym stwierdzenie przewodniczącego, że apelacja nadaje się do merytorycznego rozpoznania, nie wymaga formalnej wypowiedzi. Jego stanowisko w tym zakresie zawarte jest *implicite* w zarządzeniu wyznaczającym termin posiedzenia niejawnego lub rozprawy.

2. Z porównania przepisów art. 374 i 375, po ich zmianie z dniem 7.11.2019 r., wynika, że obecnie – odmiennie niż poprzednio – zasadą jest rozpoznawanie sprawy na posiedzeniu niejawnym, wyjątkiem natomiast – aczkolwiek bardzo szerokim – rozprawa (por. M. Michalska-Marciniak [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, t. 1, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2020, s. 845 i n.). Zgodnie z art. 149 § 1 posiedzenia sądowe wyznacza przewodniczący z urzędu, ilekroć wymaga tego stan sprawy. Do przewodniczącego należy decyzja zarówno co do potrzeby oraz charakteru, a także terminu posiedzenia. Ramy tej decyzji wyznaczają art. 374 i 375.

Zawarte w art. 374 słowo „może” wskazuje, że wyznaczenie posiedzenia niejawnego nawet w wypadkach objętych дозвоleniem nie jest obligatoryjne i zależy od uznania przewodniczącego. Decydują okoliczności konkretnej sprawy. Oceną przewodniczącego, że przeprowadzenie rozprawy nie jest konieczne, sąd drugiej instancji nie jest jednak związany. Oznacza to, że sąd ten może zmienić zarządzenie przewodniczącego i postanowić o odbyciu rozprawy (tak też M. Kłos [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 2, *Komentarz. Art. 205¹–424¹²*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019, s. 932). Jeżeli celem zaplanowanego posiedzenia niejawnego było wydanie wyroku, to postanowienie o skierowaniu sprawy na rozprawę powinno zostać wydane przez cały skład orzekający, a zatem przez skład trzech sędziów (art. 367 § 3 *in fine*). Odmiennie w tym względzie M. Kłos [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 2, red. A. Marciniak, s. 932.

W art. 374 określono, kiedy rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym jest niedopuszczalne. Tym samym pośrednio wskazano, kiedy rozprawa jest obligatoryjna. Dopuszczalność posiedzenia niejawnego niweczy – co do zasady – zawarty w apelacji lub odpowiedzi na apelację wniosek strony o przeprowadzenie rozprawy. Jeżeli nie wchodzi w rachubę zastrzeżenie („chyba że cofnięto pozew lub apelację albo zachodzi nieważność postępowania”), wniosek ten jest dla sądu wiążący. Jego nieuwzględnienie stanowi co najmniej uchybienie procesowe, które mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy, a w pewnych okolicznościach sprawy pociągać za sobą nieważność postępowania ze względu na pozbawienie strony możliwości obrony swoich praw. Nie ma przeszkód, aby strona wniosek o przeprowadzenie rozprawy złożyła w piśmie procesowym, niebędącym ani apelacją, ani odpowiedzią na apelację (odmiennie M. Michalska-Marciniak [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, t. 1, red. T. Zembrzusi, s. 847). Taki wniosek nie ma jednak dla sądu wiążącego znaczenia. Stanowić może natomiast dla sądu inspirację do rozważenia z urzędu potrzeby wyznaczenia rozprawy (por. A. Partyk [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, red. O.M. Piaskowska, LEX 2020, art. 374, nt 4). Wniosek o przeprowadzenie rozprawy może zostać przez stronę cofnięty aż do chwili wywołania sprawy (art. 210 § 1 *in principio*; tak samo M. Michalska-Marciniak [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, t. 1, red. T. Zembrzusi, s. 847). Dodajmy,

że rozpoznanie sprawy wbrew przepisom na posiedzeniu niejawnym zamiast na rozprawie oznacza pozbawienie strony możliwości obrony swoich praw, co z kolei skutkuje nieważnością postępowania (T. Ereciński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, t. 3, red. T. Ereciński, 2016, s. 81; szerzej na temat wyrokowania na posiedzeniu niejawnym zob. A. Kościółek, *Rozpoznawanie spraw cywilnych na posiedzeniu niejawnym* [w:] *Ius est a iustitia appellatum. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, red. nauk. M. Tomalak, komitet red. T. Ereciński, J. Gudowski, M. Pazdan, Warszawa 2017, s. 232 i n.; A. Mendrek, *Wyrokowanie na posiedzeniu niejawnym – zagadnienia wybrane* [w:] *Ius est a iustitia appellatum. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, red. nauk. M. Tomalak, komitet red. T. Ereciński, J. Gudowski, M. Pazdan, Warszawa 2017, s. 364 i n.).

3. Unormowanie dotyczące przytoczonego wyżej zastrzeżenia nie jest precyzyjne. W razie cofnięcia pozwu lub apelacji (a także w razie kumulacji obu tych czynności) nie rozpoznaje się bowiem sprawy jako takiej, lecz rozpoznaje się tylko wniosek o charakterze procesowym. Należy przy tym podkreślić, że zgodnie z art. 391 § 2 cofnięcie apelacji wiąże sąd drugiej instancji, stąd też postępowanie apelacyjne podlega bezwzględnemu umorzeniu (co do oceny skuteczności cofnięcia pozwu zob. uwagi do art. 203). Nie budzi natomiast żadnych wątpliwości stylizacja zastrzeżenia w zakresie dotyczącym nieważności postępowania przed sądem pierwszej instancji (zob. art. 379 i 1099, 1113). Rodzi się jednak pytanie, czy możliwość rozpoznania apelacji na posiedzeniu niejawnym należy łączyć jedynie z sytuacją, w której skarżący wprost zarzuca nieważność postępowania, czy też istnienie tego rodzaju zarzutu nie ma znaczenia. Opo-
wiedzieć się należy za drugim członem tej alternatywy. Jest tak przede wszystkim dlatego, że omawiany artykuł jest inaczej zredagowany niż np. art. 395 § 2, w którym zawarto formułę „jeżeli zażalenie zarzuca nieważność postępowania” (por. W. Siedlecki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, s. 608, oraz T. Ereciński, *Apelacja...*, s. 110, oraz T. Ereciński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, t. 3, red. T. Ereciński, 2016, s. 63). Przewodniczący może zatem skierować apelację na posiedzenie niejawne zarówno wtedy, gdy sam stwierdzi prawdopodobieństwo nieważności postępowania, jak i wtedy, gdy apelację oparto na dostatecznie wykazanym zarzucie nieważności postępowania. Jest oczywiste, że na posiedzeniu niejawnym nieważność postępowania powinna być potwierdzona. W przeciwnym wypadku, przy jednoczesnym wniosku strony o przeprowadzenie rozprawy, sąd zmuszony będzie zaniechać rozpoznania sprawy na posiedzeniu niejawnym.
4. W dotychczasowym stanie prawnym przyjmowano na ogół, że kognicja sądu drugiej instancji działającego na posiedzeniu niejawnym, bez względu na liczbę i charakter pozostałych zarzutów zawartych w apelacji, jest ograniczona tylko do zagadnienia nieważności postępowania (tak samo T. Ereciński, *Apelacja...*, s. 110; K. Piasecki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, red. K. Piasecki, s. 1370 i n.; A. Góra-Błaszczkowska, *Apelacja...*,

s. 62; T. Wiśniewski, *Apelacja...*, s. 42). Przyjęcie ścieśniającej wykładni art. 374 uzasadniano jego wyjątkowym charakterem. W tym wypadku bowiem, skoro rozważało się wyłącznie zagadnienie nieważności postępowania, chodziło o ocenę kwestii *stricte* prawnej i wyciągnięcie odpowiednich konsekwencji procesowych, stąd też przeprowadzenie rozprawy uznawano za zbyteczne. Po zmianie art. 374 rozpoznanie sprawy (apelacji) na posiedzeniu niejawnym może nastąpić nie tylko w wypadku nieważności postępowania, lecz także w wielu innych sytuacjach, w których przeprowadzenie rozprawy nie jest konieczne. Nadmienione ograniczenie co do kognicji sądu apelacyjnego na posiedzeniu niejawnym uległo więc dezaktualizacji. Ostatecznie trzeba przyjąć, że obecnie kognicja sądu drugiej instancji na posiedzeniu niejawnym jest taka sama jak na rozprawie (tak też M. Michalska-Marciniak [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, t. 1, red. T. Zembruski, s. 847).

5. Należy podkreślić, że sąd drugiej instancji może stwierdzić nieważność postępowania tylko w granicach zaskarżenia (art. 378 § 1). Jeżeli rozpoznanie sprawy odbywa się na posiedzeniu niejawnym, sąd orzeka w składzie trzech sędziów zawodowych. Kodeks w związku z rozpoznawaniem apelacji nie różnicuje bowiem kwestii składu drugiej instancji w zależności od charakteru posiedzenia sądowego, jeżeli postępowanie apelacyjne kończy się wydaniem wyroku, nie zaś postanowieniem, które jest zastrzeżone dla zagadnień procesowych (art. 367 § 3). Por. T. Ereciński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, t. 3, red. T. Ereciński, 2016, s. 63.
6. Pod rządem znowelizowanych art. 374 i 375 rozpoznanie sprawy na rozprawie jest w zasadzie fakultatywne, gdyż przewodniczący – pomijając ewentualny wiążący w tym przedmiocie wniosek strony – wyznacza rozprawę tylko w razie jej konieczności. Od względów celowości zależy, czy wyznaczenie rozprawy jest konieczne. Ich ocena wymaga uwzględnienia realiów procesowych danej sprawy. Przeprowadzenie rozprawy z reguły będzie celowe, jeżeli sąd zamierza na podstawie art. 381 wprowadzić do materiału procesowego sprawy nowe fakty i dowody. Rozprawa będzie wręcz konieczna, jeżeli ma nastąpić przesłuchanie świadka (świadców) lub stron (zob. art. 271 oraz 299 i n.) albo biegly ma ustnie wyjaśnić opinię złożoną na piśmie (art. 286). Por. M. Kłos [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 2, red. A. Marciniak, s. 931. Za wyznaczeniem rozprawy może też przemawiać zawartość sprawy. Rozprawa w takiej sprawie może sprzyjać jej prawidłowemu rozstrzygnięciu. Jako kolejną okoliczność uzasadniającą wyznaczenie rozprawy należałoby wskazać zastosowanie w postępowaniu apelacyjnym art. 378 § 2 (zob. uwaga 12 do art. 378).
7. Na temat dopuszczalności rozpoznania na posiedzeniu niejawnym apelacji od wyroku wydanego na podstawie art. 191¹ zob. uwagi do art. 391¹.
8. W postępowaniu apelacyjnym przepisy Kodeksu postępowania cywilnego odnoszące się do doręczeń, posiedzeń i rozprawy (art. 131–163 oraz 206–226) stosuje się odpowiednio (art. 391 § 1).

9. Praktyczne znaczenie ma odpowiedź na pytanie, czy w postępowaniu apelacyjnym obowiązuje zasada ciągłości trybu postępowania. Pod rządem kodeksowych przepisów o rewizji w literaturze wyrażono zapatrywanie, że jeżeli w pierwszej instancji postępowanie toczyło się w niewłaściwym trybie, to w takim samym trybie powinno ono toczyć się w drugiej instancji (B. Bładowski, *Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 1987, s. 267). Dopiero w razie konieczności wydania orzeczenia kasatoryjnego sąd drugiej instancji przekazuje sprawę sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania we właściwym trybie postępowania. Obecnie kwestia ta wymaga zweryfikowania (odmiennie jednak B. Bładowski, *Metodyka pracy sędziego cywilisty*, Kraków 2005, s. 302, który stanowisko o obowiązywaniu zasady ciągłości trybu postępowania podtrzymuje również w odniesieniu do postępowania apelacyjnego; por. też T. Ereciński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, t. 3, red. T. Ereciński, 2016, s. 65; T. Ereciński, *Apelacja...*, s. 112; T. Wiśniewski, *Przebieg procesu cywilnego*, Warszawa 2013, s. 349 i n.; T. Wiśniewski, *Apelacja...*, s. 45 i n., oraz B. Dobrzański [w:] B. Dobrzański, J. Krajewski, *Środki odwoławcze. Wznowienie postępowania. Rewizja nadzwyczajna*, Katowice 1966, s. 24). Przede wszystkim dlatego że postępowanie apelacyjne swoim charakterem procesowym diametralnie różni się od postępowania rewizyjnego, na tle którego wyrażono powyższy pogląd. Nie bez znaczenia jest też okoliczność, że sąd apelacyjny tylko wyjątkowo wydaje orzeczenie typu kasatoryjnego. Za takim stanowiskiem przemawia ponadto argument, że rozpoznanie sprawy w niewłaściwym trybie samo przez się nie powoduje nieważności postępowania, jeżeli tylko nie zostały pogwałcone przewidziane dla danego trybu przepisy, z których naruszeniem ustawa wiąże skutki nieważności (wyrok SN z 17.02.1967 r., III CR 381/66, OSNC 1967/10, poz. 176). Nie bez znaczenia jest argument, że oba tryby postępowania rozpoznawczego są trybami równorzędnymi. Wszystko to oznacza, że w ramach czynności przygotowawczych do rozprawy apelacyjnej dopuszczalne i celowe jest rozważenie potrzeby zmiany trybu postępowania. Uwzględnić zatem należy wymaganie przewidziane w art. 201 § 2 zdanie pierwsze, według którego jeśli sprawę wszczęto lub prowadzono w trybie niewłaściwym, sąd rozpozna ją w trybie właściwym.

Do podjęcia stosownej decyzji – mającej formę postanowienia – kompetentny jest jednak sąd, nie zaś sam przewodniczący. Postanowienie co do zmiany trybu może być wydane na posiedzeniu niejawnym. Kwestię można też rozstrzygnąć dopiero na rozprawie; będzie to celowe zwłaszcza w razie występowania wątpliwości w omawianym zakresie. Do usunięcia tych wątpliwości mogą się zaś nieraz przyczynić strony lub uczestnicy postępowania przez złożenie na rozprawie oświadczeń odnośnie do rzeczywistego przedmiotu postępowania sądowego.

W następstwie respektowania w postępowaniu apelacyjnym art. 201 § 2 może niekiedy zająć konieczność zastosowania art. 510 § 2, niedopuszczalne bowiem są w tym postępowaniu jedynie przekształcenia podmiotowe, o których mowa w art. 194–196 i 198

(art. 391 § 1). Jeżeli jednak okazałoby się, że sąd pierwszej instancji rozpoznał sprawę niewłaściwie w ramach procesu bez udziału osób, których dotyczy wynik postępowania, to sąd drugiej instancji powinien osoby te jako zainteresowane wezwać do udziału w sprawie w myśl art. 510 § 2 (por. B. Dobrzański [w:] B. Dobrzański, J. Krajewski, *Środki odwoławcze. Wznowienie postępowania. Rewizja nadzwyczajna*, Centralne Studium Nowego Prawa Cywilnego, skrypt nr 54, Katowice 1965–1966, s. 25). Jeżeli osoby te zażądają powtórzenia czynności sądu dokonanych bez ich udziału (art. 201 § 2 *in fine*), sąd drugiej instancji zmuszony będzie stwierdzić – i to z urzędu – nieważność postępowania (art. 379 pkt 5 w zw. z art. 13 § 2), innymi słowy – uznać, że uczestnicy ci zostali pozbawieni możliwości obrony swoich praw przed sądem pierwszej instancji.

Tak więc nie zawsze uchybienie przepisom o trybie postępowania cywilnego będzie prowadzić do wydania przez sąd drugiej instancji orzeczenia kasatoryjnego. Stwierdzenie to może być uzasadnione zwłaszcza w sprawach, w których pomimo niewłaściwego trybu krąg uczestników postępowania przed sądem pierwszej instancji był prawidłowy.

10. Zagadnienie ciągłości postępowania pojawia się także, z jednym wyjątkiem, w odniesieniu do postępowań odrębnych. Wynika to z faktu, że pod rządem Kodeksu postępowania cywilnego z 1964 r. regulacja dotycząca dopuszczalności apelacji oraz przebiegu postępowania apelacyjnego zasadniczo ma charakter uniwersalny. Tylko w dwóch wypadkach przewidziane jest sformalizowane postępowanie apelacyjne odrębne, mianowicie w postępowaniu uproszczonym (art. 505⁹–505¹³) oraz w europejskim postępowaniu w sprawie drobnych roszczeń (art. 505²⁷ § 1). Pozostałe postępowania odrębne nie mają swojego odpowiednika w postępowaniu odwoławczym przed sądem drugiej instancji. Nie oznacza to, że w postępowaniu apelacyjnym nie mają zastosowania przepisy szczególne dotyczące postępowań odrębnych, w których są rozpoznawane sprawy cywilne przed sądem pierwszej instancji. Uwzględnić bowiem trzeba, że zgodnie z art. 391 § 1, jeżeli nie ma szczególnych przepisów o postępowaniu przed sądem drugiej instancji, do postępowania tego stosuje się odpowiednio przepisy o postępowaniu przed sądem pierwszej instancji. Tym samym jeżeli przepisy o postępowaniu apelacyjnym nie stanowią inaczej, przed sądem drugiej instancji znajdują także odpowiednie zastosowanie (a więc z uwzględnieniem specyfiki postępowania apelacyjnego) przepisy o właściwym dla danej sprawy postępowaniu odrębnym (zob. J. Gudowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze. Część druga. Postępowanie zabezpieczające. Komentarz*, t. 2, red. T. Ereciński, Warszawa 2007, s. 615; M. Cholewa-Klimek, *Postępowanie sądowe w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych*, Warszawa 2006, s. 185; M. Manowska, *Postępowanie sądowe w sprawach gospodarczych*, Warszawa 2007, s. 239 i n.).

Przykładowo w postępowaniu apelacyjnym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych zastosowanie mają m.in. szczególne przepisy dotyczące wstępnego badania sprawy oraz czynności wyjaśniających (art. 467 i 468 w zw. z art. 391 § 1). Pełnomocnikiem

ubezpieczonego może zaś być nie tylko osoba wskazana w art. 87 § 1, lecz także wymieniona w art. 465 § 1 (M. Cholewa-Klimek, *Postępowanie sądowe w sprawach...*, s. 186).

Warto jednak zwrócić uwagę na pogląd wyrażony w postanowieniu SN z 16.06.2004 r., I PZP 1/04, OSNP 2005/5, poz. 67, według którego: „Sąd drugiej instancji rozpoznaje sprawę w postępowaniu uproszczonym (art. 505¹⁰ k.p.c.) tylko wówczas, gdy w takim postępowaniu rozpoznał ją sąd pierwszej instancji. Jeżeli przewodniczący w zarządzeniu wydanym na podstawie art. 201 § 1 k.p.c. nie skierował sprawy do rozpoznania w postępowaniu uproszczonym, a następnie sąd nie wydał postanowienia o rozpoznaniu sprawy w tym postępowaniu odrębnym, to należy uznać, że sprawa nie została rozpoznana w postępowaniu uproszczonym, choćby zostały spełnione przesłanki określone w art. 505¹ pkt 1 k.p.c.”. W obowiązującym stanie prawnym chodziłoby oczywiście nie o art. 505¹ pkt 1, lecz o art. 505¹ § 1.

11. Wracając do wątku związanego z przygotowaniem rozprawy, zauważyć należy, że aczkolwiek w art. 208 § 1 pkt 1 mowa jest o „wzywaniu” stron na rozprawę, niemniej jednak zwrot ten obejmuje także zawiadomienie o niej w tych wszystkich wypadkach, w których stawiennictwo przed sądem nie jest obowiązkowe.

Przygotowanie rozprawy w sądzie drugiej instancji poza wyznaczeniem jej terminu, zarządzeniem wysłania zawiadomień i wezwań, zarządzeniem przedstawienia dokumentów itp. obejmuje również wyznaczenie składu sędziowskiego oraz sędziego sprawozdawcy.

12. Przewodniczący powinien także rozważyć, czy o rozprawie należy zawiadomić współuczestników, którzy wyroku nie zaskarżyli, a przed sądem pierwszej instancji występowali po stronie skarżącego. Może to nastąpić w dwóch sytuacjach, w których nie ma zastosowania zasada, że podmiotowe granice zaskarżenia określa w apelacji skarżący. Pierwsza dotyczy współuczestnictwa jednolitego i wiąże się z unormowaniem zawartym w art. 73 § 2, zgodnie z którym czynności procesowe współuczestników jednolitych działających są skuteczne wobec niedziałających. Druga sytuacja jest następstwem szczególnej regulacji wynikającej z art. 378 § 2. W myśl tego przepisu w granicach zaskarżenia sąd drugiej instancji może z urzędu rozpoznać sprawę także na rzecz współuczestników, którzy wyroku nie zaskarżyli, gdy będące przedmiotem zaskarżenia prawa lub obowiązki są dla nich wspólne. Współuczestników tych należy zawiadomić o rozprawie; mogą oni składać pisma przygotowawcze. W tym wypadku chodzi więc o jedną z możliwości występowania współuczestnictwa materialnego (art. 72 § 1 pkt 1).

Art. 376. [Brak obowiązku stawiennictwa stron na rozprawie]

Rozprawa przed sądem drugiej instancji odbywa się bez względu na niestawiennictwo jednej lub obu stron. Wydany wyrok nie jest zaoczny.

Art. 377. [Sprawozdanie]

Po wywołaniu sprawy rozprawa rozpoczyna się od sprawozdania sędziego, który zwięźle przedstawia stan sprawy ze szczególnym uwzględnieniem zarzutów i wniosków apelacyjnych. Sąd może zrezygnować ze sprawozdania za zgodą obecnych stron albo w przypadku ich niestawiennictwa, chyba że rozprawa odbywa się z udziałem publiczności.

1. Przebieg rozprawy apelacyjnej, ze względu m.in. na kontrolny charakter postępowania przed sądem drugiej instancji, różni się od przebiegu rozprawy pierwszoinstancyjnej. Rozprawę apelacyjną można podzielić na następujące stadia:
 - 1) faza wstępna;
 - 2) sprawozdanie sędziego sprawozdawcy;
 - 3) głosy stron;
 - 4) ewentualne ponowienie lub uzupełnienie postępowania dowodowego przeprowadzonego przez sąd pierwszej instancji i powtórne głosy stron;
 - 5) narada i głosowanie oraz sporządzenie wyroku (lub innego orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie);
 - 6) ogłoszenie wyroku (lub innego orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie) i podanie zasadniczych powodów rozstrzygnięcia albo wygłoszenie uzasadnienia.

Część wstępna rozprawy apelacyjnej, jak każdej rozprawy, sprowadza się do wywołania sprawy, sprawdzenia prawidłowości zawiadomień i wezwań, a także faktycznej obecności stron i ich pełnomocników oraz ewentualnego złożenia przez strony (ich pełnomocników) wniosków co do toku postępowania apelacyjnego, np. złożenia wniosku o zawieszenie postępowania, odroczenie rozprawy, wyłączenie sędziego itp. (art. 210 § 1 *in principio* i art. 214 w zw. z art. 391 § 1).

2. Zgodnie z art. 376 niestawiennictwo stron (jednej lub obu) zasadniczo nie tamuje rozpoznania sprawy. Rozprawa podlega jednak odroczeniu w razie stwierdzenia nieprawidłowości w doręczeniu zawiadomień, a nadto jeżeli nieobecność strony jest wywołana nadzwyczajnym wydarzeniem lub inną przeszkodą, której nie można przewyciężyć (art. 214). Nie można mówić o zaistnieniu takiej przeszkody, jeżeli chodzi o nieobecność osób pozbawionych wolności (osoby, co do których wykonuje się karę pozbawienia wolności, osoby tymczasowo aresztowane itp.). W tych wypadkach sposób doręczenia tym osobom zawiadomienia o terminie rozprawy określony jest w art. 137 § 1. Zwrócić należy uwagę na trafne ujęcie omawianego zagadnienia w wyroku SN z 22.08.2003 r., I PK 213/02, OSNP 2004/17, poz. 295. Sąd ten przyjął, że nadzwyczajne wydarzenie wywołujące nieobecność strony na rozprawie apelacyjnej zobowiązuje sąd do odroczenia rozprawy tylko wtedy, gdy sąd zarządził jej osobistą obecność lub gdy związana jest ona z czynnościami, których nie może dokonać pełnomocnik strony.

Jeżeli ustanowiono pełnomocnika procesowego lub osobę upoważnioną do odbioru pism sądowych (zob. np. art. 1135⁵ § 1 i 2), aktualizuje się także znaczenie art. 133 § 3, zgodnie z którym doręczenia należy dokonać tym właśnie osobom. Nieobecność pełnomocnika procesowego z przyczyn wskazanych w art. 214 również prowadzi do odroczenia rozprawy, chyba że obecna na rozprawie strona wyraźnie oświadczy, że zgadza się na przeprowadzenie rozprawy pod nieobecność swego pełnomocnika.

3. Zawarte w art. 376 zastrzeżenie co do stawiennictwa stron na rozprawie oznacza, że w postępowaniu apelacyjnym wyłączona jest możliwość jego zawieszenia w następstwie niestawiennictwa stron (art. 177 § 1 pkt 5).
4. Z przepisu art. 376 wynika, że wyrok wydany w postępowaniu apelacyjnym pomimo niestawiennictwa pozwanego nie jest wyrokiem zaocznym. Przyjść więc należy, że w postępowaniu apelacyjnym w ogóle nie stosuje się przepisów o wyrokowaniu zaocznym (art. 339–349). Jest to wykluczone nawet w takiej szczególnej sytuacji, kiedy powód wniósł apelację od wyroku zaocznego oddalającego jego powództwo, a pozwany nie bierze udziału w rozprawie apelacyjnej (tak też W. Siedlecki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, s. 609 i n.).
5. Po wstępnym stadium rozprawy apelacyjnej następuje złożenie przez jednego z sędziów ze składu orzekającego (sędziego sprawozdawcę) zwięzłego sprawozdania ze stanu sprawy (art. 377). W sprawozdaniu wskazuje się przebieg dotychczasowego postępowania, w szczególności zaś twierdzenia stron, sposób obrony pozwanego, wyniki postępowania dowodowego oraz inne okoliczności istotne z punktu widzenia rozpatrywanej apelacji. Sprawozdanie obejmuje także przedstawienie treści zaskarżonego wyroku i poczynionych przez sąd pierwszej instancji ustaleń faktycznych oraz jego argumentacji co do podstawy faktycznej i prawnej rozstrzygnięcia, a ponadto przytoczenie zarzutów i wniosków apelacyjnych. Sędzia sprawozdawca powinien także zwrócić uwagę na okoliczności, które sąd apelacyjny rozważy z urzędu.

Sprawozdanie nie powinno polegać na streszczeniu dotychczasowego przebiegu sprawy. Sędziemu sprawozdawcy nie wolno w żadnym razie ujawniać swego zapatrywania na sprawę.

Z redakcji art. 377 należy wnosić, że od złożenia sprawozdania przez sędziego sprawozdawcę nie można odstąpić. Nie jest to dopuszczalne nawet za zgodą stron lub na ich zgodny wniosek. Podzielić natomiast należy pogląd Sądu Najwyższego, chociaż zagadnienie nie jest oczywiste, że zmiana sędziego sprawozdawcy nie pociąga za sobą obowiązku ponownego złożenia sprawozdania dotyczącego stanu sprawy (wyrok z 15.11.2001 r., II UKN 627/00, OSNP 2003/16, poz. 241, z glosą A. Świątkowskiego OSP 2004/2, poz. 26). Należy jednak zwrócić uwagę, że pogląd ten nie dotyczy sytua-

cji, w której nastąpiła zmiana całego składu sędziowskiego. Taki wypadek wykazuje pewną odrębność, która uzasadniałaby powtórzenie sprawozdania.

Po sprawozdaniu sędziego sprawozdawcy przewodniczący posiedzenia udziela głosu stronom (art. 224 § 1 w zw. z art. 391 § 1). Jako pierwsza zabiera głos strona, która złożyła apelację. W razie złożenia apelacji przez obie strony kolejność zabierania przez nie głosu ustala przewodniczący. W razie jednak niestawiennictwa strony skarżącej na rozprawie treść jej apelacji powinna zostać przedstawiona w ramach sprawozdania składanego przez sędziego sprawozdawcę (zob. art. 211).

Godna aprobaty jest praktyka sądów drugiej instancji, zgodnie z którą przewodniczący udziela w pierwszej kolejności głosu stronie, której apelacja jest „dalej idąca”, np. zgłoszony został w niej zarzut braku legitymacji procesowej, zarzut przedawnienia itp. (zob. T. Ereciński, *Apelacja...*, s. 113, oraz T. Ereciński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, t. 3, red. T. Ereciński, 2016, s. 67; A. Góra-Błaszczkowska, *Apelacja...*, s. 66; T. Wiśniewski, *Apelacja...*, s. 48).

Kolejnym stadium rozprawy apelacyjnej – nie zawsze jednak występującym – jest przeprowadzenie mniej lub bardziej rozbudowanego postępowania dowodowego.

W razie przeprowadzenia postępowania dowodowego wskazane jest, ażeby przewodniczący posiedzenia ponownie udzielił głosu stronom (tak właśnie § 123 ust. 2 nieobowiązującego już rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 23.02.2007 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych, Dz.U. z 2014 r. poz. 259). Stronom przysługuje uprawnienie do repliki i dupliki.

Jeżeli sąd drugiej instancji zastosował art. 378 § 2 *in fine*, należy udzielić głosu także wezwanym na rozprawę współuczestnikom materialnym. W razie zaś uczestnictwa w sprawie prokuratora przewodniczący zapewnia mu zabranie głosu stosownie do reguły wynikającej z art. 210 § 1. Prokuratorowi udziela się więc głosu w każdym stanie rozprawy. Stwierdzić należy, że również stronom przysługuje prawo do składania oświadczeń, wyjaśnień oraz wniosków przez cały czas trwania rozprawy apelacyjnej, a więc nie tylko przed jej zamknięciem.

Po głosach stron następuje zamknięcie rozprawy i odbywa się niejawna narada oraz głosowanie nad mającym zapaść orzeczeniem i zasadniczymi powodami rozstrzygnięcia (art. 324 § 1 w zw. z art. 391 § 1). Niezwłocznie po ukończeniu głosowania sąd sporządza orzeczenie na piśmie. Co do samego orzekania (wyrokowania), treści sentencji wyroku i jego ogłoszenia obowiązują – odpowiednio zastosowane – przepisy dotyczące postępowania przed sądem pierwszej instancji. Postanowieniem wydanym niezwłocznie po zamknięciu rozprawy sąd może zatem odroczyć ogłoszenie wyroku na ozna-

czony termin przypadający nie później niż 2 tygodnie po dniu zamknięcia rozprawy. Jeżeli sprawa jest szczególnie zawiła, materiał sprawy jest szczególnie obszerny lub sąd jest znacznie obciążony czynnościami w innych sprawach, termin ten wyjątkowo może wynosić miesiąc po dniu zamknięcia rozprawy (art. 326 § 1 w zw. z art. 391 § 1). W postanowieniu o odroczeniu sąd powinien wyznaczyć termin ogłoszenia wyroku i ogłosić go niezwłocznie po zamknięciu rozprawy. Ogłoszenia wyroku może wówczas dokonać sam przewodniczący lub sędzia sprawozdawca.

6. Po ogłoszeniu sentencji wyroku i ustnym przytoczeniu przez przewodniczącego lub sędziego sprawozdawcę jego zasadniczych motywów (lub wygłoszeniu uzasadnienia) dojść może nieraz do jeszcze jednej czynności związanej z fazą orzekania, a mianowicie pouczenia o ewentualnej możliwości złożenia skargi kasacyjnej. Zgodnie bowiem z art. 327 § 1 (w zw. z art. 391 § 1) stronie niezastępowanej przez adwokata, radcę prawnego, rzecznika patentowego lub Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej, obecnej przy ogłoszeniu wyroku (ewentualnie – postanowienia kończącego postępowanie w sprawie; art. 361), przewodniczący powinien udzielić pouczenia o sposobie i terminie zgłoszenia wniosku o doręczenie wyroku z uzasadnieniem oraz o warunkach, sposobie i terminie wniesienia środka zaskarżenia. W wypadku gdy stroną działającą bez adwokata jest osoba pozbawiona wolności, w razie jej nieobecności przy ogłoszeniu wyroku (postanowienia kończącego postępowanie w sprawie) tego rodzaju pouczenia dokonuje się jednocześnie z doręczeniem odpisu sentencji zapadłego orzeczenia (art. 327 § 2 w zw. z art. 391 § 1). Instytucja pouczenia o środku zaskarżenia wejdzie oczywiście w grę tylko wówczas, gdy sprawa będzie miała charakter tzw. sprawy kasacyjnej. W przeciwnym wypadku należałoby wyjaśnić, że od ogłoszonego orzeczenia skarga kasacyjna nie przysługuje. W związku z tym, że w postępowaniu przed Sądem Najwyższym obowiązuje zastępstwo stron przez adwokatów lub radców prawnych, a w sprawach własności przemysłowej również przez rzeczników patentowych, należy także pouczyć stronę o treści przepisów o obowiązkowym zastępstwie oraz skutkach niezastosowania się do nich (art. 327 § 5 w zw. z art. 87¹ § 1 i art. 391 § 1).
7. Regulacja prawna odnosząca się do omawianego pouczenia jest dość ogólna. Trzeba zatem podkreślić, że pouczenie nie powinno ograniczać się do samego wskazania sposobu i terminu dokonania zaskarżenia, lecz zawierać również informację o prekluzyjnym charakterze tego terminu oraz o szczególnym wymaganiu zaskarżenia kasacyjnego, jakim jest przymus adwokacko-radcowski. Niezbędne jest także zaakcentowanie dwustopniowego sposobu tego zaskarżenia. Zgodnie bowiem z art. 387 § 3 orzeczenie z uzasadnieniem doręcza się stronie, która w terminie tygodniowym od ogłoszenia sentencji zażądała doręczenia. Przepis art. 327 § 2 stosuje się odpowiednio. Jeżeli natomiast ogłoszenia nie było, orzeczenie z uzasadnieniem doręcza się stronom z urzędu w terminie tygodnia od dnia sporządzenia uzasadnienia. Z przepisu art. 398⁵ § 1 wy-

nika z kolei, że skargę kasacyjną wnosi się w terminie 2 miesięcy od doręczenia orzeczenia stronie skarżącej. Jeżeli zatem strona nie złoży w ustawowym terminie wniosku o doręczenie i w efekcie orzeczenie sądu drugiej instancji nie zostanie jej doręczone, termin do wywiedzenia skargi kasacyjnej w ogóle dla tej strony nie zacznie biec. Jeżeli więc orzeczenie wraz z uzasadnieniem nie podlega doręczeniu z urzędu, zażądanie przez stronę doręczenia orzeczenia z uzasadnieniem stanowi warunek *sine qua non* skorzystania ze skargi kasacyjnej.

8. Jeżeli w sprawie dopuszczalne jest zawarcie ugody sądowej, to sąd drugiej instancji, zgodnie z art. 10 (w zw. z art. 391 § 1), powinien dążyć do jej ugodowego załatwienia. Uгода sądowa może być zawarta jedynie w granicach zaskarżenia (por. T. Ereciński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, t. 3, red. T. Ereciński, 2016, s. 67).

Art. 378. [Granice zaskarżenia]

§ 1. Sąd drugiej instancji rozpoznaje sprawę w granicach apelacji; w granicach zaskarżenia bierze jednak z urzędu pod uwagę nieważność postępowania.

§ 2. W granicach zaskarżenia sąd drugiej instancji może z urzędu rozpoznać sprawę także na rzecz współuczestników, którzy wyroku nie zaskarżyli, gdy będące przedmiotem zaskarżenia prawa lub obowiązki są dla nich wspólne. Współuczestników tych należy zawiadomić o rozprawie; mogą oni składać pisma przygotowawcze.

1. Artykuł 378 § 1 jest zasadniczym przepisem określającym przedmiotowy zakres rozpoznania sprawy przez sąd drugiej instancji w postępowaniu apelacyjnym. Zgodnie z nim rozpoznanie sprawy w tym postępowaniu następuje w „granicach apelacji”, z tym że w „granicach zaskarżenia” sąd bierze z urzędu pod uwagę nieważność postępowania. Z tak skonstruowanej formuły wynika, że granice apelacji są wyznaczane m.in. przez granice zaskarżenia, które są dla sądu drugiej instancji bezwzględnie wiążące. Pojawia się jednak pytanie o pozostałe wyznaczniki granic apelacji. Odpowiedź na to pytanie ma niebagatelne znaczenie z punktu widzenia teoretycznego i pragmatycznego, gdyż dotyczy zarazem granic kognicji sądu drugiej instancji rozpoznającego apelację w postępowaniu cywilnym.

Przed udzieleniem tej odpowiedzi zwróćmy jednak uwagę na sformułowanie art. 378 § 1, z którego jasno wynika, że sąd drugiej instancji „rozpoznaje sprawę”, a nie sam środek zaskarżenia, co ma miejsce np. w wypadku skargi kasacyjnej (por. np. 398¹³ § 1). Dostrzeżenie tej różnicy jest istotne, gdyż tylko w wypadku rozpoznawania środka zaskarżenia, a nie samej sprawy, można zasadnie mówić o bezwzględnym związaniu tym środkiem (*scil.* zawartymi w nim podstawami, zarzutami itp.; zob. też uzasadnienie uchwały SN (7) – zasady prawnej z 31.01.2008 r., III CZP 49/07, OSNC 2008/6, poz. 55).

Podkreślić także należy, że wątpliwości co do przedmiotowego zakresu rozpoznania sprawy przez sąd apelacyjny istniały już w okresie obowiązywania pierwotnej wersji komentowanego przepisu, a więc do czasu wejścia w życie noweli z 24.05.2000 r. (Dz.U. Nr 48, poz. 554 ze zm.). Przepis ten, wzorowany na art. 408 d.k.c.p., przewidywał, że sąd drugiej instancji rozpoznaje sprawę w „granicach wniosków apelacji”. Ówczesne rozwiązanie nasuwało poważne zastrzeżenia i było przedmiotem rozbieżnych poglądów (zob. przykładowo W. Broniewicz, *Kognicja sądu drugiej instancji w razie nieważności postępowania przed sądem pierwszej instancji lub nierozpoznania przez ten sąd istoty sprawy*, PS 1997/4, s. 24 i n.; T. Wiśniewski, *W kwestii właściwej interpretacji art. 378 § 2 k.p.c.*, PS 1997/4, s. 35 i n.). Nadmieniona nowelizacja nie usunęła niestety wszystkich wyłaniających się wątpliwości dotyczących wykładni art. 378 § 1.

2. Bezsprzecznie kontury znaczeniowe pojęcia granic apelacji nie przedstawiają się jasno. Nadal aktualne jest pytanie, czy sąd drugiej instancji, rozpoznając apelację, ogranicza się jedynie do rozważenia zarzutów podniesionych w apelacji – poza wypadkiem nieważności postępowania (art. 378 § 1 zdanie drugie) – czy też nie może na tym poprzestać, lecz powinien dokonać własnej oceny prawnej rozpoznawanej sprawy, również z punktu widzenia uchybień materialnoprawnych i procesowych, które nie zostały wskazane w apelacji, chociażby nie dotyczyły nieważności postępowania. W poprzednim stanie prawnym, pomimo zróżnicowanych odpowiedzi na to pytanie, dominowało jednak przekonanie, że ustawodawca w postępowaniu cywilnym wprowadził w zasadzie model apelacji pełnej z pewnymi tylko ograniczeniami (art. 381). Oznacza to, że apelacja ma prowadzić do ponownego rozpatrzenia sprawy w tych samych granicach, w jakich upoważniony był ją rozpoznać sąd pierwszej instancji (zob. M. Waligórski, *Proces cywilny. Funkcja i struktura*, Warszawa 1947, s. 662; W. Miśszewski, *Proces cywilny w zarysie. Część pierwsza*, Warszawa–Łódź 1946, s. 214 i 219). Innymi słowy, apelacja w postępowaniu cywilnym jest środkiem kontynuacji merytorycznego rozpoznawania sprawy, a nie wyłącznie środkiem kontroli. Jeżeli zaś w postępowaniu apelacyjnym ma dojść do ponownego rozpoznania całokształtu sprawy, a nie tylko do skontrolowania trafności wyroku sądu pierwszej instancji, to należałoby przyjąć, że wywiedzenie apelacji ma umożliwić naprawę błędów nie tylko sądu pierwszej instancji, ale także strony. Rozprawa apelacyjna jest jakby wznowieniem – z tym że w granicach apelacji – rozprawy zamkniętej przez sąd pierwszej instancji. Sąd apelacyjny nie jest jednakże *iudicium novum* w pełnym tego słowa znaczeniu. Zasadnicza rola sądu apelacyjnego polega bowiem na uzupełnieniu, a nawet sanacji postępowania i ewentualnie skorygowaniu wyroku sądu pierwszej instancji.

Zbieżność poglądów w przedstawionym zakresie nie zniweczyła mimo wszystko dyskusji o wzajemnej relacji elementów kontroli i ponowienia rozpoznania sprawy w działalności sądu drugiej instancji. Na szczególną uwagę zasługuje uchwała SN (7) – zasada prawna z 23.03.1999 r., III CZP 59/98, OSNC 1999/7–8, poz. 124, w której uzasadnieniu

wyraźnie stwierdzono, że ze względu na merytoryczny charakter postępowania apelacyjnego sąd drugiej instancji nie może poprzestać na ustosunkowaniu się do zarzutów skarżącego, lecz musi – niezależnie od treści zarzutów – dokonać ponownych własnych ustaleń, a następnie poddać je ocenie pod kątem prawa materialnego (zob. także wyrok SN z 6.12.2001 r., I PKN 714/00, OSNP 2003/22, poz. 544). Warto wskazać także postanowienie SN z 4.10.2002 r., III CZP 62/02, OSNC 2004/1, poz. 7, w którym zdecydowanie podkreślono, że jakkolwiek postępowanie apelacyjne jest postępowaniem odwoławczym i kontrolnym, to jednak zachowuje charakter postępowania rozpoznawczego. Przy takim założeniu sąd drugiej instancji ma pełną swobodę jurysdykcyjną, ograniczoną jedynie granicami zaskarżenia. W konsekwencji może, a jeżeli je dostrzeże – powinien, naprawić wszystkie naruszenia prawa materialnego, niezależnie od tego, czy zostały wytknięte w apelacji, pod warunkiem że mieszczą się w granicach zaskarżenia. Zdaniem Sądu Najwyższego na tym właśnie polega istota przyjętego w polskim procesie cywilnym modelu apelacji pełnej, uzasadniającej i legitymizującej istnienie kasacji, wówczas ulokowanej na trzecim szczeblu instancji.

Walor tego wyjaśnienia Sądu Najwyższego został wzmocniony po wprowadzeniu w 2005 r. instytucji skargi kasacyjnej, umieszczonej poza tokiem instancyjnym i ograniczonej co do swoich podstaw oraz dopuszczalności, z odpowiednio ukształtowanym postępowaniem zwanym przedsądem, spełniającej funkcję kontrolną wyłącznie w aspekcie prawnym w celu zapewnienia zgodności w interpretacji prawa oraz jednolitości orzecznictwa.

3. Szczególne znaczenie dla określenia pojęcia granic apelacji ma zakres zaskarżenia. Nie powinno tu być jakiegokolwiek niejasności, ponieważ w art. 378 § 1 ustawodawca wyraźnie zaznaczył, że nieważność postępowania bierze się pod uwagę z urzędu, jednak tylko w granicach zaskarżenia. To skarżący swoją wolą, zgodnie z zasadą dyspozycyjności, przez oznaczenie wyroku, od którego wnosi apelację, i wskazanie, czy zaskarża go w całości, czy w części, autonomicznie i suwerennie określa granice żądanej ochrony. Zaskarżenie całego wyroku zapobiega jego uprawomocnieniu się, natomiast zaskarżenie tylko częściowe powoduje, że dochodzi – chyba że przeciwna strona również złoży w określonym zakresie apelację – do jego uprawomocnienia się w części niezaskarżonej. Uprawomocnienie się zaś części wyroku wywołuje skutki nie tylko w zakresie sytuacji prawnej (procesowej) stron w dalszym biegu postępowania, toczącym się w następstwie apelacji, ale również w odniesieniu do sądu. W myśl bowiem art. 365 § 1 prawomocne orzeczenie, a siłą rzeczy także jego część, wiąże zarówno strony, jak i sądy.
4. Z punktu widzenia natomiast podmiotowego w razie częściowego tylko zaskarżenia wyroku należy uwzględnić regulację dotyczącą współuczestnictwa jednolitego (art. 73 § 2) oraz unormowanie zawarte w art. 378 § 2, które przewiduje możli-

wość skorzystania przez współuczestników z dobrodziejstwa skorzystania z cudzej apelacji (zob. też uwaga 12 do art. 375). Problem związania sądu drugiej instancji granicami apelacji łączy się bowiem także z możliwością orzekania – na zasadzie wyjątku – poza podmiotowymi granicami zaskarżenia. Podstawowe znaczenie ma tu art. 378 § 2, który przewiduje, że sąd drugiej instancji może z urzędu rozpoznać sprawę na rzecz współuczestników, którzy wyroku nie zaskarżyli, gdy będące przedmiotem zaskarżenia prawa lub obowiązki są dla nich wspólne. Chodzi więc o sytuację, w której nie wszyscy współuczestnicy zaskarżyli wyrok, występująca natomiast kumulacja podmiotowa miała charakter zwykłego współuczestnictwa materialnego. Współuczestników takich – art. 378 § 2 zdanie drugie – należy zawiadomić o rozprawie. Mogą oni również składać pisma przygotowawcze. Co więcej, po wejściu w życie nowelizacji z 4.07.2019 r. współuczestnikom tym doręcza się także odpisy apelacji (art. 373¹).

5. Przez niezaskarżenie wyroku przez współuczestników należy rozumieć nie tylko zaniechanie w ogóle zaskarżenia wyroku, lecz także sytuację polegającą na tym, że współuczestnik cofnął apelację, skutkiem czego postępowanie apelacyjne w odnośnej części zostało umorzone. Przyjąć należy, że w rozumieniu art. 378 § 2 współuczestnikiem, który wyroku nie zaskarżył, jest również współuczestnik, którego apelacja została prawomocnie odrzucona. Współuczestnik taki nie powinien być w gorszym położeniu niż współuczestnik, który wykazał całkowitą bierność i w ogóle nie podjął próby zaskarżenia wyroku.
6. Racją prawną regulacji zawartej w art. 378 § 2 jest chęć zapewnienia wewnętrznej sprawiedliwości wyroku obejmującego przynajmniej dwóch współuczestników (*gravamen commune*). U podstawy rozpoznania sprawy w poszerzonym z urzędu zakresie podmiotowym – a następnie ewentualnie również podstawy uchylenia lub zmiany wyroku sądu pierwszej instancji na korzyść współuczestników, którzy nie wnieśli apelacji – leżą wspólne prawa lub obowiązki.
7. Należy zwrócić uwagę, że według omawianego przepisu możliwość poszerzenia rozpoznania sprawy pod względem podmiotowym nie obejmuje wypadku współuczestnictwa materialnego, które uzasadnia „ta sama podstawa faktyczna i prawna” praw lub obowiązków osób występujących w roli powodów lub pozwanych (art. 72 § 1 pkt 1 *in fine*). Skorzystanie przez sąd drugiej instancji z uprawnienia do objęcia z urzędu postępowaniem apelacyjnym współuczestników materialnych, którzy wyroku nie zaskarżyli, ogranicza się w tej sytuacji do pierwszego wypadku współuczestnictwa materialnego (art. 72 § 1 pkt 1 *in principio*): gdy prawa lub obowiązki współuczestników są wspólne, np. w razie odpowiedzialności solidarnej lub *in solidum*.

8. Wskazane uprawnienie do działania sądu apelacyjnego z urzędu w razie kumulacji podmiotowej występuje, gdy kumulacja ta odnosi się do strony czynnej, tj. wnoszącej apelację. Poza tym działanie sądu w rozważanym kierunku powinno następować tylko wówczas, gdy przyszłe rozstrzygnięcie będzie korzystne dla współuczestników, którzy wyroku nie zaskarżyli (T. Ereciński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, t. 3, red. T. Ereciński, 2016, s. 75).
9. Przed nowelizacją Kodeksu postępowania cywilnego z dniem 1.07.1996 r. (ustawą z 1.03.1996 r. o zmianie Kodeksu postępowania cywilnego, rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej – Prawo upadłościowe i Prawo o postępowaniu układowym, Kodeksu postępowania administracyjnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. Nr 43, poz. 189 ze zm.) prezentowano pogląd, że zwrot „sąd może z urzędu rozpoznać” należy rozumieć w ten sposób, że jeżeli występują przesłanki podmiotowego poszerzenia rozpoznania sprawy przez sąd rewizyjny, to sąd powinien tego dokonać (tak w szczególności w uzasadnieniu uchwały SN (7) – zasady prawnej z 12.06.1967 r., III CZP 25/67, OSNC 1968/4, poz. 57; zob. nadto glosy K. Piaseckiego, NP 1969/1, s. 151 i n., oraz W. Siedleckiego, PiP 1969/2, s. 416 i n.). Stanowisko to było trafne i należy zgodzić się z nim także obecnie w odniesieniu do instytucji apelacji (por. jednak T. Ereciński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, t. 3, red. T. Ereciński, 2016, s. 75 i n.). Inną kwestią jest to, że zaskarżenie wyroku przez współuczestnika jednolitego (choćby jednego) obejmuje automatycznie – z mocy art. 73 § 2 – także pozostałych współuczestników, stąd też rozszerzenie kognicji sądu apelacyjnego wynika tu z mocy samej ustawy, podczas gdy na podstawie art. 378 § 2 do tego rozszerzenia dochodzi według dyskrejonalnej decyzji sądu.
10. Odmienne niż współuczestnik jednolity, który nawet jeżeli nie złoży apelacji, staje się *ex lege* stroną postępowania apelacyjnego w razie złożenia apelacji przez innego współuczestnika jednolitego, współuczestnik materialny, w stosunku do którego sąd nie rozpoznał sprawy na podstawie art. 378 § 2, nie ma statusu strony. Z tego względu nie może on skutecznie domagać się uzupełnienia wyroku sądu drugiej instancji na podstawie art. 351 § 1. Jest to istotne z punktu widzenia możliwości złożenia następnie ewentualnej skargi kasacyjnej przez współuczestnika, który nie zaskarżył wyroku sądu pierwszej instancji.
11. Jeżeli przyczyna nieważności postępowania dotyczyła jedynie tego współuczestnika, który wyrok zaskarżył (np. ten tylko współuczestnik był nienależycie zastąpiony lub był pozbawiony możliwości obrony swoich praw), zastosowanie art. 378 § 2, a w konsekwencji i uchylenie zaskarżonego wyroku w stosunku do pozostałych współuczestników nie jest dopuszczalne (W. Siedlecki, *Nieważność procesu cywilnego*, Warsza-

wa 1965, s. 120 i n.; podobnie K. Piasecki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, red. K. Piasecki, s. 1374 i n.).

Podobnie należy ocenić sytuację, w której sąd drugiej instancji oddala apelację współuczestnika wnoszącego apelację. Sąd ten nie może wówczas z urzędu uchylić wyroku sądu pierwszej instancji z powodu nieważności postępowania w stosunku do innych współuczestników (K. Piasecki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, red. K. Piasecki, s. 1374; zob. ponadto w tym zakresie wyrok SN z 26.01.1972 r., II CR 606/71, OSNC 1972/7–8, poz. 142, z aprobowaną glosą S. Włodyki; zob. też uzasadnienie uchwały SN (7) – zasady prawnej z 12.06.1967 r., III CZP 25/67, OSNC 1968/4, poz. 57). W rezultacie współuczestnik, który apelacji nie wniósł, może przed sądem apelacyjnym powoływać się na te tylko wspólne zarzuty apelacyjne, które mogą doprowadzić do uchylenia (zmiany) wyroku zarazem na korzyść skarżącego, jak i na jego korzyść. Nie musi zatem ograniczać się do przytaczania zarzutów apelacyjnych odnoszących się wyłącznie do niego. Zaznaczyć należy, że sąd musi jednak respektować zakaz *reformationis in peius* w razie wyrokowania w odniesieniu do współuczestników skarżącego, którzy wyroku nie zaskarżyli (T. Ereciński, *Apelacja...*, s. 139, oraz T. Ereciński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, t. 3, red. T. Ereciński, 2016, s. 76).

12. Pewne trudności nasuwa udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy zastosowanie art. 378 § 2 uzależnione jest od tego, czy współuczestnicy, którzy wyroku nie zaskarżyli, wzięli udział w rozprawie apelacyjnej. W doktrynie wyrażono zapatrywanie, że współuczestnicy ci bezwzględnie powinni wziąć udział w tej rozprawie, jeżeli mają być objęci rozstrzygnięciem sądu (tak T. Ereciński, *Apelacja...*, s. 139; por. S. Hanausek [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 3, red. W. Siedlecki, s. 282). Wydaje się, że nie jest to zapatrywanie trafne. Za przeciwnym stanowiskiem przemawiać może w szczególności treść art. 376, według którego rozprawa przed sądem drugiej instancji odbywa się bez względu na niestawiennictwo jednej lub obu stron, a wydany wyrok nie jest wyrokiem zaocznym. Przyznać jednak wypada, że niekiedy – w sytuacjach zgola wyjątkowych – bez wysłuchania na rozprawie współuczestnika, który zrezygnował z zaskarżenia wyroku sądu pierwszej instancji, trudna do oceny może być kwestia, czy rozstrzygnięcie sądu apelacyjnego będzie „na rzecz” tego współuczestnika, a więc korzystne dla niego (por. S. Hanausek [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 3, red. W. Siedlecki, s. 282). W konsekwencji zaś ewentualnej omyłki sądu w tym względzie mogłoby dojść do pozbawienia go możliwości działania, co z kolei mogłoby doprowadzić do wznowienia postępowania (art. 401 pkt 2). Por. T. Wiśniewski, *Przebieg procesu cywilnego*, Warszawa 2013, s. 360.
13. Należy podkreślić, że jeżeli sąd drugiej instancji może objąć kontrolą sądu podmiotową część wyroku poza zakresem zaskarżenia, to zaskarżenie wyroku tylko w części odnosi skutek suspensywny również w stosunku do części pozostałej (art. 363 § 3).

14. Przepis art. 378 § 2 nie ma odpowiedniego zastosowania w postępowaniu kasacyjnym.
15. Rozważając zagadnienie granic apelacji, a także zakresu kognicji sądu apelacyjnego, nie można pomijać zakazu *reformationis in peius* przewidzianego w art. 384, zgodnie z którym sąd nie może uchylić lub zmienić wyroku na niekorzyść strony wnoszącej apelację, chyba że strona przeciwna również wniosła apelację. Zakaz ten ma doniosłe znaczenie dla strony, która decyduje się na wniesienie apelacji, ponieważ stwarza gwarancję procesową, że jeżeli zaskarży wyrok sądu pierwszej instancji, to nie dojdzie do pogorszenia jej sytuacji w stosunku do ukształtowanej tym wyrokiem. Gwarancja ta jest istotą instytucji zakazu *reformationis in peius*, umożliwiającą zainteresowanej osobie korzystanie w sposób swobodny ze środków odwoławczych (T. Rowiński, *Motywy zakazu reformationis in peius w polskim procesie cywilnym*, ZNUŁ 1963/31, s. 153 i n.; P. Pogonowski, *Zakaz reformationis in peius w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2004, s. 53 i n.).
16. Znowelizowana z dniem 1.07.2000 r. formuła komentowanego przepisu, w ramach której posłużono się dwoma odmiennymi określeniami, nakazuje przyjąć, że granic apelacji nie można utożsamiać z granicami zaskarżenia (zob. M.P. Wójcik [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, red. A. Jakubecki, s. 593 i n.). Nieodzowne jest więc, co dobitnie podkreślono w uzasadnieniu uchwały SN (7) – zasady prawnej z 31.01.2008 r., III CZP 49/07, OSNC 2008/6, poz. 55, poszukiwanie pozostałych czynników kształtujących granice apelacji. Po dokonaniu obszernej i pogłębionej analizy tego złożonego zagadnienia, mając zarazem na względzie – co nie jest obojętne dla ostatecznego rozwiązania problemu – przyjęty w Kodeksie postępowania cywilnego normatywny model apelacji (chodzi wszak o apelację pełną *cum beneficio novorum*) oraz wynikający z tego modelu rozpoznawczo-odwoławczy (rozpoznawczo-kontrolny) charakter postępowania apelacyjnego, Sąd Najwyższy w omawianej uchwale stwierdził ostatecznie, że przez „granice apelacji” należy rozumieć granice, w których sąd drugiej instancji może (powinien) rozpoznać skierowaną do niego sprawę. Innymi słowy, granice apelacji to nie tylko treść zarzutów i wniosków oraz granice zaskarżenia, czy ogólniej – jeden z elementów zakresu rozpoznania sprawy przez sąd w postępowaniu apelacyjnym, lecz granice kognicji tego sądu. W granicach tych mieści się zatem także, jak podkreślił Sąd Najwyższy, rozpoznanie wszystkich prawnomaterialnych aspektów sprawy, niezależnie od przedstawionych zarzutów. Pojęcie granic apelacji wyznacza zatem nie ograniczenie sądu drugiej instancji, lecz jego kompetencje i powinności jurysdykcyjne, a szerzej – zakres władzy sędziowskiej na drugim szczeblu instancji. Sąd Najwyższy przyjął w uchwale z 31.01.2008 r., III CZP 49/07, że jednymi z czynników kształtujących granice apelacji są bezsprzecznie granice zaskarżenia, gdyż kognicja sądu drugiej instancji obejmuje tylko ten fragment sprawy (tę część wyroku), który został objęty wskazaniem tego, co jest zaskarżone (całość czy część i jaką część wyroku sądu pierwszej instancji – art. 368 § 1 pkt 1 w zw. z art. 363 § 1 i 3). Wśród unor-

mowań Kodeksu postępowania cywilnego, które dookreślają granice apelacji, są także przepisy art. 202 i art. 355 w zw. z art. 391 § 1 oraz art. 386 § 3; sąd apelacyjny, biorący pod rozwagę z urzędu okoliczności uzasadniające odrzucenie pozwu, musi, niezależnie od treści apelacji, ale oczywiście w granicach zaskarżenia, ocenić, czy rozpoznanie sprawy w postępowaniu cywilnym jest dopuszczalne i czy w związku z tym zachodzą okoliczności uzasadniające odrzucenie pozwu lub umorzenie postępowania.

Poza tym w omawianej uchwale Sąd Najwyższy, po rozważeniu zagadnienia ewentualnego związania sądu drugiej instancji zarzutami dotyczącymi kwestii procesowych, uznał, że w postępowaniu apelacyjnym znaczenie wiążące mają tylko takie uchybienia prawu procesowemu, które zostały przedstawione w apelacji i jednocześnie nie są wyłączone spod kontroli na podstawie przepisu szczególnego. Bez podniesienia zatem w apelacji lub w postępowaniu apelacyjnym odpowiedniego zarzutu sąd drugiej instancji nie może wziąć pod rozwagę uchybień prawu procesowemu, popełnionych przez sąd pierwszej instancji, choćby miały wpływ na wynik sprawy. Wyłom w tej regule został ustanowiony w art. 378 § 1 zdanie drugie, zgodnie z którym sąd drugiej instancji w granicach zaskarżenia bierze jednak z urzędu pod uwagę nieważność postępowania przed sądem pierwszej instancji.

Sąd Najwyższy również podkreślił, że na określenie granic apelacji – w kierunku ich poszerzenia – mają wpływ art. 378 § 2 i art. 384; rozpoznając sprawę, sąd drugiej instancji może z urzędu rozpoznać sprawę także na rzecz współuczestników, którzy wyroku nie zaskarżyli, jeżeli będące przedmiotem zaskarżenia prawa lub obowiązki są także dla nich wspólne, natomiast nie może uchylić lub zmienić wyroku na niekorzyść strony wnoszącej apelację, chyba że apelację wniosła także strona przeciwna. Zwężenie granic apelacji następuje natomiast na skutek związania sądu drugiej instancji oceną prawną (art. 386 § 6 i art. 398²⁰ zdanie pierwsze) oraz uchwałą Sądu Najwyższego (art. 390 § 2).

Opierając się na przytoczonych założeniach i argumentach, Sąd Najwyższy udzielił summarycznego wskazania co do rozumienia pojęcia granic apelacji. Wskazanie to, które ze względu na swoją doniosłość dla praktyki sądowej zasługuje na przytoczenie w całości, przedstawia się następująco: „użyte w art. 378 § 1 sformułowanie, że sąd drugiej instancji rozpoznaje sprawę «w granicach apelacji» oznacza, iż sąd ten rozpoznaje sprawę merytorycznie w granicach zaskarżenia, także na rzecz współuczestników w warunkach opisanych w art. 378 § 2 k.p.c., dokonuje własnych ustaleń faktycznych, prowadząc lub ponawiając dowody albo poprzestając na materiale zebranym w pierwszej instancji (art. 381 i 382 k.p.c.), ustala podstawę prawną orzeczenia niezależnie od zarzutów podniesionych w apelacji, będąc ewentualnie związany oceną prawną lub uchwałą Sądu Najwyższego (art. 386 § 6, art. 398²⁰ i art. 390 § 2 k.p.c.), stosuje przepisy regulujące postępowanie apelacyjne oraz, gdy brak takich przepisów, przepisy

dotyczące postępowania przed sądem pierwszej instancji (art. 367 i nast. oraz art. 391 § 1 i art. 13 § 2 k.p.c.), kontroluje prawidłowość postępowania przed sądem pierwszej instancji, pozostając związany zarzutami przedstawionymi w apelacji, jeżeli są dopuszczalne (np. art. 162 k.p.c.), ale biorąc z urzędu pod uwagę nieważność postępowania (art. 378 § 1 *in fine* k.p.c.), orzeka co do istoty sprawy stosownie do wyników postępowania, nie wykraczając poza wniosek zawarty w apelacji i nie naruszając zakazu *reformationis in peius* (art. 378 § 1, art. 384 i 386 k.p.c.), i w końcu rozstrzyga o kosztach postępowania (art. 108 § 2 k.p.c.)”.

W rezultacie Sąd Najwyższy w uchwale z 31.01.2008 r., III CZP 49/07, przyjął, że sąd drugiej instancji rozpoznający sprawę na skutek apelacji nie jest związany przedstawionymi w niej zarzutami dotyczącymi naruszenia prawa materialnego, wiąże go natomiast zarzuty dotyczące naruszenia prawa procesowego; w granicach zaskarżenia bierze jednak z urzędu pod uwagę nieważność postępowania. Uchwale tej nadano moc zasady prawnej.

17. *Prima facie* wydawałoby się, że w obowiązującym stanie prawnym granice apelacji nie są zależne w jakimkolwiek stopniu od wniosków skarżącego co do sposobu wzruszenia zaskarżonego wyroku (tak też: T. Ereciński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, t. 3, red. T. Ereciński, 2016, s. 69 i n.; A. Góra-Błaszczkowska, *Apelacja...*, s. 67 i n., oraz M.P. Wójcik [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, red. A. Jakubecki, s. 594; A. Zieliński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, red. A. Zieliński, s. 901; por. też T. Wiśniewski, *Apelacja...*, s. 28 i n., oraz T. Wiśniewski, *Przebieg procesu cywilnego*, Warszawa 2013, s. 371). Okazuje się jednak, że w literaturze prawniczej przeciwne stanowisko ma swoich zdecydowanych obrońców (np. J. Futro, *Związanie sądu drugiej instancji wnioskami apelacyjnymi*, „Palestra” 2008/5–6, s. 100). Argumentuje się, że wadliwość orzeczenia sądu pierwszej instancji – nawet w postaci nieważności postępowania – sama przez się nie powoduje żadnych skutków procesowych i bez zewnętrznego impulsu, pochodzącego od legitymowanego podmiotu (z reguły strony), żadna działalność sądu drugiej instancji nie może mieć miejsca (J. Futro, *Związanie sądu drugiej instancji...*, s. 100). Wychodząc z tego założenia, związanego jednak z innym aspektem omawianej problematyki, bo dotyczącym skargowego charakteru postępowania cywilnego, wyraża się w doktrynie także pogląd o rzekomym związaniu sądu drugiej instancji treścią wniosków apelacyjnych. Od tej ogólnej zasady istnieje wyjątek w wypadkach przewidzianych w art. 386 § 2 i 3.

Omawiane zagadnienie nie jest z pewnością problemem łatwym do rozwiązania i może budzić wątpliwości. Rozwiązując ten problem, należałoby przede wszystkim wyjaśnić wzajemny stosunek dwóch elementów konstrukcyjnych: zakresu zaskarżenia i wniosków apelacyjnych. Należy zatem także dokonać oceny charakteru wniosków apelacyjnych. Przy tej ocenie zaś nie można abstrahować od tego, że chociaż postępowanie

apelacyjne jest postępowaniem odwoławczym i kontrolnym, to jednak zachowuje charakter postępowania rozpoznawczego. Dlatego też, wobec obowiązywania w naszym systemie prawnym modelu apelacji pełnej, sąd drugiej instancji ma całkowitą swobodę jurysdykcyjną, ograniczoną jedynie granicami zaskarżenia. Swoboda ta z jednej strony umożliwia mu usunięcie wszelkiej – mającej znaczenie z punktu widzenia zasadności dochodzonego roszczenia – obrazy prawa materialnego, niezależnie od tego, czy została podniesiona w apelacji, z drugiej strony zaś stwarza nieskrępowaną wnioskami apelacyjnymi możliwość rozstrzygnięcia sprawy w sposób adekwatny do zaistniałej sytuacji procesowej. Dlatego też trafnie w uzasadnieniu powoływanej już wcześniej uchwały SN (7) – zasady prawnej z 31.01.2008 r., III CZP 49/07 (zob. uwaga 16 powyżej), zostało podkreślone, że rozpoznawczy charakter apelacji pełnej znalazł potwierdzenie w treści art. 378 § 1, wyraźnie stwierdzającego, że sąd drugiej instancji „rozpoznaje sprawę”, a nie sam środek odwoławczy, co ma miejsce np. w wypadku skargi kasacyjnej (por. np. art. 398¹³ § 1). Dostrzeżenie tej różnicy jest istotne, gdyż tylko w wypadku rozpoznawania środka zaskarżenia, a nie samej sprawy, można zasadnie mówić o bezwzględnym związaniu tym środkiem. Wykładnikiem rozpoznawczego charakteru apelacji jest również, według Sądu Najwyższego, zredukowana do minimum funkcja kasacyjna sądu drugiej instancji; sąd może uchylić zaskarżony wyrok i przekazać sprawę do ponownego rozpoznania tylko wyjątkowo, gdy stwierdzono nieważność postępowania (art. 386 § 2), gdy sąd pierwszej instancji nie rozpoznał istoty sprawy albo gdy wydanie wyroku wymaga przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości (art. 386 § 4). Trudno zatem przyjąć, że w razie braku w apelacji wniosku o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania sąd drugiej instancji nie będzie mógł wydać tego rodzaju rozstrzygnięcia, mimo że zaistnieją ku temu kodeksowe przesłanki. Chodzi zwłaszcza o sytuację, w której ujawniona została nieważność postępowania. W myśl bowiem art. 386 § 2 sąd może wówczas tylko uchylić zaskarżone orzeczenie w celu ponownego rozpoznania sprawy przez sąd pierwszej instancji. Należy również zwrócić uwagę, że pomimo fakultatywnej formuły art. 386 § 4 sąd drugiej instancji częstokroć powinien wydać orzeczenie kasatoryjne, gdyż w przeciwnym wypadku w istocie rzeczy naruszy konstytucyjne wymaganie dwuinstancyjnego rozpoznawania sprawy w postępowaniu sądowym. Tak więc granic apelacji nie można łączyć ściśle z wnioskami dotyczącymi żądanej zmiany lub uchylenia zaskarżonego wyroku. W związku z granicami apelacji nie należy natomiast tracić z pola widzenia jej elementu konstrukcyjnego w postaci wskazania, czy oznaczony wyrok sądu pierwszej instancji jest zaskarżony w całości, czy w części (art. 368 § 1 pkt 1). To wskazanie określa i kształtuje omawiane granice, ma więc znaczenie zasadnicze, gdyż kognicja sądu drugiej instancji obejmuje jedynie tę część wyroku sądu pierwszej instancji, która została wskazana w apelacji jako zaskarżona. Pozostała część wyroku sądu pierwszej instancji, która nie została wskazana w apelacji jako zaskarżona, staje się prawomocna, a w konsekwencji nie może zostać objęta kontrolą sądu odwoławczego.

Nie negując zaś skutków procesowych wniosku, o którym mowa w art. 368 § 1 pkt 5, oraz konieczności jego sprecyzowania przez skarżącego, nie można jednak traktować apelacji w tym zakresie zaledwie formalnie. Wniosek ten to jedynie postulat skarżącego i chociaż powinien nawiązywać do zakresu zaskarżenia, to jednak jest obojętny dla pojęcia granic apelacji.

18. W związku z nową formułą art. 328 przy ocenie granic apelacji należy też uwzględnić treść wniosku skarżącego o doręczenie mu wyroku z uzasadnieniem. Zgodnie bowiem z przepisem § 3 tego artykułu we wniosku tym należy wskazać, czy pisemne uzasadnienie ma dotyczyć całości wyroku, czy jego części, zwłaszcza poszczególnych objętych nim rozstrzygnięć. Zakres wniosku o doręczenie wyroku z uzasadnieniem określa tym samym przedmiotowe granice apelacji.
19. Z obserwacji praktyki wynika, że często formułowane przez stronę w apelacji wnioski co do żądanej zmiany bądź uchylenia zaskarżonego wyroku nie są odpowiednio skorelowane ze wskazanym zakresem zaskarżenia wyroku. Przykładowo strona wskazuje, że zaskarża cały wyrok, chociaż częściowo jest on dla niej korzystny, a we wniosku apelacyjnym formułuje wniosek, że domaga się uchylenia bądź zmiany zaskarżonego wyroku sądu pierwszej instancji jedynie w części, w której sprawę przegrała. W takim wypadku, skoro wnioski apelacji są węższe od wskazanego zakresu zaskarżenia lub odwrotnie – przekraczają wskazany zakres zaskarżenia wyroku sądu pierwszej instancji, powstaje oczywiście wątpliwość co do rzeczywistego zakresu zaskarżenia wyroku sądu pierwszej instancji, a tym samym granic apelacji, co wymaga uściślenia tych granic przez skarżącego w drodze usunięcia braków formalnych apelacji, względnie, jeżeli jest to możliwe, ustalenia tych granic przez sąd drugiej instancji w drodze interpretacji treści całej apelacji.
20. Szczególne trudności w rozważanym względzie mogą powstawać w postępowaniu nieprocesowym. W uzasadnieniu postanowienia z 5.09.2008 r., I CSK 60/08, LEX nr 465956, Sąd Najwyższy podkreśla, że wyznaczając granice apelacji w postępowaniu nieprocesowym, należy uwzględnić pewne różnice pomiędzy trybem postępowania procesowego i nieprocesowego. Jedną z cech trybu postępowania procesowego jest bowiem jego dwubiegunowość – występowanie dwóch stron, których interesy są sprzeczne. Zważywszy na powyższą cechę procesu, w apelacji nie ma (na ogół – uwaga T.W.) problemu z dokładnym określeniem zakresu zaskarżenia wyroku sądu pierwszej instancji oraz odpowiednim do wskazanego zakresu zaskarżenia sformułowaniem wniosku apelacji dotyczącego żadanego uchylenia bądź zmiany zaskarżonego wyroku. Natomiast w postępowaniu nieprocesowym oprócz wnioskodawcy może wystąpić większa liczba uczestników, których interesy mogą być wzajemnie sprzeczne (jak w procesie) bądź którzy mogą być w różnym stopniu zainteresowani wynikiem postępowania. Powyższa cecha postępowania nieprocesowego wynika z istoty sto-

sunków prawnych będących przedmiotem oceny sądu w tym trybie postępowania. W postępowaniu nieprocesowym orzeczenie kończące postępowanie co do istoty sprawy może wywoływać różne konsekwencje prawne wobec uczestników postępowania. Podstawą rozstrzygnięcia sądu jest jednolita wobec wszystkich uczestników postępowania ocena prawna sądu określonego stosunku prawnego, której zakwestionowanie chociażby przez jednego z uczestników postępowania nieprocesowego nie pozostaje bez wpływu na losy zaskarżonego orzeczenia sądu wobec części bądź wszystkich pozostałych uczestników postępowania. Niejednokrotnie cechą orzeczeń co do istoty sprawy wydanych w postępowaniu nieprocesowym jest to, że mają one charakter niepodzielny (integralny), tzn. są one tak zbudowane, że ich poszczególne rozstrzygnięcia są wzajemnie zależne i wzajemnie uwarunkowane, zaś ich los zależy od oceny stosunku prawnego będącego przedmiotem oceny w postępowaniu nieprocesowym (por. postanowienia SN: z 17.09.1999 r., I CKN 379/98, OSNC 2000/3, poz. 59; z 28.03.2003 r., IV CKN 1961/00, LEX nr 80241). Z uwagi na powyższe cechy postępowania nieprocesowego granice apelacji w postępowaniu nieprocesowym są kształtowane przede wszystkim wskazanym przez apelującego orzeczeniem sądu pierwszej instancji oraz zakresem zaskarżenia tego orzeczenia. W mniejszym stopniu niż w procesie na określenie granic apelacji, a więc granic kognicji sądu drugiej instancji, ma wpływ treść wniosku zawartego w apelacji co do żądanej zmiany bądź uchylenia zaskarżonego orzeczenia. Treść wniosku apelacji uczestnika postępowania nieprocesowego może się bowiem koncentrować na pożądanej zmianie bądź uchyleniu zaskarżonego orzeczenia sądu pierwszej instancji w części dotyczącej tego uczestnika, który wniósł apelację, nie zaś na wszystkich skutkach wynikających z zaskarżenia orzeczenia sądu pierwszej instancji wobec pozostałych uczestników postępowania nieprocesowego.

21. Na zakres kognicji sądu w postępowaniu apelacyjnym wpływa także sposób obrony przyjęty przez stronę pozwaną, w szczególności przedstawiane przez nią zarzuty związane z wzajemnymi roszczeniami materialnoprawnymi. Chodzi o roszczenia dochodzone w drodze zarzutu, w szczególności zarzutu potrącenia oraz zarzutu prawa zatrzymania. Ponieważ przepisy prawa procesowego nie wprowadzają wyraźnych ograniczeń co do czasu ich zgłoszenia w toku postępowania sądowego, bywa częstokroć tak, że pozwani czynią to dopiero po zakończeniu postępowania w pierwszej instancji. Powstaje wtedy zagadnienie, czy nie należy uważać takich zarzutów za spóźnione. Jest to kwestia złożona i wypada jedynie ograniczyć się tutaj do kilku spostrzeżeń. Otóż kwestią centralną przy rozważaniu powyższego problemu jest to, czy omawiane zarzuty mogą być traktowane podobnie jak inne procesowe zarzuty merytoryczne. Rozróżnić należy tutaj dwie typowe sytuacje. Pierwsza polega na tym, że oświadczenie woli o potrąceniu (art. 498 i n. k.c.) lub o skorzystaniu z prawa zatrzymania (art. 461, 496 i 497 k.c.) złożone zostało poza procesem jeszcze przed zakończeniem postępowania przed sądem pierwszej instancji, niemniej jednak stosowny zarzut procesowy został zgłoszony dopiero w postępowaniu apelacyjnym. Wydaje się, że nie

powinno być wątpliwości, iż aktualizuje się wówczas możliwość pominięcia tego zarzutu przez sąd apelacyjny, skoro fakt złożenia oświadczenia strona mogła przytoczyć w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji (art. 381).

Kwestia wymaga odmiennego potraktowania, jeżeli odpowiednie oświadczenia woli złożone zostały już po rozstrzygnięciu sprawy przez sąd pierwszej instancji. Skutki materialnoprawne są oczywiste. W obu bowiem omawianych wypadkach oświadczenia dłużników wywołują skutki konstytutywne i bez znaczenia dla ich wywołania są określone stadia postępowania cywilnego (pierwszoinstancyjne, apelacyjne albo nawet egzekucyjne). Dokonanie potrącenia czy też powołanie się na prawo zatrzymania pozostawione są swobodnej decyzji dłużników. Zależą wyłącznie od ich woli i nie można im czynić zarzutu z tego powodu, że wymienionych oświadczeń nie złożyli wcześniej, a więc jeszcze w trakcie postępowania przed sądem w pierwszej instancji. Prowadzi to do wniosku, że jeżeli potrącenia dokonano lub też powołano się na prawo zatrzymania, to bez względu na stadium postępowania sądowego odpowiednie zarzuty powinny zostać rozpoznane. Zapewnia to zgodność orzeczenia sądowego z aktualnym stanem prawnym. W odniesieniu do zarzutu potrącenia należy uwzględnić także art. 203¹ w art. 391 § 1.

Odrębną kwestią jest to, że w takim wypadku zajdzie konieczność uchylenia zaskarżonego wyroku i przekazania sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania, a to ze względu na nierozpoznanie istoty sprawy (art. 386 § 4 zob. też T. Wiśniewski, *Apelacja...*, s. 100 oraz wskazana tam literatura).

Art. 379. [Nieważność]

Nieważność postępowania zachodzi:

- 1) jeżeli droga sądowa była niedopuszczalna;
- 2) jeżeli strona nie miała zdolności sądowej lub procesowej, organu powołanego do jej reprezentowania lub przedstawiciela ustawowego, albo gdy pełnomocnik strony nie był należycie umocowany;
- 3) jeżeli o to samo roszczenie między tymi samymi stronami toczy się sprawa wcześniej wszczęta albo jeżeli sprawa taka została już prawomocnie osądzona;
- 4) jeżeli skład sądu orzekającego był sprzeczny z przepisami prawa albo jeżeli w rozpoznaniu sprawy brał udział sędzia wyłączony z mocy ustawy;
- 5) jeżeli strona została pozbawiona możliwości obrony swych praw;
- 6) jeżeli sąd rejonowy orzekł w sprawie, w której sąd okręgowy jest właściwy bez względu na wartość przedmiotu sporu.

1. Istotnym elementem ładu procesowego jest zapobieganie błędom proceduralnym pociągającym za sobą nieważność postępowania. Zasadniczym przepisem dotyczącym

nieważności postępowania jest komentowany artykuł. Chociaż został ulokowany wśród przepisów normujących instytucję apelacji, ma przede wszystkim znaczenie dla sposobu postępowania sądu pierwszej instancji, gdyż do tego postępowania się odnosi. Uwzględnia się go również w postępowaniu kasacyjnym. Nieważność postępowania bowiem może zostać wskazana jako podstawa zaskarżenia orzeczenia sądu drugiej instancji, mimo że, formalnie rzecz biorąc, przepisy o postępowaniu kasacyjnym bezpośrednio i wprost nie wyodrębniają przyczyn nieważności spośród uchybień procesowych.

Mówiąc o przyczynach nieważności postępowania, należy też pamiętać o art. 1099 § 2, według którego nieważność postępowania spowodowana jest przez brak jurysdykcji krajowej (zob. też art. 1113).

2. Określając uchybienia procesowe, które sprawiają, że postępowanie jest dotknięte nieważnością, ustawodawca uwzględnił ich znaczny ciężar gatunkowy. Sąd drugiej instancji tych szczególnych uchybień nie może pominąć. Pojawienie się któregośkolwiek z nich musi doprowadzić do stwierdzenia, nawet z urzędu, nieważności postępowania przeprowadzonego przez sąd pierwszej instancji. Bez znaczenia jest zatem to, czy uchybienie procesowe skutkujące nieważnością postępowania objęte zostało zarzutem apelacyjnym oraz czy między zaistniałym uchybieniem a wynikiem sprawy zachodzi związek przyczynowy. Przepis art. 378 § 1 przewiduje jednak, że sąd drugiej instancji nieważność postępowania przed sądem pierwszej instancji bierze pod rozagę jedynie w granicach zaskarżenia (zob. także art. 386 § 2 i 3). Na zastrzeżenie „w granicach zaskarżenia” należy zwrócić uwagę, gdyż przed znowelizowaniem omawianego artykułu z dniem 1.07.2000 r. (Dz.U. Nr 43, poz. 189 ze zm.) w doktrynie istniały co do tego poważne wątpliwości. Jeżeli więc postępowanie przed sądem pierwszej instancji jest dotknięte nieważnością, to w razie zaskarżenia wyroku jedynie w części sąd drugiej instancji uchyła ten wyrok tylko w części zaskarżonej (art. 386 § 2).
3. Na gruncie Kodeksu postępowania cywilnego nieważność postępowania mimo wszystko ma charakter względny, jej stwierdzenie musi bowiem znaleźć odzwierciedlenie w odpowiednim orzeczeniu. Nie mamy więc do czynienia ani z nieważnością postępowania, ani z nieważnością wyroku z mocy samego prawa (nieważnością bezwzględną). Oznacza to, że wyrok zapadły w postępowaniu dotkniętym nieważnością w razie uprawnocnienia się wywołuje skutki prawne, jak każdy inny istniejący wyrok sądu.

Jeżeli chodzi natomiast o zawartość normatywną art. 379, to niczym nie różni się ona od swego dotychczasowego odpowiednika, tj. art. 369, w brzmieniu sprzed wejścia w życie ustawy z 1.03.1996 r. o zmianie Kodeksu postępowania cywilnego, rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej – Prawo upadłościowe i Prawo o postępowaniu układowym, Kodeksu postępowania administracyjnego, ustawy o kosztach sądowych

w sprawach cywilnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 43, poz. 189 ze zm.). Jest dosłownym literalnym i merytorycznym powtórzeniem tego ostatniego artykułu. Nie powinna zatem stwarzać jakichś szczególnych trudności interpretacyjnych, jako że siłą rzeczy aktualny jest cały poprzedni dorobek doktryny i orzecznictwa.

Z powodu bezwzględnego charakteru przyczyn nieważności jako podstawy zaskarżenia apelacyjnego obojętna jest okoliczność, czy skarżący orientował się w błędach sądu i czy mógł je wytknąć już w toku postępowania przed sądem pierwszej instancji (art. 162), albowiem sąd apelacyjny błędy te powinien zawsze uwzględniać z urzędu (W. Siedlecki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, s. 588; T. Ereciński, *Apelacja...*, s. 85).

Z bezwzględnego charakteru omawianych przyczyn jako zarzutu (podstawy) apelacyjnego wynika, że strona może zawsze powołać się na nie bez względu na treść zaskarżonego wyroku, jak też bez względu na to, jakie uchybienia procesowe w konkretnym wypadku wywołały nieważność postępowania.

4. Wyjaśniając kwestię nieważności postępowania, sąd drugiej instancji nie jest skrzepowany unormowaniem art. 381. Jeżeli bowiem chodzi o zbieranie materiału i dokonywanie następnych ustaleń w celu stwierdzenia, czy doszło do nieważności postępowania przed sądem pierwszej instancji, to wymienionego artykułu w ogóle się nie stosuje (por. T. Ereciński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, t. 3, red. T. Ereciński, 2016, s. 96).
5. Aczkolwiek niejednolicie, to jednak w orzecznictwie na ogół możliwość powołania się na przyczynę nieważności przyznaje się obu stronom, a nie tylko stronie, której dotyczyło uchybienie (wyroki SN: z 13.02.2004 r., IV CK 269/02, LEX nr 151640; z 23.03.2006 r., IV CSK 115/05, LEX nr 182902; z 11.10.2019 r., V CSK 272/18, LEX nr 2763808; tak też A. Góra-Błaszczkowska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, *Komentarz. Art. 1–729*, red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2013, s. 809, oraz T. Zembruski, *Pozbawienie możliwości obrony praw strony w orzecznictwie Sądu Najwyższego* [w:] *Ius est a iustitia appellatum. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, red. nauk. M. Tomalak, komitet red. T. Ereciński, J. Gudowski, M. Pazdan, Warszawa 2017, s. 579). Decydujący jest tu argument, że rygory i sankcje procesowe ustanawiane są nie tylko w celu ochrony konkretnych uprawnień i interesów stron; przestrzeganie rygorów ma wydźwięk ogólny, służy zarówno interesom stron, jak i interesowi wymiaru sprawiedliwości (zob. uzasadnienie uchwały SN (7) z 8.07.2008 r., III CZP 154/07, LEX nr 396255). W konsekwencji bez znaczenia jest także dla konieczności rozważenia z urzędu nieważności postępowania przed sądem drugiej instancji okoliczność, która ze stron wniosła skargę kasacyjną. Rozważenie tej kwestii następuje bowiem bez względu na to, interesów której strony dotknęły skutki związane z nieważnością postępowania (zob. wyrok

SN z 11.12.2006 r., I PK 124/06, OSNP 2008/3–4, poz. 27, oraz postanowienie SN z 27.02.1997 r., III CKN 6/97, LEX nr 78446).

6. Ustawodawca w art. 379, 1099 i 1113 wyczerpująco wskazał uchybienia procesowe, których zaistnienie ze względu na nieważność postępowania prowadzi do uchylenia zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania (art. 386 § 2), a jeżeli pozew ulega odrzuceniu albo zachodzi podstawa do umorzenia postępowania – do uchylenia zaskarżonego wyroku oraz odrzucenia pozwu lub umorzenia postępowania (art. 386 § 3). Co do sposobu uwzględniania przyczyn nieważności przez sąd drugiej instancji – zob. uwagi 10–15 do art. 386 § 2 i 3.

W praktyce sądowej nie dochodzi do rozszerzenia katalogu uchybień procesowych, które uznawałoby się za przyczynę nieważności postępowania. Byłoby to zresztą niepożądane, skoro bezwzględny charakter przyczyn nieważności zdecydował o ich skatalogowaniu w kodeksie. Niemniej jednak w orzecznictwie wyłaniają się trudności z zakwalifikowaniem niektórych uchybień procesowych jako skutkujących nieważnością postępowania. Spostrzeżenie to odnosi się w szczególności do naruszenia przepisów postępowania prowadzącego do pozbawienia strony obrony swoich praw.

7. Jakkolwiek przyczyny nieważności postępowania mają charakter bezwzględny, to nie jest jednak dopuszczalne zarzucanie w apelacji nieważności z powodu, w odniesieniu do którego sąd drugiej instancji już się wypowiedział, np. oddalając zażalenie na postanowienie sądu pierwszej instancji o odmowie odrzucenia pozwu (zob. art. 222 i 394 § 1 pkt 3). Powtórnemu rozpoznaniu kwestii nieważności postępowania stoi na przeszkodzie art. 380, w myśl którego sąd drugiej instancji, na wniosek strony, rozpoznaje tylko te postanowienia sądu, które nie podlegały zaskarżeniu w drodze zażalenia, a miały wpływ na rozstrzygnięcie sprawy (zob. uwaga 5 do art. 380). Sąd apelacyjny jest więc związany orzeczeniem, które wydał jako sąd zażaleniowy. Podobnie kwestia może się kształtować w razie uchylenia – w związku z uwzględnieniem apelacji – poprzedniego wyroku sądu pierwszej instancji i przekazania temu sądowi sprawy do ponownego rozpoznania (art. 365 § 1 i art. 386 § 6). W tym ostatnim wypadku chodzi jednak tylko o wypowiedź wyraźną, nie zaś jedynie dorozumianą, zawartą niejako *implicite* w uzasadnieniu wyroku sądu drugiej instancji poświęconemu innemu zagadnieniu prawnym. Odmienne stanowisko oznaczałoby bowiem, że skoro sąd drugiej instancji bierze z urzędu pod rozwagę nieważność postępowania, a poprzednio jej nie stwierdził, to tym samym ją – chociażby pośrednio – wykluczył. Stanowisko takie nie wydaje się jednak trafne, gdyż sąd drugiej instancji mógł przecież przeoczyć przyczynę nieważności postępowania, a przecież trudno przyjąć, że przeoczenie sądu jest wiążące dla dalszego biegu procesu. Inną kwestią jest to, że w odniesieniu do niektórych przyczyn nieważności może dojść w toku ponownego rozpoznawania sprawy

do sanacji uchybienia. W razie jednak np. niedopuszczalności drogi sądowej lub braku jurysdykcji krajowej zazwyczaj jest to mało prawdopodobne.

Omawiane związanie ustaje w razie zmiany stanu prawnego lub faktycznego. Zastrzec należy, że związanie to nie dotyczy Sądu Najwyższego rozpoznającego skargę kasacyjną, chyba że wcześniej kwestia nieważności postępowania przed sądem pierwszej instancji była przedmiotem kontroli Sądu Najwyższego. Co do możliwości pośredniej kontroli tej kwestii nawet przez Sąd Najwyższy zob. uwaga 27 do art. 398³ i uwaga 4 do art. 398⁹.

8. Wyliczone w komentowanym artykule przyczyny nieważności postępowania można podzielić na dwie kategorie. Do pierwszej z nich należą przyczyny wskazane w pkt 1–3, druga zaś obejmuje pozostałe przyczyny (pkt 4–6). Ogólnie rzecz biorąc, pierwsza kategoria przyczyn wiąże się z przesłankami procesowymi, a zatem z okolicznościami, których istnienie lub nieistnienie decyduje o możliwości rozpoznania w określonym postępowaniu danej sprawy przez dany sąd (J. Jodłowski [w:] J. Jodłowski, W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne. Część ogólna*, Warszawa 1958, s. 70). Dotyczą one sądu, stron oraz przedmiotu sprawy. Do omawianej kategorii należy też przesłanka procesowa w postaci istnienia jurysdykcji krajowej sądów polskich. Brak tej jurysdykcji stanowi bowiem także przyczynę nieważności postępowania, w razie zaś jego stwierdzenia sąd pozew odrzuca (art. 1099). Chodzi tu o pierwotny brak jurysdykcji krajowej, ponieważ następczy w zasadzie jest dla biegu procesu obojętny, a to ze względu na zasadę ciągłości jurysdykcji (art. 1097; zob. jednak art. 1113).
9. W komentowanym artykule na pierwszym miejscu jako przyczynę nieważności postępowania wymieniono niedopuszczalność drogi sądowej. Należy więc podkreślić, że zawarte w Kodeksie postępowania cywilnego uregulowanie drogi sądowej stwarza podstawę do oddzielenia zakresu działania sądów powszechnych od zakresu działania organów władzy administracyjnej, a także od zakresu działania sądów szczególnych. Mówiąc o drodze sądowej, mamy zatem na względzie drogę sądową w ścisłym tego słowa znaczeniu, tj. sferę działania sądów powszechnych. W Kodeksie postępowania cywilnego droga sądowa wymieniona została tylko z nazwy, nie ma natomiast jej ustawowej definicji. Poza rozważaną regulacją o drodze sądowej mowa jest w szczególności w art. 199 § 1 pkt 1 (w związku z odrzuceniem pozwu), art. 464 § 1 (w związku z przekazaniem sprawy właściwemu innemu organowi), art. 1145 § 1 (w związku z uznawaniem orzeczeń sądów zagranicznych) i art. 1150 (w związku ze stwierdzaniem wykonalności orzeczeń sądów zagranicznych). Uwzględnić też należy, że ze wskazanymi przepisami ściśle związany jest art. 2 (szerzej co do problematyki drogi sądowej zob. uwagi do tego właśnie artykułu).
10. Dla oceny przyczyn nieważności określonych w pkt 2 komentowanego artykułu istotne są ujęcia ogólne poszczególnych okoliczności. Sięgnąć więc należy do unormowań

zawartych w art. 64–71 i 89–97. Omawiana regulacja oznacza, że nadmienione przyczyny obejmują nie tylko sytuację, w której stronę reprezentował nienależycie umocowany pełnomocnik procesowy, lecz także sytuację polegającą na tym, że strona nie miała organu uprawnionego do jej reprezentowania, przy czym nie ma znaczenia, czy w jej imieniu działał pełnomocnik procesowy (tak SN w wyroku z 7.11.2006 r., I CSK 224/06, LEX nr 276251).

11. Oceniając natomiast okoliczności przewidziane w pkt 3, pamiętać trzeba, że zawisłość sporu (*lis pendens*; zob. art. 192 pkt 1) albo wcześniejsze prawomocne osądzenie sprawy (*res iudicata*; art. 363 i 366) powinny pociągnąć za sobą odrzucenie pozwu (art. 199 § 1 pkt 2).
12. Wyszczególnione w pkt 4–6 przyczyny nieważności postępowania można zbiorczo zakwalifikować do drugiej ich kategorii. Polegają one na dopuszczeniu się przez sąd pierwszej instancji takich rażących wadliwości postępowania, jak: sprzeczność składu orzekającego z przepisami prawa, rozpoznanie sprawy z udziałem sędziego wyłączonego z mocy ustawy, pozbawienie strony możliwości obrony swych praw oraz rozstrzygnięcie przez sąd rejonowy sprawy, w której sąd okręgowy jest właściwy bez względu na wartość przedmiotu sporu.
13. Odnośnie do zagadnienia sprzeczności składu sądu orzekającego z przepisami prawa oraz uczestnictwa w rozpoznaniu sprawy sędziego podlegającego wyłączeniu z mocy samego prawa zob. uwagi poczynione odpowiednio do art. 47 i 48. Z kolei co do właściwości rzeczowej sądu okręgowego zob. uwagi do art. 17. W tym miejscu co najwyżej można podkreślić, że jeżeli sąd rejonowy orzekł w sprawie z naruszeniem art. 17 pkt 4 (a więc sprawie, w której sąd okręgowy jest właściwy ze względu na wartość przedmiotu sporu), to mamy wówczas do czynienia jedynie z uchybieniem procesowym, które może być przedmiotem zarzutu apelacyjnego według reguł ogólnych. Bliższego omówienia wymaga natomiast ze względu na pewną autonomiczność zagadnienia przyczyna nieważności postępowania związana z pozbawieniem strony możliwości obrony swych praw.
14. Nieważność postępowania z powodu pozbawienia strony możliwości obrony swych praw (art. 379 pkt 5) rodzi możliwość zaskarżenia wyroku sądu pierwszej instancji i wskazania w apelacji stosownego zarzutu. Sąd drugiej instancji po uznaniu trafności tego zarzutu, bez względu na zasadność innych ewentualnie zarzutów apelacyjnych, musi uchylić zaskarżony wyrok i sprawę przekazać do ponownego rozpoznania, z jednoczesnym zniesieniem postępowania w zakresie dotkniętym nieważnością (art. 386 § 2). W razie niezłożenia apelacji od wyroku sądu pierwszej instancji pomimo nieważności postępowania wyrok ten po uprawomocnieniu się może zostać zakwestionowany w drodze skargi o wznowienie postępowania na podstawie art. 401 pkt 2, chyba że

przed uprawomocnieniem się wyroku niemożność działania ustała. Strona w tym wypadku nie jest skrepowana 10-letnim terminem przewidzianym w art. 408, powinna jednak mieć na względzie 3-miesięczny termin, o którym mowa w art. 407 § 1. Zaznaczyć należy, że skarga o wznowienie postępowania wchodzi w rachubę także w niektórych innych, wyraźnie wymienionych w art. 401 wypadkach nieważności postępowania. Bliżej co do wszystkich tych wątków zob. uwagi do art. 401, 407 i 408.

15. Zawarte w art. 379 pkt 5 sformułowanie „jeżeli strona została pozbawiona możliwości obrony swych praw” jest bardzo ogólne. Ustawodawca nawet przykładowo nie wskazał żadnej tego rodzaju okoliczności, dlatego wszystkie możliwe konkretne sytuacje wchodzące tu w rachubę musi określać orzecznictwo sądowe. Przed przykładowym przytoczeniem niektórych orzeczeń w tym zakresie należy podkreślić, że w orzecznictwie przyjmuje się, iż pozbawienie strony możliwości obrony swoich praw polega na tym, że z powodu wadliwych czynności procesowych sądu lub strony przeciwnej nie mogła ona brać i nie brała udziału nie tylko w toku całego postępowania, ale także w jego istotnej części, przy czym chodzi o całkowite faktyczne pozbawienie możliwości obrony (postanowienie SN z 28.11.2002 r., II CKN 399/01, LEX nr 196607; zob. T. Zembruński, *Pozbawienie możliwości obrony...*, s. 585 i n. oraz wskazana tam literatura). Zgodnie z dominującym w judykaturze zapatrywaniem tak rozumiane pozbawienie strony możliwości obrony swych praw nie następuje, jeżeli skutki tego uchybienia mogły być usunięte przed wydaniem wyroku w danej instancji (zob. m.in. uzasadnienia wyroków SN: z 10.05.1974 r., II CR 155/74, LEX nr 4895; z 10.05.2000 r., III CKN 416/98, OSNC 2000/12, poz. 220; z 10.01.2001 r., I CKN 999/98, LEX nr 52705; z 10.07.2002 r., II CKN 822/00, LEX nr 55519). Ocena, czy doszło do pozbawienia strony możliwości obrony jej praw, powinna być dokonywana przez pryzmat konkretnych okoliczności sprawy. Przyjmuje się przy tym, że o nieważności postępowania z omawianej przyczyny nie można jednak mówić w sytuacji, gdy strona nie skorzystała z przysługujących jej uprawnień procesowych na skutek własnego działania.

Zaznaczyć należy, że środki procesowe mające na celu zagwarantowanie stronom ich uprawnień powinny być przez nie wykorzystywane w sposób właściwy, służący rzeczywiście realizacji tych uprawnień (zob. postanowienie SN z 10.09.1998 r., III CZ 114/98, OSNC 1999/2, poz. 42; wyrok SN z 1.06.2000 r., I CKN 64/00, OSNC 2000/12, poz. 227). *De lege lata* należy w tym względzie uwzględnić przewidzianą w art. 226² klauzulę nadużycia prawa procesowego. Artykuł ten sankcjonuje wynikający z ogólnego art. 4¹ zakaz nadużywania uprawnień procesowych przez strony i innych uczestników postępowania (zob. uwagi do art. 4¹ i 226²). Analizując, czy doszło do pozbawienia strony możliwości działania, trzeba w pierwszej kolejności rozważyć, czy nastąpiło naruszenie przepisów procesowych, następnie ustalić, czy uchybienie to wpłynęło na możliwość strony działania w postępowaniu, w końcu zaś ocenić, czy pomimo zaistnienia tych okoliczności strona mogła bronić swych praw w procesie. Dopiero w ra-

zie kumulatywnego spełnienia wszystkich tych przesłanek można przyjąć, że strona została pozbawiona możliwości działania. Taki właśnie schemat myślenia odnajdujemy w uzasadnieniu wyroku SN z 28.03.2008 r., V CSK 488/07, LEX nr 424315, w którym po przedstawieniu powyższej tezy stwierdzono: „W rozpoznawanej sprawie skarżący wiedzieli o terminie rozprawy poprzedzającej wydanie wyroku przez Sąd pierwszej instancji z ponad miesięcznym wyprzedzeniem. Pełnomocnictwo swojemu dotychczasowemu pełnomocnikowi wypowiedzieli na cztery dni przed tym terminem. Nie przytoczyli jednak żadnych przesłanek wskazujących na to, że wskutek nadzwyczajnych lub innych niemożliwych do przewyższenia okoliczności nie mogli uczynić tego wcześniej. W tej sytuacji Sąd pierwszej instancji – w świetle art. 214 § 1 k.p.c. – nie miał podstaw do odroczenia rozprawy w dniu 9 stycznia 2007 r. Sąd Apelacyjny wyrażając taką ocenę nie dopuścił się zatem obrazy art. 379 pkt 5 k.p.c.”.

16. Z dorobku orzecznictwa wynika, że za przyczynę nieważności postępowania uznaje się np. przeprowadzenie rozprawy, po której zakończeniu zapadł wyrok, w terminie wcześniejszym niż oznaczony w zawiadomieniu skierowanym do strony lub jej pełnomocnika (wyrok SN z 13.02.2004 r., IV CK 61/03, LEX nr 151638). Pozbawienie strony możliwości obrony może być spowodowane niedopuszczeniem jej do rozprawy. Tak samo należałoby zakwalifikować pozbawienie możliwości zapoznania się przez stronę z aktami sprawy bądź niezapewnienie tłumacza stronie nieznającej języka polskiego (K. Piasecki, *Pozbawienie możliwości obrony w międzynarodowym procesie cywilnym*, PiP 1980/11, s. 26). Za pozbawienie strony możliwości obrony swoich praw uznaje się też zaniechanie rozpoznania wniosku o ustanowienie adwokata z urzędu lub bezzasadne oddalenie takiego wniosku (zob. postanowienie SN z 28.11.2002 r., II CKN 399/01, LEX nr 196607). Szerzej T. Zembruski, *Pozbawienie możliwości obrony...*, s. 595 i n.
17. Warto też wskazać wyrok SN z 3.04.2001 r., I CKN 19/99, Prok. i Pr. 2002/7–8, s. 38, w którym zajęto stanowisko, że wadliwa organizacja obiegu dokumentów w sądzie nie może obciążać strony, która we właściwym czasie usprawiedliwiła niestawiennictwo na rozprawie z powodu choroby zaświadczeniem lekarskim (por. wyrok SN z 28.11.1997 r., I CKU 175/97, Prok. i Pr.-wkł. 1998/5, poz. 36). Te same reguły odnoszą się do pełnomocnika procesowego strony, która nie była zawiadomiona o terminie rozprawy. Rozpoznanie zatem sprawy i wydanie wyroku w nieobecności pełnomocnika pozwanego, który przed terminem rozprawy wnosił o jej odroczenie, wykazując zaświadczeniem lekarskim niemożność stawienia się w sądzie, powoduje nieważność postępowania z powodu pozbawienia strony możliwości obrony jej praw (art. 214 w zw. z art. 379 pkt 5). W związku z przytoczonym wyrokiem należy podkreślić, że obecnie w naszym postępowaniu cywilnym usprawiedliwienie niestawiennictwa z powodu choroby stron, ich przedstawicieli ustawowych, pełnomocników, świadków i innych uczestników postępowania wymaga przedstawienia zaświadczenia potwierdzającego niemożność stawienia się na wezwanie lub zawiadomienie sądu wystawionego przez lekarza sądowego (art. 214¹).

18. Ustawodawca polski nie określił bezpośrednio sankcji naruszenia art. 321 § 1. Tymczasem zagadnienie jest zawile i wywołuje wiele wątpliwości. W ostatnim okresie w doktrynie prawa procesowego wyrażono zapatrywanie, że w razie uprawomocnienia się wyroku wadliwego ze względu na naruszenie zasady związania sądu żądaniem pozwu mamy mimo wszystko do czynienia z wyrokiem w sensie prawnym istniejącym w całym swoim zakresie przedmiotowym i w pełni skutecznym. Natomiast z punktu widzenia zaskarżenia wyrokowanie bez żądania lub z przekroczeniem jego granic niekiedy może pociągać za sobą nieważność postępowania (jeżeli pozbawiono stronę możliwości obrony swoich praw z uwagi na naruszenie jej prawa do wysłuchania; art. 379 pkt 5). Każdorazowo zaś, nawet w wypadku niezaistnienia nieważności postępowania, sąd drugiej instancji rozpoznający apelację powinien z urzędu – w granicach zaskarżenia (art. 378 § 1) – uwzględnić naruszenie art. 321 § 1 i w konsekwencji uchylić zaskarżony wyrok w części dotkniętej wadliwością oraz w tym zakresie postępowanie umorzyć (por. K. Weitz, *Skutki naruszenia art. 321 § 1 k.p.c.* [w:] *Proces cywilny. Nauka – kodyfikacja – praktyka. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Feliksowi Zedlerowi*, red. P. Grzegorzczak, K. Knoppek, M. Walasik, Warszawa 2012, s. 363 i n.). W omawianej sytuacji sąd drugiej instancji uwzględni także zakaz *reformationis in peius* (art. 384).
19. W orzecznictwie Sądu Najwyższego utrwalone jest stanowisko, że nieważność postępowania nieuwzględniona przez sąd drugiej instancji z urzędu lub na zarzut strony stanowi uzasadnioną podstawę skargi kasacyjnej, ale tylko wtedy, gdy miała znaczenie dla wyniku sprawy przed sądem drugiej instancji (zob. wyroki SN: z 21.11.1997 r., I CKN 825/97, OSNC 1998/5, poz. 81; z 10.02.1998 r., II CKN 600/97, OSP 1999/3, poz. 58; z 18.01.2005 r., II PK 151/04, OSNP 2005/17, poz. 262; z 5.06.2019 r., V CSK 137/18, LEX nr 2689000).

Art. 380. [Rozszerzenie zakresu rozpoznania]

Sąd drugiej instancji, na wniosek strony, rozpoznaje również te postanowienia sądu pierwszej instancji, które nie podlegały zaskarżeniu w drodze zażalenia, a miały wpływ na rozstrzygnięcie sprawy.

1. Częstokroć na treść zaskarżonego wyroku rzutują w większym lub mniejszym stopniu różnego rodzaju postanowienia, które sąd pierwszej instancji podejmował w toku postępowania zmierzającego do wydania tego wyroku. Nie zawsze postanowienia te mogły być zakwestionowane przez strony w drodze zażalenia, skoro katalog wydawanych w procesie postanowień podlegających zaskarżeniu to katalog zamknięty (art. 394 § 1). W myśl zaś ogólnej zasady, wyrażonej w art. 363 § 1, wskazane w komentowanym artykule postanowienia należałoby uważać za prawomocne, a tym samym wiążące nie tylko sąd, który je wydał, lecz także inne sądy (art. 365 § 1). Taka sytuacja mogłaby

niekiedy stwarzać sądowi drugiej instancji nie lada trudności, w szczególności gdyby chodziło o postanowienia wadliwe i nietrafne, a jednocześnie mające wpływ na treść zaskarżonego wyroku. Z tego względu art. 363 § 2 przewiduje, że mimo niedopuszczalności odrębnego zaskarżenia nie stają się prawomocne postanowienia podlegające rozpoznaniu przez sąd drugiej instancji, gdy sąd ten rozpoznaje sprawę, w której je wydano. Przepis tego artykułu znajduje swe dopełnienie w unormowaniu zawartym w komentowanym artykule.

2. Z redakcji art. 380, w szczególności ze sformułowania „miały wpływ”, wynika, że dotyczy on wyłącznie postanowień wydanych przed zapadnięciem zaskarżonego wyroku, nie zaś postanowień późniejszych, w tym zawartych w tym wyroku. Komentowany artykuł stwarza podstawę do przeprowadzenia kontroli prawidłowości przywrócenia przez sąd pierwszej instancji terminu do wniesienia sprzeciwu od wyroku zaocznego, na skutek którego doszło do wydania zaskarżonego apelacją wyroku. W tym wypadku – co trafnie stwierdził Sąd Najwyższy w wyroku z 15.06.2007 r., II CSK 96/07, LEX nr 347245 – przeprowadzenie tej kontroli nie jest uzależnione od wykorzystania przez zainteresowaną stronę mechanizmu przewidzianego w art. 162, artykuł ten bowiem nie ma zastosowania do postanowień zaskarżalnych zażaleniem (art. 394), a także postanowień, które wprowadzie nie podlegają odrębnemu zaskarżeniu zażaleniem, ale wiążą sąd, który je wydał (art. 359), a postanowienie o przywróceniu terminu do wniesienia sprzeciwu należy do tej drugiej grupy. Skoro zaś sąd jest związany swoim postanowieniem, to wytykanie ewentualnego uchybienia i tak nie mogłoby przynieść skutku (tak w uchwale SN z 27.10.2005 r., III CZP 55/05, OSNC 2006/9, poz. 144; zob. też wyrok SN z 19.12.1973 r., II CR 827/73, OSP 1975/12, poz. 268). W praktyce najczęściej będzie jednak konieczne zwrócenie uwagi sądu – w terminie określonym w art. 162 – na uchybienie przepisom postępowania. Brak wpisania zastrzeżenia do protokołu powoduje utratę uprawnienia do złożenia wniosku na podstawie art. 380, chyba że chodziłoby o przepisy postępowania, których naruszenie sąd powinien wziąć pod rozwagę z urzędu, albo że strona uprawdopodobni, iż nie zgłosiła zastrzeżeń bez swojej winy.
3. Omawiany szczególny tryb kontroli instancyjnej zasadniczo nie może zostać uruchomiony z urzędu. Rozpoznanie niezaskarżonych postanowień następuje bowiem na wniosek strony. Przewidziany w art. 380 środek prawny nie jest środkiem odwoławczym, stąd też wniosek może pochodzić nie tylko od skarżącego, ale także od strony przeciwnej (tak W. Miszewski, *Proces cywilny w zarysie. Część pierwsza*, Warszawa–Łódź 1946, s. 220, a w ślad za nim T. Wiśniewski, *Apelacja...*, s. 89; K. Piasecki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, red. K. Piasecki, s. 1378, oraz A. Zieliński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, red. A. Zieliński, s. 915; odmiennie T. Ereciński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, t. 3, red. T. Ereciński, 2016, s. 87; A. Góra-Błaszczkowska, *Apelacja...*, s. 93, oraz A. Góra-Błaszczkowska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, red. A. Góra-Błaszczkowska, 2013, s. 817).